

V. A debreceni és hajdúsági cífraszűr.

A magyar szűrszabó mesterség történetét tulajdonképpen Debrecennel kellene kezdenünk, mert itt van legmesszebbre nyúló emléke a szűrszabóságnak s a debreceni szűr évszázadok óta valószínű fogalommá lett. Ezt a népi iparágat az erdélyi fejedelmek kiváltságai virágoztatták fel nagy mértékben. Ezek a kiváltságok Debrecen gazdasági életében is igen nagyjelentőségűek voltak.

A csapómesterség és a szűrposztó.

A debreceni szűrscapócéh 1395-ben keletkezett. Az itteni csapómesterek ez évben kapnak privilegiumot a várostól, melyet Szapolyai János 1513-ban, illetőleg 1540-ben átír és megerősít.

A Déri Múzeum őrzi Tar Imre debreceni bíró 1458-ban kelt eredeti oklevelét, aki ebben úgy rendelkezik, hogy a debreceni gyapjűművesek szűrposztót singgel mindig árulhatnak, az idegenek azonban csak vásárok alkalmával, azok is csak véggel. Duskás István debreceni főbíró 1593-ban megerősíti a debreceni csapócéh módosított törvényeit, mely 1663-ban s 1685-ben némileg ismét módosul.

A debreceni csapók két századon át roppant mennyiségű végszűrrel árasztották el az Alföldet. Kallóiak a Tócsó és Kösűly folyókon állottak. Nagykálló város és a biharmegyei Kálló folyó neve arra enged következtetni, hogy itt is szűrallók működtek. Azonban a XVII. század vége felé ez a régi virágzó debreceni iparág hanyatlásnak indult, mert Ungvár—Munkács felől a guba viselete terjedni kezdett. Ekkor a szűrscapók lassanként áttértek a gubacsapásra s a pusztulásnak indult szűrscapást átengedték a szűrszabóknak s a céhlevélen törvényes bíróság útján megosztottak, mert addig közös céhben voltak.

Ebből később hosszú, félszázados pereskedés támadt, mert a szűrszabók maguknak követelték a guba megvarrását, s a gubacsapókat arra akarták szorítani, hogy csak a gubapokrócot készítsék, szabni azonban ne szabják, mert a szabáshoz akkor sem volt joguk, mikor még szűrposztót csináltak.

A debreceni tanács megbízottai 1801-ben megvizsgálták az ügyet s az alábbi jelentést¹ terjesztették a tanács elé:

¹ Ref. collegium levéltára. R. 751.

„A Guba Csapó Betsületes Czéh Controversiát támaszlván a Szűr Szabó Betsületes Czéh ellen, az eránt, hogy a Szűr Szabók nem tsak Szűr, hanem Gubát is árulnak és azt praetendálván, hogy a Guba Csapás, varrás és árulás egyedül őket illeti, a Szűr Szabókat a Guba varrástól és árulástól el tiltani kérvén; méltóztatott az Tekintetes Nemes Tanács bennünket a végre kiküldeni, hogy mind a két Felet meghalgtatván, minden okaikat, s Documentumaikat vizsgállyuk meg, és referállyunk rólla, hogy osztán a Tekintetes Nemes Tanács Decisiót tehessen.”

„Közlöttük azért a Guba Csapó Czéhnek már a Protocollumba is írásba bé adott Panaszát a Szűr Szabó Czéhvel, a melly arra hasonlólú írásba felett; s így tovább is írásba fojtatván mind a Két Fél a maga feleleteit azokat ide teszszük az 1.-ső, 2.-ik, 3.-ik, 4.-ik, 5.-ik és 6.-ik számok alatt. Meg néztük ezen kívül mind a Guba Csapóknak Felelettyeik mellett bé adott, mind a Szűr Szabóknak Feleleteikben provocált Privilegiumaikat; és ezek szerént a dolognak mivoltát ekképen találtuk:”

„A régi időkbenn a Szabók és a Szűr Csapók egy Társaságban és egy Privilegium alatt voltak, melly meg tettik az 1468-dik esztendőbenn az akkori Magistratus által nekik ki adott, és azután János Király és más Erdélyi Fejedelmek által in Forma Privilegii confirmált s a Szabóknál lévő Articulusnak ezen Szavai-ból „Nos Michael Magnus Judex et jurati caeterique cives de Debreczen, etc. ad cunctorum Notitiam harum serie volumus pervenire: Quod circumspecti Viri Magister Benedictus Sartor, Gregorius Somogyi et Matheus Sponsus ejusdem, Petrus filius quondam Matthei Zabó et Mihael Sartor, nec non Valentinus et uterque

96. ábra, Csikósok szűrben, Hortobágy. Ecsedi I. felv.

Georgius Pannirasores, et Stanislaus Sartor, concives nostri in suis ac aliorum Magistrorum similiter Concivium Nostrorum Personis Nostram Venientes in praesentiam, subjecta voce nobis significare curarunt” etc. Meg tettik továbbá az 1599-dik Esztendőbenn nyert és azután hasonlóképpen Privilegium formában Confirmált Articulusokból, hogy a Váltó, Vásári és Szűr Szabók a Szűr Csapókkal egy Társaságban és Czéhben adták és kötötték magokat, és ezen Articulusok mind a Négy Rendbeli Mestereknek Törvényeket és Rendet Szabnak. Mindazáltal ha egy Czéhben voltak is, egyiknek a másik Mesterségével élni szabad nem volt; Mert az első Privilegiumban ez vagon „Disposuimus . . . quod nullus Sartor aliquem Extraneum rasorem, vel Mercenarium tenere et nec per se pretio radere debeat. E converso autem similiter et Rasores Magistri, artem seu Laborem Sartorum nec per se, nec per famulos laborare, vel laborari facere debeant.” A második Privilegiumnak 8-dik Articulusa ezt tartya „Az előbbi szokás és szabadság szerént ezután is a Szabó Mester egyszersmind a Nyirő Mesterséget ne mivelhesse, a Nyirő Mester is a Szabó Mívet együtt a Nyirő Művel, hanem minden egyik rendbeli Mesterséggel megelégedjék, se penig a Zabó Nyirő Mestert vagy Szolgát, a kivel pénzért vagy szegődség szerént műveltetne, háta megett ne tartson, azonképpen a Nyirő is Szabó Legényt vagy Mestert, kivel a Szabó Művet Műveltetne ne tarthasson.”

„Vagynak ezeken kívül mind a Két Czéhnek különös Privilegiumai is, de

amellyek nem az egymás között való belső Rendet, hanem a Mesterséget illető némelly Szabadságokat és engedelmekeket foglalják magokban."

"Utólvára vagyon a Szabóknak 1735-dik Esztendőben költ, és 6-dik Károly Császár által ki adott Privilegiuma, melybenn már a Szűr Csapókról semmi Emlekezet nintsen, hanem a Váltó, Vásári és Szűr Szabók tsak magok részére imperáltak, és a Szűr Csapóktól külön váltak. Ugy láttzik, hogy a Szűr Csapók mind a Háborús Idők, mind pedig a Viseletnek változása miatt már ez előtt elszegényedtek, a mint ezt bizonyítja Fejedelem Bettlen Gábornak a Szűr Szabók részére ki adott Privilegiuma is, melybenn azt hozván fel okul, hogy a Váradí és Debreceni Szűr Csapók a Háborús Idők miatt el szegényedtek, meg engedi a Szűr Szabóknak, hogy a Szűr végeket az alatta lévő Tartományokban mindenütt szabadon meg vehessék, és haza hozhassák. De tsak ugyan meg maradtak a Szűr Csapók Debrecenben és ezeknek Maradékainak tartják a mostani Guba Csapók magokat, a minthogy azoknak Privilegiumai máig is kezeknél vannak; és a fellyebb 3-dik szám alatt lévő Felelet mellé sub C. ragasztott Inquisitio is azt mondja, hogy a Szűr Csapók lettek Guba Csapókká."

"1738-dik Esztendő tályán változván a Föld Népe Viselete; Unghváronn és azonn a tályékon Gubákat kezdetleke szőni és azoknak Viselését fel vette ezen Környék, és midőn azokat ide hozták árulni a Kalmári Társaság meg vette; a Szűr Szabók kérdést Támasztottak éránta, mely 8^a Novembris 1738 a Magistratus által úgy decidáltatott az akkori Circumstantiák. és a Pestishez képpeszt, hogy a Guba árulás akkor mindenik Társaságnak meg engedődött, és annak meghatározása, mitsoda Társaságé legyen a Gubák árulása, a Szabad sokadalmoknak felszabadulására halasztatott, ut sub L. ad Nr. 5um. Sürgetődött ezen kérdés 12^a. Septembris 1740. de a Szabad Sokadalmok a Pestis miatt még akkor sem szabadulván fel a Magistratus is Kevés Számmal lévén, ekkor sem végződött el, hanem mint-hogy az akkor Kérdésbenn Forgott Gubáknak fele csinált, fele pedig csinálatlan volt, a csinált Gubákat a Kalmárok és Szűr Szabók között két felé osztotta, a csinálatlant pedig a Szűr Szabóknak ítélte. Ezen Determinatióban az is vagyon, hogy ha azon ember, aki a Gubát hozta el nem ment volna, magával árultatta volna el a Magistratus, hogy a Nép a prima manu oltsóbbann vehette volna meg ut sub M. ad No 5-um. 1741-ben pedig 18^a. January az elébbi Két rendbeli Determinatiókhöz képpeszt olly végzést tett, hogy a Kalmárok és Szűr Szabók az el vett Gubákat azon Kereskedő Embernek, a kié, adják vissza, ki is a Piaczon közönséges helyen árulja, hogy a Város Népe a prima manu vehesse; ha el nem fog kelni azután a Szűr Szabók meg vehetik, mint akiket a Kalmároknál inkább illet a Guba árulása, ut Sub N. ad Nr. 5um. 1744-ben 5^a. Octobris Panaszt tévén a Szabó Társaság az eránt, hogy a Gubát Szabad Sokadalmokban mindenféle Kereskedők árulják, sőt meg vévén azt azoktól, a kik Guba Posztót szoktak készíteni csinálatlan is ide hozzák és itt a Piaczon szabják és varrják a Szabó Czeh-

97. ábra. Juhászbojtar nyakatlan szűrben, Hortobágy.

1741-ben pedig 18^a. January az elébbi Két rendbeli Determinatiókhöz képpeszt olly végzést tett, hogy a Kalmárok és Szűr Szabók az el vett Gubákat azon Kereskedő Embernek, a kié, adják vissza, ki is a Piaczon közönséges helyen árulja, hogy a Város Népe a prima manu vehesse; ha el nem fog kelni azután a Szűr Szabók meg vehetik, mint akiket a Kalmároknál inkább illet a Guba árulása, ut Sub N. ad Nr. 5um. 1744-ben 5^a. Octobris Panaszt tévén a Szabó Társaság az eránt, hogy a Gubát Szabad Sokadalmokban mindenféle Kereskedők árulják, sőt meg vévén azt azoktól, a kik Guba Posztót szoktak készíteni csinálatlan is ide hozzák és itt a Piaczon szabják és varrják a Szabó Czeh-

nek 12-dik, 14-dik és 17-dik Artikulussai ellen oly Magistratualis Determinatio lett további rendelésig, hogy mivel ez nem csak az Articulusok ellen vagyon, de anynyiban is Káros a Föld Népének, hogy efféle ruhát a prima manu nem vehetnek, hanem az ilyen Kereskedőktől drágábban kelletik venniük, mivel azok, a kik a Gubákat készítenek vagy csak azzal Kereskednek, ide helybe nem hozzák, hanem a Kereskedők foglalván el töltők a Szabók, kiket a Szűr varrás mellett a Guba árulása is illethe, azt nem szerezhettek; tehát a Kereskedők a Guba árulástól eltiltatnak, hanem ha a Guba készítőik magok, vagy akik csupán azzal Kereskednek, akár Országos Sokadalmokra, akár heti Vásárookra ide Gubákat hoznak, azok árulják Magok, hogy a Szegénység maga szükségére oltsóbban vehesse; és addig, míg a Vásár tart, a Szabók öszvességgel meg ne vegyék, hanem aztán meg vehetik, akár tsinált, akár Csinálatlan Gubák legyenek; de a Gubának árrát rendinél fellyebb ne vigyék, különben felszabadítódnak a Kereskedők a Guba árulására. A mint ez meg tettik a Guba Csapók által elő adott és itt sub Nr. 7. o. adnectált Determinatióból. Eddig még csak a Kalmárok és Szűr Szabók között volt a kérdés, mivel a Szűr Csapók itten Gubát nem Szőttek. Hanem csak hamar elterjedvén a Guba viselete, minthogy e miatt a Szűr Szabóságnak is alább kellett szállni, az akkori Szűr Szabók Czéh Mestere 1745-dik Esztendő tályán két Guba Szövéshez tudó Asszonyt hozatott ide, azokkal szövötte a Gubát, és azoktól tanulták meg a Szűr Csapók a Guba Szövést, s így lettek Szűr Csapókból Guba Csapókká, ut sub C. ad N° 3^m s nemsokára meg is szaporodtak, úgy hogy már most a mint mondják, 184-en vagynak.”

98. ábra. Ugyanaz hátulról.

usulásban voltak, és abban a Tekintetes Nemes Tanács Determinatiója által is meg-hagyódtak, sőt Nékik vagyon Panaszok a Csapók ellen, kik másnnan is meg veszik a varratlan Gubát, azt meg varrják és árulják, holott annak meg varrása csak a Szabókat illethe; azt kérték, hogy a Guba Csapók a Külföldi Gubáknak meg vételétől, és mind ennek, mind a magok által készített Gubáknak meg varrásától tiltóddjanak el. Ekkor a dolog úgy végződött el, hogy mivel a Szűr Szabó Czéh a varratlan Gubák meg vételének s annak meg varrásának mindenkor usulásban volt, abban ez után is meg hagyódott. A Csapó Czéh is a mely Gubát maga Készít, azt meg varrhattya és árulhattya; de hogy a Külföldiektől vegyék a készitellen Gubát, azt varrlyák és azután úgy árulják, az meg nem engedtetik. 1792-dik Esztendőben a Guba Csapóknak Articulusokat adott a Tek. Nemes Ta-

„Minekutánna a Szűr Csapók a Guba Csapást meg tanulták, úgy láttzik a Szűr Szabók sem nem Csapták, sem nem Csapatták a Gubát, hanem hogy azt árulták, az bizonyos. Produkálnak ugyan a Guba Csapók sub ad N-rum 1um Egy 1771-ben költ Determinatiót, mely szerént a Gyapjából való Munka a Szűr Csapó Czéhet ille-ti, és így a Guba tsinálás sem Szűr Szabónak, sem más Kontárnak meg nem engedtetik; de hogy a Guba tsináláson csak a Csapás-é vagy a varrás is értetődik, nem világos. Perre fokadott ez eránt a két Czéh 1782-ben, a midőn a Szűr Szabókat a Szűr Csapók a Guba árulástól el tiltatni kérték; azok ellenében azt állitván, hogy ők a Gubáknak a Csal póktól való megvételének mindenkor

nás: melyeknek 10-dik Czikkelyében ez vagon: Semmiféle Embernek Országos Sokadalmakon kívül akár ide való, akár külső Ember legyen, ha a Guba Csapó Társaságon kívül vagon, a Gubát árulni ne legyen szabad. E szerint úgy láttzik, hogy a Szűr Szabók is ki vagnak rekesztve a Guba árulástól, de az Articulusoknak 17-ik Czikkellye az eránt néminemű Homályosságot okoz, melynek szavai ezek: „Senki a Guba Csapók között Falusi nyers, Kallatlan Gubát meg ne vegyen, hanem a magunk Mestereitől szabad legyen; de a Szűr Szabóknak sem Debreczeni *Nyers Kallatlan*, sem *Falusi Kontár Kallatlan* Gubát meg venni ne legyen szabad, minthogy az ilyen idegen Gubák kallásával tetemes kárunkra nagy hátramaradást szenvedünk. Innen ismét úgy láttzik, mintha csak a Nyers és Kallatlan Gubáknak a vétele tilalmazódna a Szűr Szabóknak. Hogy pedig meg lehessen érteni, miből álljon ez a kár, szükséges tudni, hogy minekutánna a Gubát Fejér Gyapjából meg szövök, azután viszik a *Kállóba*, és ott *Karollyák* és festik meg feketére. Az ide valók *Váred Körül árendálnak Karlót*, minthogy közelebb nintsen és attól nagy Árendát fizetnek, melyet a Mester Emberek által készített és Karlóba hordott Gubák proportiójához képest vetnek fel.”

„1795.-dikben a Szűr Szabók és Guba Csapók között sub B. ad Nr. 3 nd. fenn forgott versengés alkalmatosságával, olyan Sententia hozódott, hogy nem ellenkezik a Guba Csapók Articulusa a 18. a Martzi 1782. hozott Sententiával (mely az Usust Canonisálja) azért az eddig való Usus szerint a Szűr Szabók varják, és árulják a szokott időben a Gubát, a Gubacsapók pedig szöjjék és varják a magok Gubájokat”.

„Ekképen forgott a dolog a Szűr Csapók, és Szabók között mind ez ideig.

„Ami már a Guba Csapóknak kérését illeti, ők declarálják, hogy Szabad Sokadalmok alkalmatosságával nem ellenzik a Szűr Szabóknak a Guba árulást; hanem csak Hetivásárokonn és a Háznál való árulástól kívánnák el tiltani. Okaik mellyeknél fogva ezt kívánnák ide mennek ki:”

„1 ó A sub No. 2 ó producált Privilegiumok Szerént a Gyapju munka (lanificium) egyedül a Szűr Csapókat illette, úgy hogy azt még Országos Vásárok alkalmatosságával sem volt szabad singgel árulni senkinek, hanem ha ide való Szűr Csapóktól vette. És így mivel a gyapjuszövők máig is ők, ha szinte a Gyapju Munkának neve a Föld Népe Viselésében képpést változott is; Ezenkívül ők a Guba Manufacturerok; annak mind Szövése mind varrása, mind árulása őket illeti.”

„Erre a Szűr Szabók azt felelik: hogy a Guba Csapás a Guba Csapóknak nem Originalia Manufacturájok: mert a Privilegiumok a Szűr Csapóknak, nem Guba Csapóknak adódtak, és a Guba Csapásra nintsen is egyéb Privilegiumok a Tekintetes Nemes Tanács által nem régiben ki adott Articulusoknál. De ha a Guba Csapás egyedül őket illeti is (a mit a Szűr Szabók nem is elleneznek) nem következik onnan, hogy annak megvarrása és árulása is őket illesse: mert a régi időkben is, míg mind a Szűr Csapók, mind a Szűr Szabók fenn állottak, a mit a Szűr Csapók szöttek, azt a Szűr Szabók meg varrták, és el árulták: még pedig úgy, hogy a Privilegiumok világos értelme szerint, valamint a Szűr Szabóknak nem szabad volt Szűrűt Csapni, úgy a Szűr Csapóknak, nem szabad volt szűrűt varrni, és azt árulni. Ezén Privilegiális Usus fenn állott mindég míg a Szűr Csapók a Szűr

99. ábra. Juhász nyakatlan szűrben. Hortobágy. Ecsedi I. felv.

Csapást mívelték; sőt mikor Gubát kezdettenek is szőni azt is mindjárt varrták és árulták a Szűr Szabók s árulják máig is. Több az, hogy a Szűr Szabók hozattak ide olyan Mestereket is, a kiktől tanulták a Szűr Csapók a Guba Csapást, és így nekik köszönhetik, hogy azt meg tanulhatták. Továbbá meg van ma is mind a két Czeh, és a Mesterségeknek csak a neve változott el, a Substantiája pedig azaz a Gyapjuból való munka megmaradt, úgy hogy a Guba Csapókat, Gyapjucsapóknak, a Szűr Szabókat pedig Gyapjuszabóknak kellene hívni. Következésképen, minthogy a Szűr Szabók máig is fenn állanak; a Szűr Csapók pedig Guba Csapókká lettek Törvényes dolog, hogy a Privilegium mellett maradjon mindenik, azaz amit a Gubacsapó sző, azt a Szűr Szabó varja meg, és árulja, valamint a fabrikában a Posztót meg szövik a Posztó Csinálók, de ruhát nem varnak belőle, hanem végestől adják el. Ezek szerint a Guba Szövőket a Guba varrás és árulás nem illetvén kéri őket attól eltiltani. Ezekre a Guba Csapók azt mondják:

„Hogy a varrásnál fogva a Guba árulást a Szűr Szabók maguknak nem tulajdoníthatják, s a Szűr Csapók idejebeli usust is a mostani állapotra nem szabhatják. Mert a Szűr szabni is kell, varrni is, de a Gubán a Szűr Szabók sem-

100 ábra. Juhos gazda és juhásza nyakas szűrben.
Nádudvar, Hajdu m.

mi szabást nem tesznek, nem is tehetnek, mivel azt a Guba Csapó a Szövő Székenn szabja ki; az az, egész Gubát vagy nagyobbra vagy kisebbre úgy ki szövi, hogy azt szabni tellyeséggel nem lehet; és így ehez Szabás, vagy Szabóság nem kell, varrás pedig oly kevés kell a Gubához, hogy azt Mesterségnek mondani nem lehet, a minthogy a Szolgálókkal, vagy más akármelly Asszonnyal is meg varratják, a Szűr Szabók egy két kajcárért. Több az, hogy még a Guba varráshoz megkívánható fonal is; mellynek ha a varrás jó akar lenni, Gyapjuból valónak kell lenni, — a Guba Csapók munkája: és így ezen csekélyiségnél fogva a Gubának varrását, és árulását magoknak a Szűr Szabók nem tulajdoníthatják. Különben is meglehetően a Gubát úgy szőni, hogy semmi varrás nintsen benne; A mi azt illeti, hogy a Szűr Szabók hozattak ide olyan Személyeket, a kik Guba Csapást tanították azt recognoscállják a Guba Csapók, de azt mondják, hogy ők azokat a magok Czehékbe bé vitték, és a Czeh temetette el őket. Utóllýára a Guba varrást a Szövőktől el választani csak annyi volna, mintha a Szűtsőktől azt prae-

tendálnák a Szabók, hogy ők tsak készítsék a bőrt, de meg varrni nem szabad.”

„2. o. A Szűr Szabók nem a Guba varráson, hanem a Szűr szabáson töltik Inasi és Legényi idejeket, mikor a Czéhbe állanak is nem Gubából, hanem Szűr-ből adnak Remeket. Sőt azután is magok a Szűr Szabók, úgy megkülönböztetik ezen két mesterséget egymástól, hogy ennek utánna a Czéhbe be áll valaki, meg nem engedik neki, hogy Szűrt is áruljon, Gubát is, hanem a ki Szűrt árul, annak Gubát nem szabad árulni, a ki pedig Gubát árul, a Szűrt nem árulhat, és a Guba árulónak a Szűr Szabók sem Inast, sem Legényt tartani nem engednek, és ha valamelly Guba áruló Szűr Szabó, vagy a maga Fiát, vagy Idegent fog fel Inasnak, azt is azután Szűr Szabóhoz kell adni, különben a Szűr Szabó Mesterséget meg nem tanulja és nem remekelhet, a mint ezt a Guba Csapók Tanuvallással bizonyították sub 5 plici ad Nr. 4.”

„Erre a Szűr Szabók azt felelik, hogy a Szűr Csapók, a Szűr Csapásonn inaskodtak és legénykedtek, a Szűr Szabók is tsak azon töltötték idejeket, már most pedig mióta a Szűr Csapók Guba Csapók lettek, ők is nem tsak a Szűr, hanem a Guba szabásonn is Inaskodnak, a mi a Remeket illeti Szabadságába áll a Czéhnek a Gyapju munkának azt a Speciessét adni a Remekelő ifjú eleibe, a melyiket akarja, Hogy pedig azok a Szűr-Szabók, a kik Gubát árulnak Szűr nem árulnak, azt a Szűr-Szabók meg vallyák, azt az okát adván, hogy most is rossz Keleti és betsi van a Szűrnek, ha pedig mindnyájan azt árulnák még rosszabb lenne. Továbbá, hogy a Szabók Inast és Legényt nem Szabadíthatnának tagadják, sőt ellenkezőt állítanak sub ad Nr. 5. m., hanem arról, hogy a Guba áruló Szabónak, szabadult Inasnak, más Szűr-Szabónál kell a Mesterséget meg tanulni, úgy arról is, hogy a Guba áruló Szabónak a Gzéh Legényt nem ad, halgatnak és úgy láttzik, hogy az ilyeneknek a Legényre szüksége nints.”

„3. o. A Szűr Szabók a Gubával való Kereskedést, a Guba Csapók kárával gyakorolják, mert ámbár ők a Manufactorok, ámbár ők fizetnek ettől Adót is, még is a Szűr-Szabók is Kereskednek a Gubával, holott a Guba árulástól egy sem fizet Közzülök Adót. És mivel a Szűr Szabóknak egyrésze Gubát, másrésze pedig Szűrt árul, innen következik, hogy azok mind tehetősebbek a Guba Csapóknál; ezek pedig minthogy Manufactorok, és sokkal többen is vagynak, minden tekintetben nagyobb Reflectiót, és Protekció érdemelnek.”

„Ezekre a Szűr-Szabók azt felelik, hogy ők eleitől fogva Ususában voltak a Guba árulásának, s a Privilegiumok s a harmadik szám alatt sub producált (Émeralis Parantsolat, és az 1735.dik Esztendőben költ Privilegium szerént, a mely nekik a Karlást is meg engedi, őket is illeti. Hogy pedig a Guba árulásra különös Adó nints vetve, az azért van, mert Czéhekre nézve Szűr-Szabóknak neveztetnek, de az Adó a Guba árulásra is vetődik. Továbbá, hogy a Szűr-Szabók jobb Gazdák és a Guba Csapók pedig sokann vagynak, az elsőt a magok szorgalmatosságának tulajdonították, a másodikról pedig nem tehetnek, hogy olyan sokat vesznek bé magok közibe.

101. ábra. Juhász. Angyalháza pusztja.

„4. ó A publicumnak is sokkal hasznosabb, ha csak a Guba Csapók árulják a Gubát, mert

„a, Ők lévén a Manufactorok oltsóbban adhatták a Gubát, mint a Szűr-Szabók, akik azt nyereségre veszik.”

102. ábra. Gulyás nyakatlan cifraszűrben. Hortobágy.

„Erre a Szűr Szabók azt mondják, hogy a Guba Csapók szintén úgy nyernek a Gubánn, mint ők és ők Guba árulásnak mindenkor Ususába voltak, s vagy-

nak máig is. Sőt az vagyon a Publicumnak Hasznára, ha a Guba Szövők szüntelen a magok Mestersége. az az a Szövés mellett ülnek, és producálnak, az áru-lással és vásárra való járással nem töltik az időt."

„b., A Szűr Szabók könnyen meg csalhatták a Vevőket, mert tudni való. hogy sehol sem készítenek ilyen jó Gubát, mint Debreczenben, és mivel a Vevők azt gondolják, hogy ők mind Debreczeni Gubát árulnak. örömöstebb vesznek tőlük; azonban a Szűr Szabók mindenféle Falukon készült Gubát össze szednek, és azt árulják, s minthogy azt oltsóbban adják a Guba Csapóknak is kárt tesznek, a tudatlan vevőt is megcsallják."

A Szabók azt felelik, hogy esmerik a Vevők a Debreczeni Gubát, és azt Ők is drágábban adják. mint a Falusi Gubát, osztán a Szegénységnek oltsóbb szerű Guba is kell: erre ismét azt mondják a Csapók, hogy ők is készítenek oltsóbb szerű Gubát, de amely még is jobb a Falusi Gubánál.

c., A Szűr Szabók el rontják a Gubát, mert egy az, hogy rakásra szedvén a sok Külföldi Gubát rajtok marad, és hogy nehezebbnek lásson, azt vagy meglot-solják, vagy nedves helyen tartják, mely miatt a Guba el rothad: Ezenkívül el szagatták a Gubát, és kettőből hármat tsinálnak, mely miatt a Guba tartatlan hamar széjjel feslik, és el nyóvik. Producálta is előtünk ilyen Gubát, melyet Hárm-as Gubának neveznek, és amelyet a-mint mondják a Szűr Szabóktól vettek 3 Rénes Forinton 24 kron. Ez a Guba hat darabból volt össze varva, és magunk is láttuk, hogy ámbár azt senki sem viselte, még is a varrása már feslett, a szélei is szakadozottak, mint hogy el volt vágva, és a széle nem volt úgy bé szőve, mint a hogy ők szokták bé szőni, következésképpen, ez a Guba egyáltalába rossz és tartatlan, drágának is mondják a Csapók, és azt állítják, hogy ők az ilyen nagyságú Gubát nem adnák a mostani árrához képest fellyebb 2 Rhtnál 16 knál. Producáltak ellenben olyan két Gubát is, a melyből a Szűr Szabók hármat találnak, ezek jók és egészek. Utóllára Producáltak olyan Gubát is, a melyben egy tsepp varrás sem volt, hanem egészen szőve volt az ujja is. Ilyen Gubát ugyan rend szerént nem szőnek, tsak azoknak, a kik úgy kívánnák és tsak a végre Producáltak hogy meg lehet a Gubát úgy szőni, hogy azon a Szabónak semmi munkája nem kell.

Ezekről tesszük alázatos Reláció-nkat. Debreczenben 12 ó Marty 1801 Com-missus Senatorok Böszörményi Pál mpr., Sároly Sz. István mpr."

103. ábra. Nyakatlan hortobágyi pásztor szűr.

Nagy József madarasi szűrszabó műhelyéből.

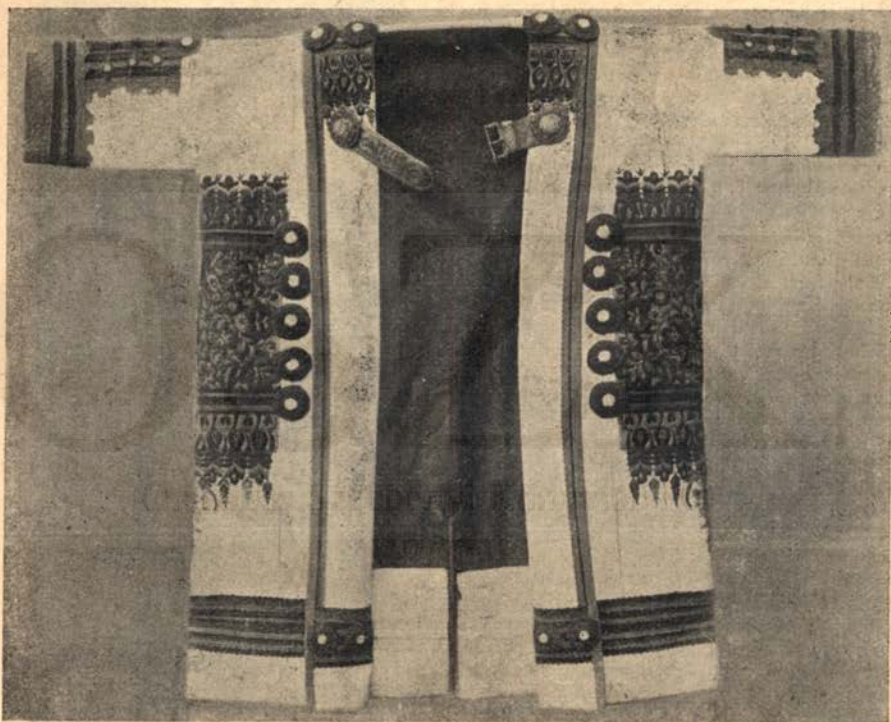
Mint fentebb említettük, a gubaviselet terjedésével a szűrcsapó mesterség gubacsapóvá alakult át, illetőleg a csapók a szűrposztó készítésről lemondtak a szűrszabók javára. A szűrszabók azonban nem nagyon értvén a posztócsináláshoz, lassanként felhagytak vele s a szükséges végszűrőket más vidék csapóitól, különösen az erdélyi szászóktól kezdték beszerezni. Persze ez azzal járt, hogy a

szűrposztó Erdélyben alaposan megdrágult, ami ellen az erdélyiek eleget tiltakoztak.

A szűrszabók azonban a fejedelmek pártfogásához folyamodtak, akik, amint a fennmaradt oklevelek bizonyítják, megadták a kiviteli engedélyt a szűrszabóknak.

Igy Báthory Gábor 1609 ápr. 28-án kelt oklevelében¹ megengedi a debreceni és váradi szűrszabóknak, hogy a szűrposztót bárhol összevásárolhatják, kivihetik, kereskedhetnek vele és feldolgozhatják.

Bethlen Gábor fejedelem 1614 dec. 14-én² hasonló kiváltságot ad a debreceni szűrszabóknak.

104. ábra. Nyakatlan pászlorszűr, Hortobágy. N. M.

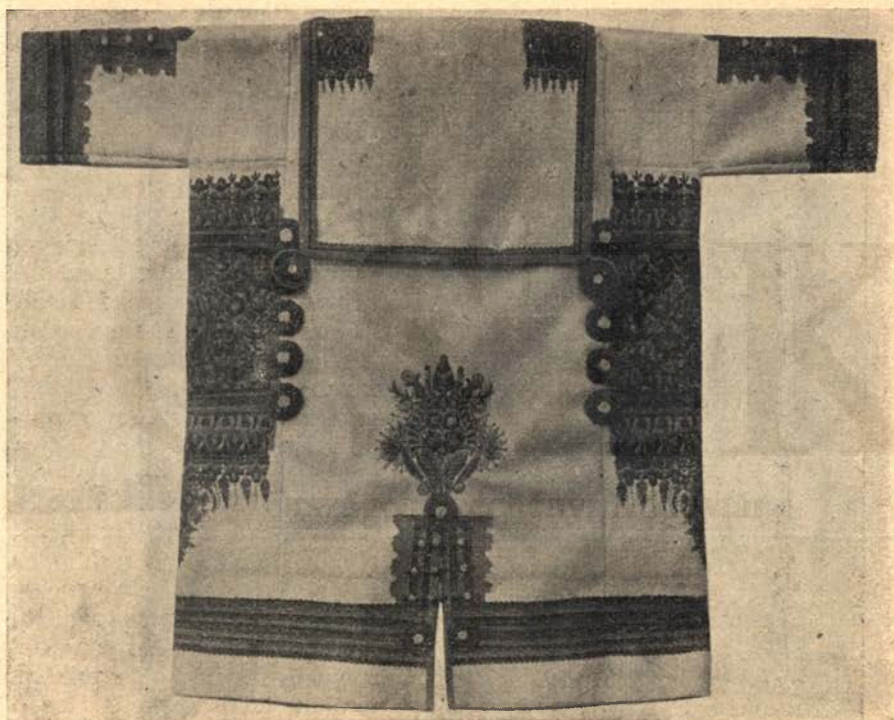
A szűrszabók a posztóárúsítás jogáról nem akartak sohasem lemondani. Így 1655-ben is fentartják jogaikat.

A Báthory Gábor által adott s a Bethlen Gábor által megerősített szabadalomlevél hatalmas tőke lett a debreceni szűrszabók kezében, mert az erdélyi szűrposztóval való kereskedelmet több mint két évszázadon át szinte monopolizálták.

¹ Az eredeti oklevél pergamenen, függő pecséttel a debreceni Kollégium könyvtárában R. 751. 2. szám alatt.

² Az eredeti oklevél pergamenen, függő pecséttel, a debreceni Kollégium könyvtárában R 751. 1. szám alatt.

1830-ban egy levél azt mondja, hogy Debrecenben készül a legjobb guba, azonban a gubacsapók szűrposztót nem készítenek. Ezen jogaikról ugyanis, — mint fentebb említettük, — a szűrszabók javára lemondtak. Mivel a szűrszabók ez időtájtban szűrposztóképzéssel nem foglalkoztak, mert csaknem teljes szükségletüket a szebeni szászoktól szerezték be, a gubacsapók arra a gondolatra jöttek, hogy szűrposztót is kellene gyártani. Ezért három gubacsapólegényt elküldtek a szűrcsapóságot kitanulni. Mikor ezek megtanulták ezt a mesterséget, a debreceni gubacsapó céh a Pétsy Antal birtokán levő Bisztra folyón kallót épített és derekasan hozzálátott a szűrposztó készítéshez. Készítettek is posztót, — még pedig amint a gubacsapók

105. ábra. Ugyanaz hátulról.

pók állították — jobbat, mint az erdélyi szászok. Debreceni szűrszabó mester uraiméknak azonban nem kellett a hazai posztó. Azal az ürüggyel utasították el, hogy „marhaszőr van benne” és sem meg nem vették, sem megvenni nem engedték.

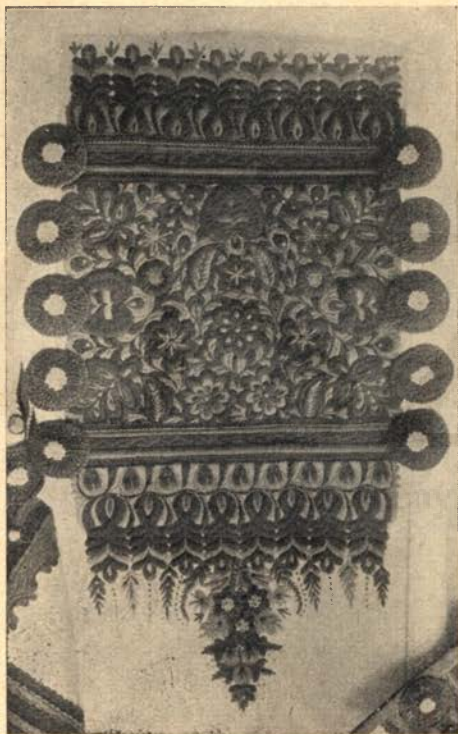
Hiszen azon nagyon könnyen lehetett volna segíteni, hogy marhaszőr ne legyen benne, de ez nem volt az ok, hogy ellenséggé szegődtek a debreceni szűrposztónak! Egyrészt a nem gyakorolt szűrposztóképzési jogukat féltették, másrészt pedig a szebeni szászok szűrposztójával űzött nagymérvű kereskedést! Ha a gubacsapóknak megengedik a szűrcsapást, amiről már régen lemondot-

tak, akkor a debreceni szűrscsapóság újból feltámad s esetleg a száznál több debreceni csapó ismét szűrposztót csinál s a debreceni szűrscsapó többé nem kereskedhetik az erdélyi posztóval!

1824-ben húsz debreceni szűrscsapó írásban kötelezte magát a szűrscsapó céh előtt arra, hogy csak erdélyi szász szűrposztóból dolgozik, s a debreceni posztót nem veszi.

A „hazai ipar” ezen mellőzése miatt az éledőben levő debreceni szűrscsapó mesterség aztán nemsokára tönkre ment.

A debreceni újonnan éledő szűrscsapók kallója a biharmegyei Margitta község közelében a Berettyóba ömlő Bisztra patakon volt. Ilyen kallókat Bihar megye hegyes vidékein elvéve most is lehet látni. K. Nagy Sándor¹ ezek egyikét így írja le:

106. ábra. Ugyanannak aszaja.

„A szűr-kalló nagyon egyszerű kis faépület, melyhez a hajtóerőt a Körös vize szolgáltatja egy vízimalom segédelmével. A megfont és összeszőtt gyapjút elhozzák ide, 2 óráig hideg vízzel öntözik aztán 2 napig meleggel s utána egy napig ismét hideggel; mikor így már a hideg és meleg hatása alatt meglehetősen megsűrűsödött a szövet, egy kétfős vályu módjára kivájt széles gerendába helyezik — mely 3 van egymás mellett — egy egy vályuba 2-2 emeltyűs kalapács szolgál s midőn a vizet a külső kerékre ráeresztik, ez a tengelyt forgatja, a tengely az emeltyűket, ezek pedig a kalapácsot emelgetik s a víz-szaeső kalapácsok verik az alattok levő szövetet. Ezen munkálat itt rendesen 6 napig tart, s akkorra teljesen kész a szűrposztó, csak meg kell szárazasztani ott a gyepré kiterítve.”

A szűrscsapóknak a szűrposztóval való kereskedésből tekintélyes jövedelmük volt, így nem csoda, ha arról nem akartak lemondani.

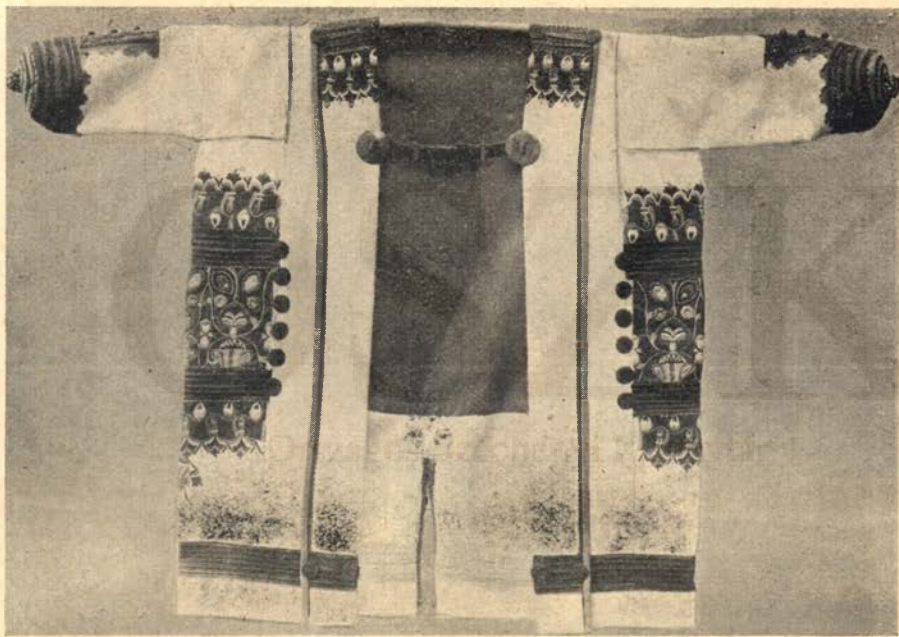
Már 1655-ben is fenntartják azt a jogukat, hogy a vidékről behozott szűrt csak szűrscsapó mester veheti meg. Ebbe azonban a csapók is beleszóltak, 1691-ben például lefoglalták a külső helyekről behozott szűrposztót, amit a szűrscsapók összevásároltak és Deb-

¹ Biharország I. 211.

recenbe behoztak.¹ 1746 táján pedig a szászok grófjához fordul panaszával a debreceni szűrszabó céh s arra kéri, hogy a szűr (posztó) összevásárlásától tiltsa el a görögöket és rácokat s az erdélyi szász csapók visszaéléseit akadályozza meg.²

Bár a szebeni szász csapómesterek kitűnő szűrposztót tudtak készíteni mégis gyakran kisértetbe jöttek és gyöngébb minőségű posztóval akarták az alföldi szűrszabókat kielégíteni. Máskor pedig posztó, — habár a minősége megfelelt volna is — nem ütötte meg a mértéket. Az előbbi esetben nehéz volt védekezni, utóbbi esetben csapó uraimék azzal takaróztak, hogy a posztó a ványolásban a kelleténél jobban összement.

Igy 1736 máj. 28-án maga Debrecen város tanácsa fordul

107. ábra, Fenekesujjú nyakatlan pásztorszűr.

Büdszentmihály, Szabolcs m. N. M.

Vámos József tiszapolgári szűrszabó műhelyéből.

Szeben város tanácsához, hogy a csapók visszaéléseit fékezze meg.³

Ugyanez időtájt a debreceni, szatmári és váradi szűrszabók együttes panasszal fordulnak Bauszner Simon báróhoz, a szászok grófjához, melyben kéri, hogy a disznódi csapók visszaéléseinek vessen gálat.⁴

¹ Ref. Koll. levéltára. R. 751. 15.

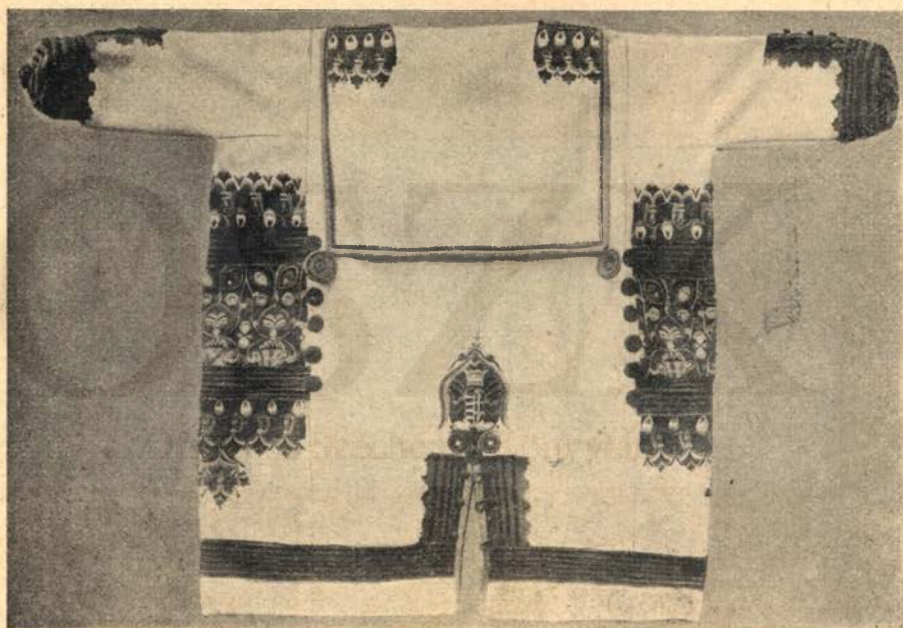
² U. ott.

³ U. ott.

⁴ U. ott.

Lapokat tölthetnénk meg, ha a szász csapók ellen folyton meg-megújuló panaszokat papírra akarnánk vetni. Az volt a legnagyobb baj, hogy az alföldi magyar szűrscsapóipar pusztulásával az erdélyi szász csapóság nem győzte a szükségletet fedezni, ellenben tudta, hogy bármiképpen zúgolódik is az alföldi szűrscsapóság, jobb híján megveszi a gyengébb szűrposztót is. A nagydisznódi szűrposztó akkor érte el a mai jó minőségét, mikor a szűrből készült ruhá-neműek a XIX. században kezdtek kimenni a használatból s a szűrposztó kereslet megcsappant.

Az erdélyi szász posztót egészen a legújabb időkig személyesen vásárolták a szűrscsapók Nagydisznódon, ezáltal évszázadok óta bizonyos hagyományos barátság fejlődött ki a szász csapók és a alföldi szűrscsapók közt. Ez a barátság abban nyilvánult meg, hogy

108. ábra. Ugyanaz hátulról.

a szász csapók gyermekeiket az alföldi szűrscsapókhoz adták magyar szóra, vagy sok esetben 1-2 évre gyermekeiket kicserélték. Alig van még ma is Nagydisznódon csapó mester, aki nem az Alföldön tanult meg magyarul valamely szűrscsapó házánál.

Régen, mikor még nem volt vasút, a szűrposztó bevásárlása és hazaszállítása nagy gondja volt az alföldi magyar szűrscsapónak. 1816—1817-ben például több mint 100.000 vég posztót hoztak ki a debreceni szűrscsapók Erdélyből.

A szűrposztóért rendszeren valamely megbízható szűrscsapó ment be Erdélybe, aki nem csak a maga, hanem a céhtársai részére is vásárolt s a hazahozott végeket itthon a céh osztotta el. Leginkább az özvegyek, árvák, vagy előregedett, az utazás fáradalmait már

nem bíró mesterek bízták meg. Az ilyen megbízásokról a debreceni szűrszabó céh artikulus 18-ik pontja intézkedik. Akik nagyobb mennyiségű posztót óhajtottak saját használatukra, azok egyedül mentek, eselleg társaságban utaztak, de a saját szakállukra vásároltak.

1755-ben Farkas István, a szűrszabó céh mestere panaszol Debreceni Mihály ellen, akivel együtt utazott, együtt vásárolt, de az előbb adott felpénzt a csapónak, így a szűrposztó legjavát a maga részére lefoglalta.

A céh úgy határozott, hogy ezentúl Debreczeni Mihály társával egyetértőleg járjon el, s másokkal az özvegyek és árvák részére is vásároljon az azok által adott pénzen.¹

A szűrszabók évente többször is mentek Erdélybe posztót vásárolni s egy-egy alkalommal 80—250 vég szűrposztót hoztak el. A költséget és a posztót atyafiságosan elosztották egymás között.

A szűrszabó céh számadáskönyvei szerint 1816—1817-ben az alábbi debreceni szűrszabók, az alábbi mennyiségű szűrposztót hozták Erdélyből:

Balogh István	1000	véget	Villás Pál	2.700	véget
Ekli "	2900	"	Ö. Balázs István	10.200	"
Keszei János	2000	"	Vírtesi Istvánné	5.500	"
" József	11.000	"	Ifj. " István	4.200	"
Kovács "	3.400	"	Ö. Farkas István	1.200	"
" Andrásné	1.050	"	Hegyi Józsefné	3.200	"
Id. " János	3.500	"	Kovács István	3.350	"
Keresztesi Mihály	10.600	"	Öreg Szegedi György	500	"
Pelbárt István	21.000	"	Szűcs István	1000	"
Balázs Sámuel	5.200	"	Borbély János	400	"
Ember Pál	2.200	"	Öreg Ember István	200	"
Farkas "	3.800	"			

Amint látjuk a legtöbb szűrposztót, az egész mennyiség felét Pelbárt István, Keszei József, Keresztesi Mihály és Öreg Balázs István használták fel. Egy-egy szűrszabóra átlag 4000 vég esett. A jobb szűrszabók szükségletüket az 1816—17 évben három turnusban szerezték be.

Ebben a számadási évben tehát a debreceni szűrszabók 101.900 vég szűrposztót hoztak ki Erdélyből, amely végenként 26 forintba számítva 2.649.400 váltó forintot tett ki.

Hogy milyen roppant mennyiség ez, kitűnik akkor, ha tudjuk, hogy egy vég szűr körülbelül 18 méter hosszú s ugyanannyi kilogram súlyú. Az ezévi debreceni szűrposztóbehozatal tehát 18.342 métermázsa volt.

A szűrposztót ősi soron singgel mérik. Egy sing 63 cm. hosszú. Mivel a csapók szövőbordája egyforma, a szűrposztó úgy készül, hogy ványolás, kallózás után egy sing szélességűre és 28-30 sing hosszúságúra ugorják össze. Természetesen ezt nem lehet pontosan kiszámítani, néha valamivel kevesebb lesz, ha a szárító rájáról lekerül.

A 18 méter hosszúságú végszűr négy szűrt ad ki.

¹ A szűrszabó céh jegyzőkönyve. Déri Múzeum, Debrecen.

A 101.900 végszűrőből tehát 407.600 szűrőköpenyeg telt ki. Vagyis ha elosztjuk a 23 debreceni szűrőszabó között, akkor egyre-egyre 17.720 szűr esik. Már pedig egy-egy jó szűrőszabó, aki segédekkel dolgozott s a szűrőket egyáltalán nem cifrázta, az sem tudott egy év alatt ezer-nél több szűrűt megvarrni. Nyilvánvaló tehát, hogy a szűrőszabó régen nem csak szűrvarrással, hanem szűrposztó kereskedéssel is foglalkozott, s a nép felsőruháit, a szűrdolmányt, kanakót, szokmányt, darócot, condrát, berhét, szűrnapdrágot stb. többnyire maga szabta ki s varrta össze felsőruhává. Amikor a múlt század közepe felé ezek a felső ruhák kimentek a divatból, s a nép a finomabb posztó ruhára tért át, a debreceni szűrőszabó kénytelen volt minden figyelmét a divatban továbbra is megmaradt szűrőköpenyegre fordítani s azt szegéssel, hímzéssel és egyéb díszítéssel kelen-dővé tenni, mert egyik évszázados, régi jövedelemforrása, a szűrposztó kicsinyben, singenként való árúsítása megszűnt.

A szűrvégeknek Erdélyből Debrecenbe szállítására álljon itt Keszei József és Kovács József uraimék számadása, akik 1815 március 28-án végszűr venni Erdélyben jártak és elköltöttek 6.600 váltóforintot, és pedig :

250 végszűrőkre elköltöttek	6460	váltó forintot
Szekereseknek felpénzt adtak	7	" "
Kötelekért	9	" "
Szállásért	30	" "
Magok fáradtságáért	40	" "
Úti költség	56	" "
	6602	" "

„Hazáig áll meg egy végszűr 26 frt. 41 Kr.

Szekérbér és tartás 1 " 04

És így mindenestül áll meg egy végszűr 27 frt. 45 Kr.-ban“ ; mondja a céh számadáskönyve.

Az árak azonban évről évre ingadoztak.

Igy 1812-ben 39'07, 43'10, 49'50.

1824 " 28'47.

1825 " 27'50, 28'20.

1826 " 24'60, 26'63, 27'25 Váltó forintba jött egy végszűr.

A szűrposztó árának ingadozása függött a gyapjú árától, az évi ingadozás azonban leginkább attól függött hogy a szállítás mibe került. Kis rakomány esetén drága volt a posztó, rossz útban drága volt fuvar.

Rimaszombatból és Ratkóról is hoztak szűrposztót. Ezekből egy vég 1813-ban 14 forintba került.

A szűrőszabó céh története.

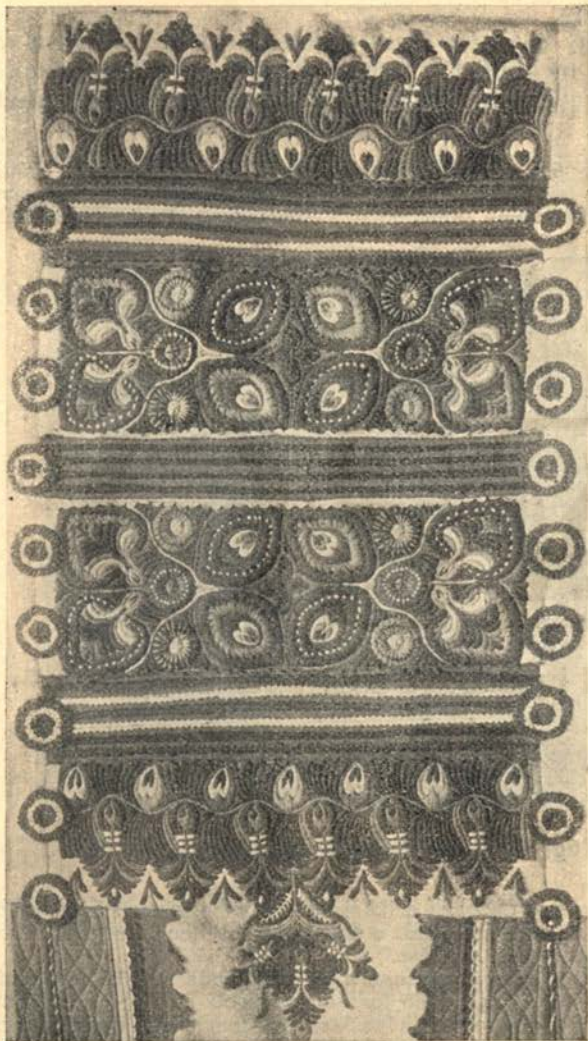
A debreceni szűrőszabók XV-XVI századi története szinte elválaszthatatlan a csapókétől. Kiváltságleveleik, melyek az 1492,—1509,—1530,—1609,—1614,—1623,—1662 és 1735 évekből, részint a magyar királyoktól, részint az erdélyi fejedelmektől származnak, leginkább a szűrposztóval űzött kereskedelemre vonatkoznak.

A debreceni szűrszabó cég történetét 1800-ig elég jól elmondja a szűrszabók és gubacsapók fentebb közölt perirata. A szűrszabó cég rendszabályait megismerhetjük az 1815 évi artikulusokból, belső életükre pedig a céhíratok vetnek világot.

A szabó és szűrszabó cég jegyzőkönyve¹

1697-ben kezdődik. Ebben az évben céhmesterek Nádudvari János és Fügedi István; 1699-ben Ormos Szabó Mihály és Szobosz'ai Szabó György, 1700-ban Szappanos Szabó István és Pataki Szabó Márton, 1714-ben Királysági János és Ember Mihály. Amint a nevekből látjuk, jó magyar emberek voltak.

1714-ben „A szűrszabó becsületes cég Isten jóvoltából megfeszedvén, eddig való helyeken szorosan lévén Földöknek szűk volta miatt nem árulhattanak. Azért instanciájokra a N. Tanács megszaporította huszonkétgyékény allyával Déli végétől Napnyugati oldalán a Mészárosok tőkéjéktől kezdődvén, melly is oda rendeltetett a szalonna árulóhentesek áruló helyének egy darabjával edgyütt;” határoz a városi tanács.

110. ábra. Szűrszaj. Polgár, Szabolcs m. N. M.
Vámos József műhelyéből.

A szűrszabók megszaporodott száma azonban nemsokára ismét csökkenni kezdett.

¹ A Déri Múzeum gyűjteménye.

A guba Debrecen tájékán 1745-ben jött divatba s ettől kezdve a szűrszabó mesterség hanyatlásnak indult. Körülbelül a XVIII század végén készült az a beadvány,² melyben a szűrszabók kérik a tanácsot, hogy hasson oda, miszerint a velük régóta egy céhben levő vásári és váltó szabók ne rekesszék ki a szűrszabókat a céhből csak azért, mert a viselet megváltozott s a szűrszabó mesterség most rosszúl megy.

Ugy látszik, hogy a tanács nem tudott oda hatni, hogy a vásári és váltó szabók meghagyják maguk között a szűrszabókat, s azok 1815-ben csakugyan kiváltak közülök, amikor is az alábbi articulusokat hozták:

„Néhai 6-dik Károly ő Császári Királyi Felsége 1735 esztendőben Mártius 18-án a három egyesült, vásári, váltó és Szűrszabó Czéheknek adott kegyelmes Privilegiális, és a most felségesenn uralkodó ő Felsége Kegyelmes Rendeléséből

111. ábra. Régi nyakos cifraszűr. Debrecen. N. M.

ad Nrum 7262 költ közönséges Czéhbeli cikkekéből, minthogy most a Szűrszabók külön váltak és magános Czéhet formáltak a Szűrszabó Czéhbeli Mesterek részére illő s kiszedett Articulusok rendbe szedése.”

1. „Mivel egy társaság sem állhat fenn a jó rend tartás nélkül: tehát szükséges elől Járókat választani, a kik az elő forduló nagyobb és apróbb hibákat megvizsgálgják s megítélik s a rosszat követőket meg fenyítsék: azért az egész Czéhbeli Mesterek edjétérésével választassanak két Czéh Mesterek és egy Szólgáló Mester: kik minden vonogatás nélkül (kiket a többes vox választ) tartoznak fel vállalni ezen Hivatalt: úgy hogy ezeknek szoross kötelességek legyen az egész Czéh minden nemű dolgait egyenesenn kormányozni és mindenről számolni, mely választás, hogy annál jobb móddal mehessen végbe: tartozik mindenkor előre ki rendelt két érdemes Mester ember a Czéh Commisarius Urhoz le menni, és a Czéh Mester tételre illendő Tisztelettel meg hivni.”

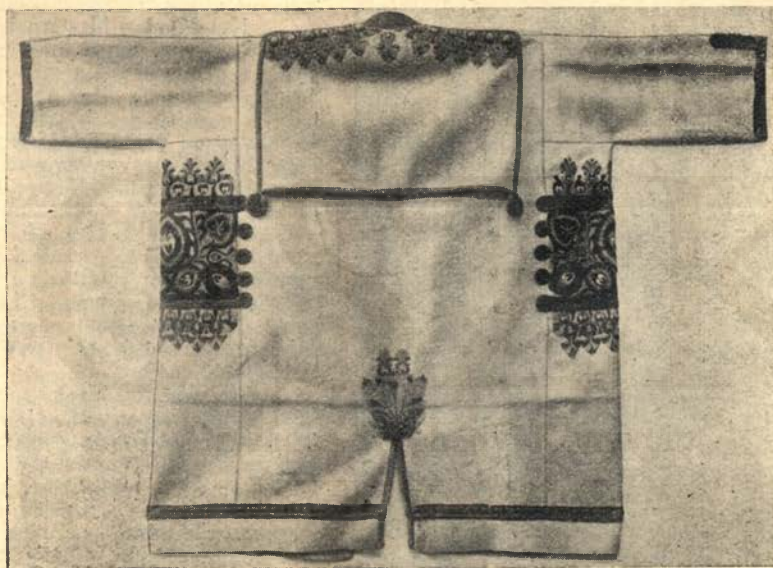
2. „Minden fertály esztendőbenn és így egy esztendőbenn négyszer rend-

² A ref. Collegium könyvtárában. R. 751. sz. a.

szerént való Gyűlést kötelesek lesznek a Czéh Mesterek tartani, melyben az elől Járóságtól rendelendő Czéh Commissarius Ur mindég meg hivattassonn és ezenn Gyűlések alkalmatosságával (mellyet a Czéh Commissarius Ur bizonyos Idő pontra rendel) minden a Czéhet illető dolgok, melyek a Fertály esztendő alatt esnek rendről rendre vétessenek fel és igazittassanak el. És ilyenkor ha valamelyik Mester Ember meg nem jelenik, 2 forintal, a Legény pedig 1 forintal büntetessék meg."

3. „Rendkívül való Gyűlést sem a Czéh Mesterek magok szabad tetszéséből ne tarthassanak, se edjik vagy másik Mester Ember kívánságára Czéhet ne gyűjt-hessenek, mind addig, míg arra Czéh Commissarius Urtól engedelmet nem nyer-nek: és ilyenkor úgy hogy ha valamelyik Mester vagy Legény, önön maga ügyét ilyen különös Gyűlésbe akarja felvételni, azt előre Czéh Commissarius Urnak be-jelentvénn annak írásbeli Commissiójára Táblát bocsátván az egész Czéh tagjai bizonyos órára és helyre rendesen hivattassanak meg: melyért a Mester Ember 5, a Legény pedig 2 Rft-ot tartozik a Czéh ládájába fizetni."

4. „Mind a fertály esztendőbenn tartandó rendes, mind a rendkívül való Gyűlésekbe tartozik minden Mester Ember és Legény megjelenni, melyet ha tör-

112. ábra. Ugyanaz hátulról.

vényes akadály nélkül el mulaszt, a Mester Ember Két, a Legény 1 Rft-al fog megbüntettetni, mely a Czéh ládájába fog bé tétettetni."

5. „A Czéh Gyűlésben tartozik minden Mester Ember és Legény magát il-lendőenn viselni, minden Lármától, Veszekedéstől, Versengéstől és vagdalkozó be-szédektől magát meg óltalmazni a Czéh Commissarius Ur, Czéh Mesterek és Mes-ter Ember Társai eránt illendő tisztelettel lenni: akik ez ellenn vétenének, a Mes-ter Ember 2, a Legény 1 Rft. fog mind annyiszor meg büntettetni."

6. „Senki a Mesterek között, úgy a Legények között is; másikat személyé-benn vagy művébenn meg ne gyalázza a Mester Ember 2, a Legény pedig egy forint büntetés alatt."

„Hogy ezenn okból a vevőket elvonnya és magához vagy a Legény Meste-réhez hódítsa; vagy a vevőt a vásárból a Házhöz haza hívni ne merészellye."

7. „Senki a Mesterek között más Mester Társának Inassát vagy Legénnyét el ne hívja, se ne kecssegetse 2 Forint büntetés alatt."

8. „Ha valamely mester Parázñaságbann, Gyilkosságbann, Lopásbann vagy valamely nyilván való nagy vétekbe esik, mint a Többi Mester Társai Gyalázat-

jára való a Czéhből mind addig rekesztessenn ki és Mesterségét ne folytathassá, míg az elől Járóság által ügye meg nem vizsgáltatik, és ha a rendelendő büntetés el szenvedése után az Mesterségbe meg hagyatik, az egész Czéh Tagjait illendően megkövetvénn, 12 Rfrt-ok le tétele mellett ismét elfogattassonn Mesternek. Nem különben ha valamely Mester, semmi oka nem lévén reá, a Czéhtől el akarja magát vagy nyakasságból vagy kevéségből vonni; a Czéhből rekesztessenn ki és se Inast, se Legényt ne legyen szabad tartani, sőt a ki függesztetett Mesteri Czimere is le vétessen, mind addig Mesterségét fojtatni ne lehessen, míg meg szánvänn bánvänn gondatlan cselekedetét a Czéh Tagjait meg nem követi és a Mesterségi fél Taxát 12 Rfrt. 30 Kr-t a Czéh ládájába le nem fizeti."

113. ábra. Nyakas cifraszűr, Debrecen.

Malatszky Ferenc műhelyéből.

Felsőség keményen tiltja, senkinek is árulni, Jószága vagy műve vesztesége alatt egy átallyába nem szabad."

12. „A mely Mesternél olyan szegett Szűr vagy akármi névvel nevezendő Szegett munka találtatik, melyre fel pénz nintsen, egy Rfrt-al fog meg büntettetni. Az olyan pedig, a ki a vásárlóra a fel pénzre varrott szegett Szűr rá adná, vagy félre hívánn véle úgy alkudna meg, vagy ki függesztén; hasonlól 1 Rfrtal, ha pedig olyat árulna vagy rá adná a vevőre, melyre fel pénz sints, 2 Rfrtal fog meg büntettetni mind annyiszor, a hányszor rajta kapattatik az eladásánn."

9. „Senki a Mesterek közül, a ki a Czéhbenn vagyonn, a másik Mester Társát, annak ki bérlett Szál-lásáról sem szó hajtással, sem a Házi Gazdának több ház vagy bólt bér ígéressel ki ne reksze 2 forint büntetés alatt, és azon kívül okozott kárai meg térítése mellett."

10. „Minden Mesternek, ki a Czéhbe vagyon, annyi Inast és Legényt szabad tartani a mennyi tel-szik és senki is a Mesterek közzül tölle el ne hívassa 1 forint büntetés alatt: de ha mely Mesternek 3 vagy 4 Legénye van egyszersmind és más szegényebb Mester Társá-nak egy sincs és művet tud adni a Legénynek ha a Czéh Mester hí-rével kéri, tartozik közzüle Legényt adni és a legény is tartozik el men-ni: ha el nem menne a Legény, senki műhelyt néki ne adjon, a Mester, ha el nem botsátaná, 2 fo-rinttal büntetődjön."

11. „Minden Mester, akinek kész tsinált műve van, Hétfőnn a töltésenn nyilat vessen, másképp ne árújon 2 forint büntetés alatt. Ezen kívül a hová nyil vetés szerént esett, ott árújon. de Kedden reggeli harangozásig árulni nyilvetés nél-kül, Sátort csinálni, a Sátort estvéli Harangozásig el bontani nem lé-szen szabad 2 forint büntetés alatt. Országos Vásárokbann pedig ki csi-nált Sátraikat Hétfőnn és Kedden, az az két Nap, Kedden délutánni 3 óráig elbontani viszont 2 forint büntetés alatt nem lessz szabad."

„Akik Erdélyi szűrt árulnak, tisztán magába árullyák; mindenkor az elsőbb helyenn. A Felföldi szűröket pedig egy sátor helyet üresenn hagyvänn alább árullyák. Meszes Szűrt pedig, minthogy azt a

13. „Ha valamely Szűrszabó Mester a Kallóba Szűr végeket viszen árulni, más aki utánna megyen az első se pénzzel, se adománnyal, se hatalmaskodásból ki ne vehesse, ha nem aki előbb odavitte, az *avassa meg* elsőbben a maga Szűr végeit, mindazon által azt meg kell tartani, hogy ha valamelly értékes Szabó Mester Negyvenn avagy Ötvenn Szűr végeket vinne vagy vitetne Kallóba *avulni* és történnék a közbe, hogy más szegényebb sorsú Szabó Hat véget vitetne kalolni, az, aki annyi felelt oda vitt, tartozik a Negyvenn vagy Ötvenn vég Szűröknek *kalolását* félbe hagyni és közte azon szegényebb sorsúnak 6 vég Szűrének *megkalolását* meg engedni, ha pedig két szegényebb Szűr Szabó vitt volna 6 vég Szűrűt, a szerént ketten osztozzanak a Szűr kalolásónn, ha ki különbenn cselekednek mind annyiszor 2 Forinttal büntetessenek.”

14. „Ha valamelly Szűr mives Szabó a Csapó Mestereknek Szűr fejébe fel pénzt ad, a Csapó a Szűr végeket meg készíti és másik Szabó alattomba meg veszi, 2 Forinttal büntetessen, ezen kívül a Szűr végek azon Mesternek adassanak által, akinek előbb volt egyessége és felpénze reá.”

15. „Esett gyakorta, hogy a Vándorló Legények valami szín alatt kevés ideig itt benn a Városba a Szűr Szabók közt Hétszámra dolgoztak, az alatt alattomba a Szűr-szabók kárára a Csapóktól a meg alkútt Szűrűt több pénzen meg vették és velle Bóldogfalvába szöktek ki a Czéh közül, ott fel tsinálván meg bé jöttek, s így *csalárkodtak*: Esztendő számra pedig a Czéhbe nem szolgáltak, annak okáért az efféle csalárdul élő Legényeket meg esmervénn, ezután senki a Mesterek között az ilyeneknek Művet adni ne merészejjen; sőt egy Székérenn is velle Sokadalomba 2 Forint bírság alatt menni ne bátorkodjon. Ha mindazáltal az ilyen tselekedetet végbe vitt Legények Esztendő számra szolgálni bé állanak, meg bánván szánván hibás tselekedeteiket a Czéhes Legények száma közzé bé fogattassanak.”

16. „A Szűr Műves Szabó Mesterek a Legénynek, aki egy és két Esztendő Legény, adjanak egy vég Szűrűt, melyet az feldolgozván, annak egy kr-ig békjövő árra a Legényé legyen, azonkívül egy pár csizmát, a három és négy Esztendő Legénynek pedig egy vég Szűrűt, melly mindenestől övé legyen, egy pár csizmát és ezenkívül egy vég Szűr fel csinálását, mellyen jövő haszon a Szűr vég árránn kívül övé legyen. Ezen kívül pedig egy Mester se merjen többet adni, vagy ígérni a Legénynek, hogy az által mástól is el ketsegetse, mert aki ilyenbe találtatik, 2 Forinttal fog büntettetni.”

17. „A mely Szűr Műves Szabó más Szűrszabó, de szegényebb sorsú Mesternek, egy vég szűrűt fel szabadlva ki ad meg varrni, az eránt ugyan szabad tetszése szerint meg egyezhetik, de még mindazon által, hogy a több Mester Társának ne praedjudicájonn, tartozik az egy vég Szűr megvarrása eránt tett egyességét Czéh Mester Uraméknak bejelenteni; vagy az jóvá hagyván, azt másokkal is megtartassa és Szabott Bérré csinálhassa.”

18. „A kik a Mesterek között Szűr végek vásárlására Erdély Országába indulni akarnak, azok elindulásuk előtt 10 nappal Czéh Mester Uraméknak hirt adni

114. ábra. Nyakas debreceni cifraszűr hátulról. Derecske.

Kiss Zsigmond szűrszabó műhelyéből.

tartoznak, hogy az alatt a Szűr végekért igyekező Mestereket a Czéh meg vizsgálja ha alkalmas Emberek-e és lehet-e reá bízni: és ha Czéh alkalmasnak nem itéli, el ne mehessenek; a kiket pedig jó maga viseletéről tehetségéről és erkölcsi Tulajdonságairól alkalmasnak itél, tehát az olyan szegényebb sorsú Mesterektől és Özvegyektől, kiknek módjuk az Erdélybe való menetelbe nints és Szűr végeket akarnak vásároltatni a bé küldendő pénzt incassálhassák és azt jegyzést mellett a bé menő mestereknek által adhassák, kik azt elvásárolni hazajövelekekkel rólla számolni, és a vásárolt Szűr végeket azonn Emberekkel, kiknek pénzeiket bé vitték, fel osztani tartoznak, mindannyiszor 10 Ft. büntetés és a vett Szűr végek közös felosztása mellett. Hasonlóképpenn a mely betsülletes Mesterek Tóth országra indulnak Szűr végek vásárlása végett, azok is szint úgy tartoznak cselekedni mindenbe, mind az Erdély Országába járó Mesterek 10 Ft. és a vett szűr végek közös felosztása terhe alatt."

19. „Ha valamely Mester Ember terhes nyavalyába esik, tartozik a Czéh sorba annak segítségül lenni a Czéh ládjábann levő pénzből, ha szegény sorsa

115. ábra. Nyakas cifraszűr elülről. Debrecen, N. M.

miatt gyógyíttatására elégtelen volna a szükséges orvosságokat meg szerezni és halomása törtévéen el is temetni. Ugy az ügyefogyott özvegy mesternékat is."

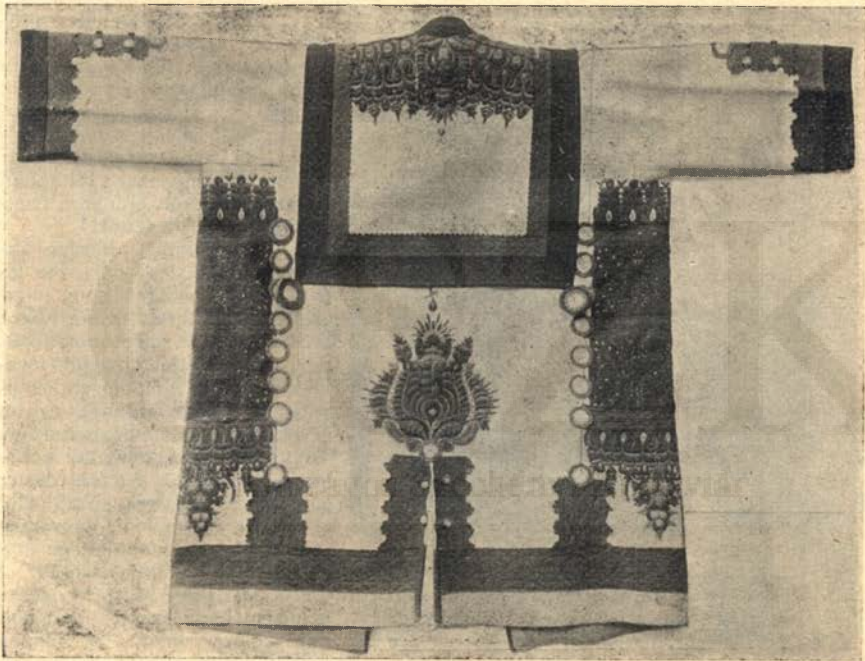
20. „Ha a le betegedett Mesternek egy Legénye sem volna a Czéh tartozik olly rendelést tenni, hogy a többi Mester Ember Társai, néki segítségére, vagy egy alkalmas Legényt állítsanak, vagy ha magok kára nélkül a Legényeikat el nem bocsáthatnák sorba ki-ki 8 napra, míg valamely felszabadult vagy vándorló Legény érkezne a nálók lévő Legényeiket a Mesterség folytatására egyenként engedni, vagy oda bocsátani tartoznak személyi választás nélkül 2 Ft. büntetés alatt (ki vevén azt az esetet, ha valamely ragadó nyavaja uralkodna azonn le betegedett Mester Ember házába.)"

21. „Minden özvegyi sorsra jutott Szűrszabó Mesternék, olly tellyes jussal fojtathassák mesterségeiket, mint Férjek fojtatta ha pedig férhez mennek más Mesterségenn lévő Emberhez a néhai Férje mesterségétől elmarasztatik"

22. „Ha valamelly Mester Ember Legény Inas vagy á Mesternek Felesége vagy Gyermeke meg hal, tartozik annak eltakarítására, és tisztesség megtételére, minden Mester Ember és Legény megjeleni, aki azt elmulasztja, a Mester Ember ugyan 20, a Legény pedig 10 kr. fog meg büntettetni.”

23. „Hogy a Czéhnek gyakori szükségeire, több jövedelmei legyenek ; midőn a Czéhet egészen temetni hívják, a Czéh Mesterek táblát botsátvánn minden Mester Ember és Legény elmenni tartozik, a Mester Ember 40 a Legény 20 Kr. büntetés alatt - az egész Czéh, ha tsak kísézőkbe megyen 5 Ftért, ha pedig a Testet viszi és el is temeti, 10 Ft-ert, ha fél Czéhet kívánnak pedig felényiért és ezen bé jövő pénzt a Czéh ládájába tartoznak bé tenni a Czéh Mesterek a Büntetés pénzekkel együtt.”

24. „Minden fél esztendőbenn egyszer és bizonytalan Időkre a Mestereknek műveiket a Czéh Mesterek meg látogatvánn és meg czirkálván, ha a Mesterek közt olly rossz miv találkozik, kit szabásával, és mód nélkül való rossz varrásával a Mester meg vesztegetett volna ; az ilyeneket azért a Czéh 2 Fral büntesse meg.”

116. ábra. Ugyanaz hátulról.

25. „Minden Mesternek személy választás nélkül meg engedtetik, hogy anyyi Inast fogadhasson a mennyit akar, de óvás pénzt egytől is 20 Ft-nál venni nem lessz szabad többet, azonba az Inast ki tőtetvén velle a 6 heti próba hetet, bé szegődtetni tartozik és fizet a Czéh ládájába 1 ft. 30 krt. bé tévénn a Keresztelő vagy a Születésről szőlő Törvényes Levelet a Czéh ládájába.”

26. „Az Inast fogadják bé a Mesterek a Czéh Mester előtt és az Inas ne mérésejje Mesterét akármelly szín alatt elhagyni vagy élyyelenként kinn maradni ; hanem tisztéséges lfuhoz illő hiv Szorgalmatos és engedelmes legyen. A Mester pedig jó móddal bányék velle és a Mesterségének Fundamentomira serényen oklassa őket.”

27. „Ha a bé szegődtetett Inas Tanító mesterét el hagyná és a Czéh Mester előtt elhagyásának helyes okat adni nem tudná s két, sőt három napig is Gazdája Házán kívül maradna, azonba ismét vissza térne, jobbulásának jeleit adván, büntetésül minden elmulasztott egy napért egy héttel tovább tartozik Inaskodni. Ha

pedig helyes ok nélkül tovább is el maradna, vagy más izbe elhagyván a Gazdáját s meg jobbúlását reményleni nem lehetne vagy magát illetlenül viselné ezen makattségáért a Mesterség tanulásától tiltasson el."

28. „Ha pedig az Inasnak Fundamentumos oka volna a Gazdáját el hagyni; azt a nélkül hogy el szökjön, a Czéh Mesternek be jelenteni, ez azt meg vizsgálni tartozik; és ha helyesnek találja más Tanító Mesterhez fogja rendelni; és akkor a volt Gazdája fel vett óvás pénz azon részét mely őtet nem illeti, a Másik Tanító Mesternek által fizetni tartozik."

29. „Ha a Mester a Világból ki mulván oly Inast hagyna maga után, ki még Inasi Esztendeit egészen el nem töltötte, az Özvegyeknél meg hagyatik ugyan de fel szabadulás előtt, egy fertály esztendővel, más Mesterhez tartozik a Czéh Mesler rendelni, azonban az egész Inas bér az Özvegynek engedtetik."

30. „Kitöltvénn az Inas minden betsülettel az apróbb Inasi Esztendeit és semmi helyes kifogást nem téssen a Gazdája ellen, hogy felszabíttathasson, a Legények száma közzé fel fog vétetni. Felszabadulása Ideje s Neve a Protocollumba bé íródik, Szabaduló Levele, el készítettik, s a Czéh ládájába bé tétetik, melyért tartozik fizetni 1 ft. 30 Krt."

117. ábra. Ugyanannak aszaja és felhasítás fölötti virága.

31. „A Mester Embereknek Fiai, az Inaskodásra nézve semmi más különbséggel nem fognak birni mint az idegenek, hanem csak az eddig volt szokás szerint abba lesz nékik kedvezés, hogy bé szegődtetésekor és felszabadulásukkor fél annyit tartoznak a Czéh ládájába fizetni, mint más idegenek."

32. „Minden Mester Legény akár Mester Ember Fia legyen, akár pedig idegen, mind addig a Mesterek száma közzé bé nem vétetik, míg tudományának világos Jelét bizonyító levelekkel a Czéh előtt elegendőképpen meg nem mutatja, és ha ilyen Keresztelő, Szabaduló és Tanuság levelet, nem tud a Legény előadni se a Czéh Mester se más a Mesterek közül őtet elfogadni, elősegíteni, vagy más szolgálattal gyámolítani ne mérészeje 20 Ft. büntetés alatt."

33. „Egy Mester Legénynek sem lessz szabad hat hónapi előre való fel mondás nélkül olyan oknál fogva, melylyet a Helybeli Elöl Járóság is helyesnek talál, a Mesterének Műhelyét el hagyni; ha pedig helyes okai vagynak a fél esztendő tartózkodás nélkül elbocsátani köteleztetik. Ezenkívül egy Mester Legénynek sem szabad estve az Elöljáróság által kiszabott vagy szokásba levő órán, annál inkább éjjel, kinn maradni, sem pedig a dologtevő napokon a munkát elkerülni sem más Mester Embertől a Gazdáján kívül a munkát fel vállalni, mert különben a Czéh által meghatározandó, sőt az Elöl Járóságtól rendelő büntetést akár pénzben akár Testbeli büntetésben, el nem kerüli, sőt a Mester Ember is aki az ilyen Legényt bé nem jelenti, a rendelt büntetésnek díját fogja fizetni."

34. „Személy választás nélkül minden Mester Legény aki Mester kívánn lenni, legyen a Mester Ember Fia, legyen idegen a Czéh Mesterrel meg vizsgáló Mestereket ki rendelték előtt Remekét elkészíteni tartozik, és az helyesnek találtatván 25 Rftok letétele mellett a Mesterek száma közzé bé vétettetik."

35. „Mivel az Ő Felsege Kegyelmes rendelése szerint minden nemű mester-

ségenn levő Legényeknek kik Mester Emberekké kívánnak lenni 3 esztendeig kell vándorolni, de minthogy ez a Szűr Szabó mesterség az egész Országba sehol sinsz oly virágzásba, mint itt Debrecenbe, a mellett a minden napi tapasztalásból keservesen érezzük, hogy ha az itt tanult legények más helyre mennek és ismét vissza térnek, nem hogy gyarapodást venének, hanem még szembetűnőképpen fogyatkozást szenvednek Tudományokba, e mellett conditioikat nem kaphatnak: énnélfogva helyesnek vélné a Czéh, ha az Ó Felsége Kegyelmes Hellybenhagyása és hozzájárulna, hogy a vándorlás alól a Szűr Szabó Legények szabadittassanak fel és a helyet a Legényekre az állapítasson meg, hogy az idegen 6 Esztendei, az Ide való Mester Emberek Fiai pedig 4 esztendei Legénykedések után botsáttassanak a remekeléshez és vétessenek be a 25 ft. taxa mellett a Mesterek száma közé Mestereknek.

36. „A Czéh ládájának két kulcsa légyen mellynek edjike a Czéh Mesternél a Másikja a Szolgáló Mesternél álljon, és Czéh jövedelmeiről s költségeiről minden uj Eszte: dőbe számolni tartozik a Czéh Mester.”

37. „Az árulás közbe a Piatzon vagy vásárban nem leszen szabad senkinek a vásárlót megszólilani, mind addig, valameddig, a maga sátorába be nem lép sem pedig művének alásfel való hányása s forgatása által ketsegetni nem leszen szabad 2 Rfrt büntetés alatt.”

38. „A kik Erdélyi Szűrt árulnak az alsóbb helyen úgy árulhatták, ha olyan tisztán árulják hogy sem nadrág, sem kankó és guba közte más fele netaláltassék. mert ha találtatik hogy valaki fel nem adja a nyil vetéskor és az elsőbb helyen veszi ki a nyilat tartozik minden darabért egy forintot fizetni mind annyiszor valahányszor közte találtatik akár itthon a külső vásárokon való árulásban, akár kel el akár soha sem.”

Utólag hozták ezt a határozatot, amit szintén az articulusok közé iktattak:

„Az 1820. d. 24. a Februári Kántor Gyűlésünk lévén a Ns Czéh közönségesen egy akarattal elvégezte, hogy senki más Inast fel ne fogjon ettől a naptól fogva a Mesterségre, hanem csak Szűr Szabó Mesternek a Fiát.”

Az articulusok végén találjuk a céhmester esküformáját:

„Esküszöm az élő Istenre, a ki Atya, Fiú, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság, hogy a mely hivatalra most elő állítottam, úgy, mint a N. Szűr Szabó Czehék Czéh Mesterségére; abban hivenn, igazánn eljárók; az igazat nem hamisítom, a hamissat nem igazítom, hanem mindenenkben igaz törvényt szolgáltatok, és annak idejében a Czéhnek jövedelméről s hivatalomról igazán számot is adok, Isten engemet úgy segéllyen.”

1798-ban az inas bére 3 esztendőre 5 pár fehér ruha, egy viselő szűr, egy kankó, egy nadrág, egy kalap, egy nyakravaló; csizma, amennyit elnyűhet 3 esztendő alatt.

Az 1820 február 20-án hozott határozat, — hogy „senki más Inast fel ne fogjon ettől a naptól fogva a Mesterségre, hanem csak Szűr Szabó Mesternek a Fiát” — csak egy meglevő gyakorlatot szentesített, mert a Szegődtetések jegyzőkönyvében¹ azt látjuk, hogy már 1800-tól kezdve ezt cselekszik. Legtöbb mester a maga fiát szegődteti, úgy, hogy a mesterség apáról-fiúra száll. Többnyire 3 évre szegődtetik az inast, a nem helybelit azonban rendszeren 4 évre. Gyakori a tetszés szerinti időre való szegődtetés is. 1848 után már nem annyira saját gyermekeiket szegődtetik, hanem idegeneket. Ettől kezdve az inasi idő négy év.

1871-ben megszüntetik a költséges remekelést „és az ezelőtti 5 remek darabokért az ifjú 50 forintot fizet és a céhbeállításért ugyan-csak 50 frtot”.

¹ Déry Múzeum.

1873-ban pedig megszűnik a sok évszázados szűrszabó cég, és átalakul Szűrszabó Ipartársulattá.

1800-tól a cég megszűnéséig az alábbi szűrszabók² működtek Debrecenben:

Ember György 1800—1818. Ekli István 1800—1814. Ujvárosi János 1800. Balázs István 1800—1818. Balázs András 1800—1809. Forgács András 1800. Keresztesi Mihályné 1801. Keszei István 1801. Hegyi József 1802—1827. Szegedi György 1802—1827. Balogh Ferenc 1803, Vértesi István 1803—1813. Huszár Mihály 1803—1843. Besenyei József 1803—1819. Székely János 1803. Kisfalvi 1804. Pap Mihály 1805. Pelbárt István 1806. Keresztesi Mihály 1806—1843. Balázs Sámuel 1806. Egri Mihály 1806—1810. Székely István 1808. Pesti Bálint 1808. Ö. Farkas István 1808. Keszei József 1810—1842.

118. ábra. Ujabb, bihari típusú rátétes szűr.

Debrecen. Harsányi Gábor műhelyéből.

Szabó Ferenc 1811. Kovács János 1814—1828. Kovács István 1815—1854. Laji István 1815. Forgács Péter 1816. Balogh István 1816. Balázs Sámuel 1816—1819. Villás Pál 1817. Szentiványi József 1818. Ember István 1818. Pelbárt István 1818—1841. Kovács József 1821. Ifj. Farkas István 1823. Vértesi István 1824. Ekli János 1826. Szabó József 1827. Borbély János 1827—1869. Hegyi József 1827—1843. Besenyei Károly 1839. Kollát Mihály 1843. Farkas Pál 1843. Borbély Jánosné 1845. Szegedi Dániel 1840. Vértesi Lajos 1852. Borbély Imre 1853—1869. Molnár József 1853—1859. Ethey János 1854. Boruzs János 1857—1871. Kulcsár Imre 1861—1869. Molnár Józsefné 1861. Huszár Mihály 1863. Radovics Sándor 1862—1871. Borbély János 1864—1868. Malatinszky Ferenc 1868—1871. Hegyi Sándor 1869—1871. Ethey József 1869—1871. Barna Mihály 1869. Ábrahám Imre 1870—1872. Végh Mihály 1870—1871. Bordács József 1872. Báthori Gábor 1872. Borbély Imre 1872.

² A szűrszabó cég szegődttetési jegyzőkönyvéből. A nevük után tett évszám azt jelenti, hogy ezek közt az évek közt szerződtek inast.

Amint látjuk, a 72 évre terjedő időközben csak 2 idegen névvel találkozunk. A debreceni szűrszabók töről metszett magyar emberek voltak. Radovics kötegyáni születésű volt s mint segéd, jött ide 1858-ban. Malatinszky hasonlóképpen segédnek jött ide 1866-ban Miskolcra.

1816/17-ben 23 szűrszabó volt Debrecenben, 1871-ben, a cifra-szűr fénykorában már csak 10. A szűrszabó mesterek ilyen rohamos fogyása észlelhető Veszprémben is. Ennek az a magyarázata, hogy a múlt század elején még viselte a nép a szürkankót, szürnadrágot is, így több munkájuk volt a szűrszabóknak, Debrecenben meg ezenkívül még a szűrposztóval is kereskedtek. Mindez a jobbágyság felszabadulása után megszűnt. A parasztság a nemesi rend viselését kezdte felőlni s megvált a szűrruháktól.

119. ábra. Ugyanaz hátulról

1873-tól napjainkig az alábbi szűrszabó mesterek működtek Debrecenben:¹

Lakatos Lajos, álmosdi; Luka István; Konsiczky Gábor, aki később Böszörménybe ment; Péti Sándor gyöngyösi, Vörös Lajos, Daku József (él), Tóth József, Tóth András. Ez utóbbi kitűnő virágoszó volt. Hadházi József, mádi; Szabó István; Hegyi Károly; Huszár Károly; Pelbárt József; Győri Mihály; Burai István; Pap János; Keresztesi Mihály; Dézsi István; Kovács Károly; Szöllősi Lajos; Jancsó Lajos, tállyai; Kóti Gábor, bajomi; Horváth István; Pávai Vajna Gábor; Halasi Bálint; Szele Lajos; Korpási Dániel; Tajdi Béla; Boda Ferenc; Sós János; Vékony Mihály; Nagy Sándor (él); Ungvári János; Bor-

bély Imre; Molnár József és Mihály testvérek; Czobor Károly; Harsányi Gábor. A segédek közül: Császársz József, Boros Gábor (él), Pető István (él).

A nagymúltú debreceni szűrszabó mesterség is az utolsó óráit éli. Ma már csak két műhely áll fenn, a Harsányi Gáboré és Kovács Károly özvegyéé.

Harsányi Gábor 1876-ban lett tanuló Végh Mihálynál s 1880-ban szabadult. Váradon, Gyöngyösön, Miskolcon volt segéd. Ügyes iparos, akit még a szűrszabó mesterség végső pusztulása sem tudott földhöz vágni. Az erdélyi szász szűrposztóval való kereskedést már csak ő gyakorolja.

¹ Harsányi Gábor szűrszabó bemondása szerint.

Kovács Károly szintén Végh Mihálynál tanult, halála után özvegye lépett a nyomába.

Debrecen környékén, különösen a hajdúvárosokban szintén voltak szűrszabók, bár nem nagy számmal. Érmihályfalván Szabó Istvánt, Hajduböszörményben Konsiczky Gábort, Nagy Sándort, Kati Józsefet és egy Debreczeni nevűt; Nánáson Timári Lajost, Nagy Lajost; Búdszentmihályon Sándor Imrét, Olasz Józsefet; Nyiregyházán Déry Imrét, Asztalos Józsefet, Puskás Istvánt. Puhy Gyulát, Mácsánszky Sámuel, Klajnik Györgyöt; Szoboszlón Tóth Lajost említhetjük. Polgáron Vámos József dolgozott, kinek két 1896-ban készült cifraszűrét a Néprajzi Múzeum őrzi. Püspökladányban mint jóhírű szűrszabók Virágh Ferenc, Tóth István, Baranyi Lajos és fia működtek, sőt a Baranyiak¹ mai napig sem hagytak fel a mesterséggel.

A debreceni cifraszűr.

A debreceni cifraszűrről Huszka⁴ irt, aki az ornamentika eredetét a messze múltban keresi.

⁴ Művészi Ipar. I. évf. 1885. 85—91 l.

tét a messze múltban keresi.

Ezzel szemben le kell szögeznünk, hogy a debreceni szűr virágozása nem tekint nagy multra vissza.

A legrégibb debreceni adat a szűr díszítését illetőleg 1795-ből származik, amikor a céh előtt „Besenyei József panaszoltatott fel azért, hogy a Csáti urnapi vásárban Ns. Czéh törvénye ellen szegedt szűrt árult hir nélkül dugaszba a mentés sátorba, amelyért a czéh másnap hivatta a dolga megvizsgálására és büntetésére.”

Az 1815 évi 12-ik articulus is tiltja a vásárban a szegelt szűr árulását. Ugy látszik tehát, hogy a szűr díszítése itt is a szűr színes posztóval való szegésével kezdődött. Hímzésről szó sincs még ekkor sem az articulusokban, sem a remekelésről szóló feljegyzésekben.

Hímzésre azonban a ruhásabók nál már 1786-ban találunk némi nyomot. A céh ekkor ugyanis úgy határoz, hogy „senki a Szabó mesterek közzül sem olyan külömb-külobb féle színű szőrrel Lejblin a lyukakat kötni, sem 'sebei fedelét cifrázni ne mérészelje, ha ki különben tselekednek, minden darabba olly cifrán varrott Leiblijáért külön-külön egy-egy frtig büntetessék; egy színű szőrrel is hasonlóképpen cifrázni a 'seb fedelet s egyebütt ezen büntetés alatt tiltatik, tulajdon magoknak a Lejblikat készítő mester uramék kívánságokra.”

Ilyen féle díszítésű „lejbli“-kat ma a Kalotaszegen viselnek, ezek díszítésének azonban csak annyi köze van a szűrhimzéshez, hogy gondolatot adhatott a szűrszabó mesternek.

Öreg debreceni szűrszabók vallomása szerint a szűr-cifrázás Veszprémből jött volna Debrecenbe. Annyi bizonyos, hogy 1843—1844 táján kezdődött, mert szerző nagyatyja — aki karcagi szűrszabó volt — ez években azért jött Debrecenbe, hogy az itt ekkor

¹ E helyen is köszönetet mondok Baranyi Lajosnak, ki a környék szűrszabó mesterségére sok becses utbaigazítást adott. Szerző.

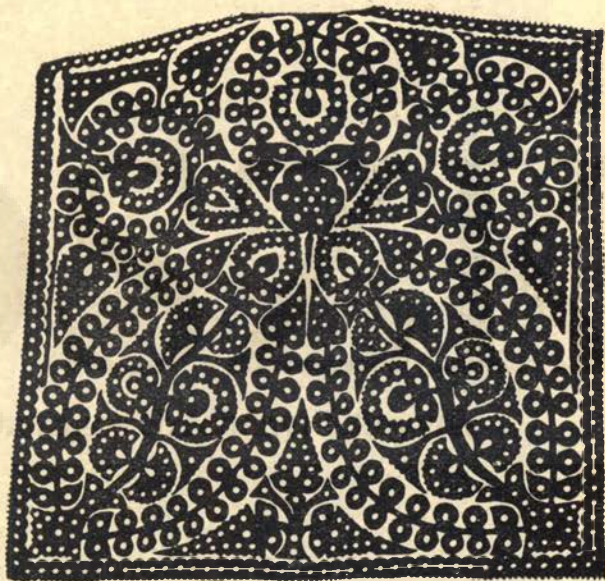
divatbajött himzést megtanulja, mivel ekkor már a Nagykunságon is kezdték rendelni a cifraszűröket s ott még senki sem tudta hímezni. A himzés azonban csak lassan terjedt a debreceni szűrön. Kezdetben a vállára, a csipke mellé raktak egy kevés vállvirágot, aztán az aszaj és pálya közé, majd a felhasítás fölé is került egy kis virág. Az igazi debreceni cifraszűr ezzel a három himzésfolttal született és ezzel is halt meg, mert a gallér sarkait, a feleresztések közeit s általában a szűr alját Debrecenben sohasem hímezték. (97—117 ábra). A nyakas szűröknél a gallér felső, nyaki részének himzése nem egyéb, mint a vállvirág (97, 98,—99, 102—105, 107—108, 111—112 ábra) tovább terjedése, mely elül az elej végig himzésében is megnyilatkozott. (113, 115 ábra.) A himzés tovább terjedése a szűr oldalán úgy történt, hogy az aszaj egyre szélesebb lett (104—109 ábra), majd kettőt iktattak a szűr oldalába (110, 113—117 ábra) ezután a virágzás tovább terjedt az aszaj felső és alsó szélén a pályára, illetőleg az oldalra. Végül csaknem teljesen behímezték a szűr oldalát a hónaljtól egészen a szűr aljáig. (102, 113 stb. ábra.)

Hogy a cifraszűrigazában csak ugyan a Bach kor-szak után virágzott ki, kitűnik a debreceni szűrszabó céh egy 1870 évi határozatából, mely szerint „közös meg-egyezőssel elhatároztuk, hogy ezen-től senkinek nem

lészen szabad kivarrott vállú szűrűt váltó rósával és megbéllelve készíteni 5 frt. büntetés terhe alatt.”¹

Még ez évben Radovics Sándor szűrszabót egy kivarrott szűr eladásáért 5 forintra büntetik.

Nem is lett volna cifraszűr soha, ha a céhrendszer meg nem szűnik, mely évszázados hagyományával gúzsba kötötte a mestert és semmi teret nem engedett az újításnak és az egyéni érvényesülésnek. A szabad ipar korában, 1873 után a szűrszabó mester már nemcsak váltóban csinálhatott cifraszűrűt, hanem a vásárban is árulhatta. Ekkor aztán a vevőközönség válogathatott és válogatott is a

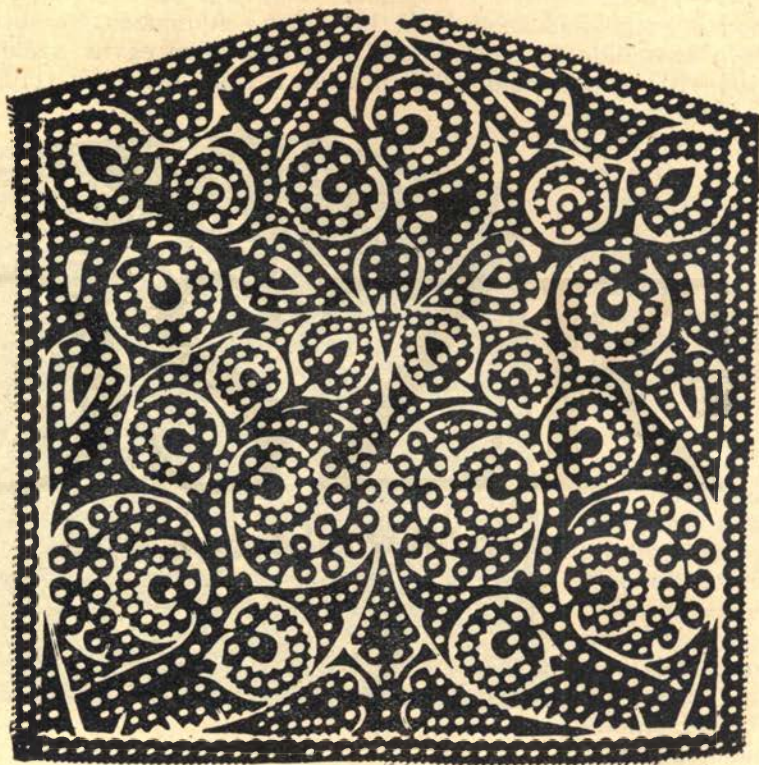
120. ábra. Ugyanannak gallérja.

¹ A céh jegyzőkönyvéből. Debrecen, Déri Múzeum,

szebbnél szebb cifraszűrökben s amely mester élni akart, kénytelen volt nemcsak kezét, hanem művészi fantáziáját is a mesterség szolgálatába állítani.

A debreceni szűrőről Huszka egyebek közt ezeket írja:¹

„Eger, Miskolc és Debrecen még a cifraszűrök hazája. Debrecenben a szín ma már nem olyan élénk. A régi ríktó színezés helyett a complementár színek kerültek egymás mellé, a debreceni szűrszabók a rokon színek alkalmazását hozták divatba. Sokszor egy és ugyanazon színt használnak különböző fokozatban, miáltal készítményeik sokkal lágyabb hatásúak s mai igényeinket inkább

121. ábra. Újabb bihari típusú rátétes szűrgallér. Debrecen. Harsányi Gábor műhelyéből.

kielégítik, mert a teljes színpompa sokszor ríktó. Ennélfogva azt hiszem, ha valahol, úgy Debrecenben legtovább megmarad a himzett cifraszűr s legalább a rajzot — ha a színhangulatot nem is, — megőrzi az utókor számára.

Ebben a cikkében még Huszka — igen helyesen — a szűrdiszítés elemeit virágoknak látja. „A szűrdiszítések elemei közt — ugymond — a szegfűt és tulipánt is feltalálhatjuk az egyetemes rózsa

¹ i, m, 85 l.

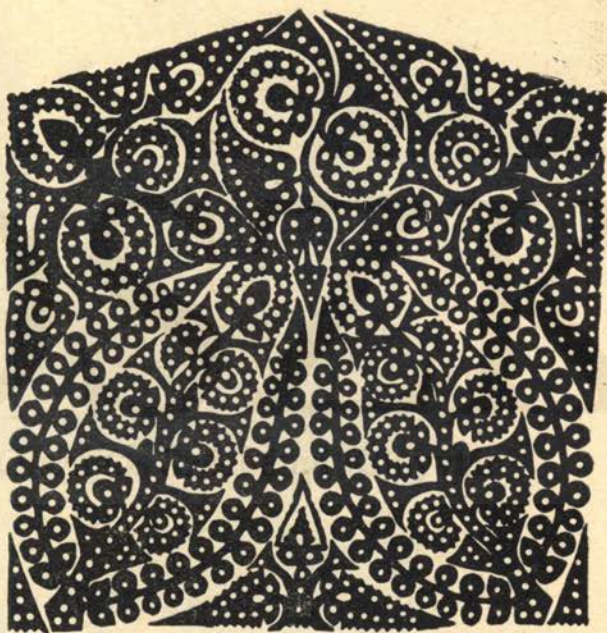
mellett, ámbár elég ritkán. A rózsza szemben és oldalt, többnyire hosszúkás alakban jön elő, mintegy átmenetet alkotva az oldalt rajzolt rózsabimbó és a szemben rajzolt rózsza között; a közepe ugyanis a rózsabimbó, de széle a teljes rózsából van alakítva.” (Tehát ekkor még Huszka nem lát a rózsában pávaszemet.) „A szegfű felismerhetetlenül elváltozott szívalakú levéllé, melynek közepén antik palmetta díszleg A virágdiszek mellett a levél is meg lehetős nagy helyet foglal el úgy a szűr, mint a suba díszítésekben, leggyakoribb a rózsalevél és a rozsmaring. Szűrökön a levél összeér, subákon elég természetű.”

Huszka a szűrhimzések elszintelenedését a posztóvirág rálétű díszítésmód hatásának tartja. Azonban ez nem valószínű, mert a himzés azokon a vidékeken is elszintelenedik, ahol a posztórátétet nem ismerik, vi-

szont Biharban gyakran a posztórátét is megszínesedik. „A szűrök szegődíszje is mindig posztó, zöld, fekete vagy vörösbarna színben, mely piros selyemmel van letűzve. A letűzés fonott hullámvonalai (= nyargalás) körszeletekből állanak számos változatot mutatva.”

A himzés módjára nézve ezeket mondja: „A mester kiszabja, a varrólegény a díszeket felrajzolja, kiválasztja a harasztot s odaadja a varróleánynak, ki aztán az egyes színeket saját ízlése szerint sorozza egymás mellé. A himzés Debrecenben háziipar, a mester ritkán foglalkozik vele.”

Valóban úgy van, hogy — más vidéktől eltérően — Debrecenben jobbra nem a szűrszabók hímezték a szűrűt, hanem erre a célra betanított nők. A debreceni szűrszabó ugyanis olyan nagy tömegben állította elő a szűrűt, hogy nem ért rá a himzésre. Ezért aztán a debreceni cifraszűr himzése leghitványabb az egész országban. Pedig voltak kitűnő virágosítók: mint Pávai Vajna Gábor, Dézsi István, Burai István, Harsányi Gábor mesterek, Tóth József, Hadházi József segédek, stb. A legjobb virágosító nők: Balogh Józsefné Láda Klára, aki szűrszabó leánya volt és a 70-es években működött; Nagyházi

122. ábra. U. az, u. onnan.

Jánosné; Agyagos Jánosné Balázs Julcsa; Csapó Mária, Pap Amália, a Sáska lányok, Bartáné stb.

A himzés tulajdonképpen női munka, éppen ezért a debreceni himzönők munkája lehetett volna szebb is. Azonban a szűrszabómesterek igen gyengén fizették a himzönőket, éppen ezért azok nem fordítottak semmi gondot a munkára.

A női munka rajza elnagyolt, a díszítőelemek deformáltak, különösen a levelezések, melyek sok esetben teljesen tagolatlan mezőkkel töltik be a virágok a virágok közeit. Himzéskor úgy öltenek, hogy a fonalat mindig az egyik oldalon vezetik, hogy a fonallal takarékoskodjanak, ezáltal a himzelt posztó igen gyakran megráncsodik. A színezés törvényeivel mitsem törődnek. Általában mint már

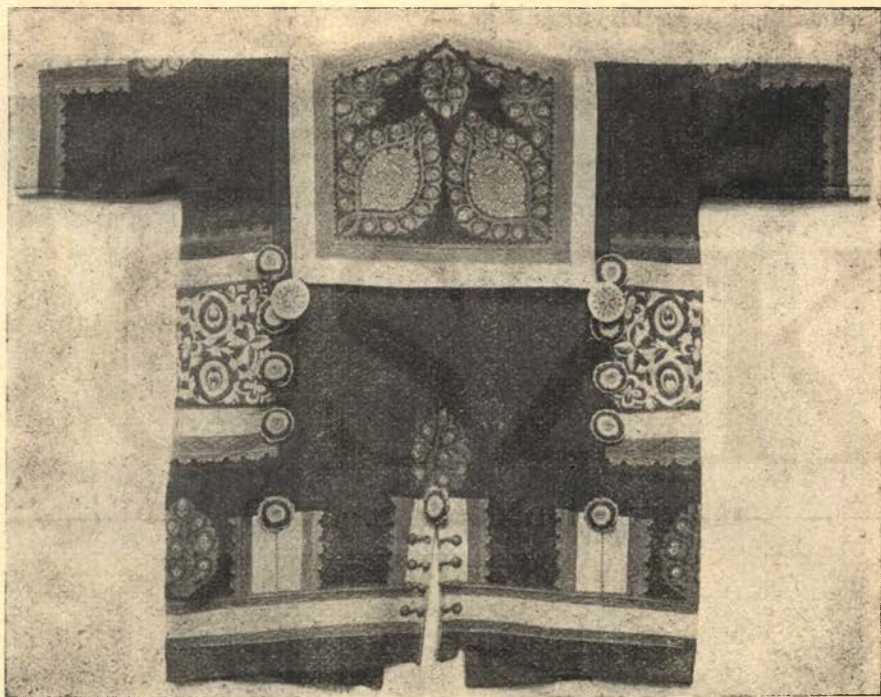
123. ábra, Himzelt és Rátétes fekete nyakas cifraszűr.
Hajdúböszörmény. N. M.

Huszka is helyesen megjegyezte, a rokonszíneket alkalmazzák, sokszor csak egy és ugyanazon színt használnak különböző fokozatokban.

A debreceni és hajdusági cifraszűr díszítőelemei (40–41. Tábla) félig oldalt ábrázolt, vagy felülnézeti rózsák, rózsabimbók, szegfűk, nefejejtsek, bogyók, levelek. A szegfűnek egy sajátos formáját tölgyfalevélnék nevezi a szűrszabó és himzésben gyakran alkalmazza, különösen az aszajok sarkain. Bár tényleg hasonlít a tölgyfalevélnék (40. Tábla 1–2.), mégis nem mondható tölgyfalevélnék, mert sohasem zöld, hanem színes, mint a virág (51. Tábla, b). Ezért vi-

rágeredetűnek kell tartanunk. Másik jellegzetes hajdusági diszítőelem a rozmaringleveles tulipánt (40. Tábla, 27), melyet rendkívül gyakran alkalmaznak a galléron, vállon, az aszaj fölött vagy alatt. A tulipánnak ezt a formáját a Hajduságon kívül sehol sem használják. Az ovális rózsák szirmai többnyire nem karélyosak, a felülnézeti rózsák ellenben 6–8 karélyosak.

A debreceni és hajdusági szűrhimzések kompozíció dolgában is messze elmaradnak más vidékek szűrhimzéseitől. A debreceni szűrnek különben csokoreredetű himzésfoltjai nincsenek is. Aszajai kétoldali szimetriásak, igen gyakran azonban kéttengelyűek (41, 49, 51, XLIX a, L b, LI a, LV a, LIX a, LX a, LXI. Tábla).

124. ábra. Ugyanaz hátulról.

A debreceni és hajdusági szűrök öltéselemeire nézve Palotay Gertrud¹ ezeket mondja:

„A hajdúszűrök között ritkák a gondos kivitelű, pontosan és aprólékosan hímzett darabok. Oka abban keresendő, hogy a szűr-szabók maguk, főleg a debreceniek, csak a szűrök szabásával, összevarrásával foglalkoztak, a hímzést feleségükre vagy fizetett női munkaerőkre bízák. Ezek azután csak az általános hatás elérésére törekedtek, s hogy hamarább menjen a dolog, elhanyagolták a kidolgozást. A rózsáknak nyolcasöltéssel való kihimzése is női munkára vall, mert a szűr-szabó mindig átölt végig az anyagon, a nő

¹ i. m

viszont, hogy a fonállal takarékoskodják, mindig csak a posztó színén igyekezett maradni. Ugyanigy női munkára vall az is, hogy a virágok közötti teret nem rozmaringlevelekkel töltik ki, hanem egyszerűen kihimezik laposöltéssel. Az ilyen selejtes kivitelű szűrőkön a laposöltésen kívül csak száröltést találunk, amellyel a száracat himezik. A *beöltés*, azaz a színellentét enyhítése céljából egyik színnel a másikba való átöltögetése (39. ábra 31) hajdúszűrön is igen gyakori, de éppen olyan gyakori az ellentétek hangsúlyozására szolgáló konturvonal is (39. ábra 29).

A *laposöltés* egyetlen szűrhimzésen sem annyira általános, mint a hajduságin. Rózsát, egyéb virágot, alma- és rozmaringlevelet, tulipánt, bimbót ezzel varrnak ki.

125. ábra. Himzett és rátétes fekete nyakas cifraszűr.
Hajdúböszörmény. N. M.

Száröltést is sokat találunk, főleg szárac kihimzésére, ezenkívül virágok konturjaként és azokon belül két szín között elhatárolásul alkalmazva.

Láncöltést színeknek egymástól való elhatárolására (39. ábra 29.) száracokon, csillagalakú virágok szélén konturnak (38. ábra 1.) használnak.

A *huroköltés* csak nagyritkán szerepel almalevélen, vagy sarokkítőltésül, diszöltésként.

Farkasfoggal szívesen himeznek ki különálló leveleket (39. ábra 28), vagy használják almalevél erezésére (39. ábra 22). Néha rövid

szárként is szerepel, vagy díszöltésül térkitöltésben.

Fércelöltésből egy-egy sort varrnak a virágok két színe közé, elhatárolásnak.

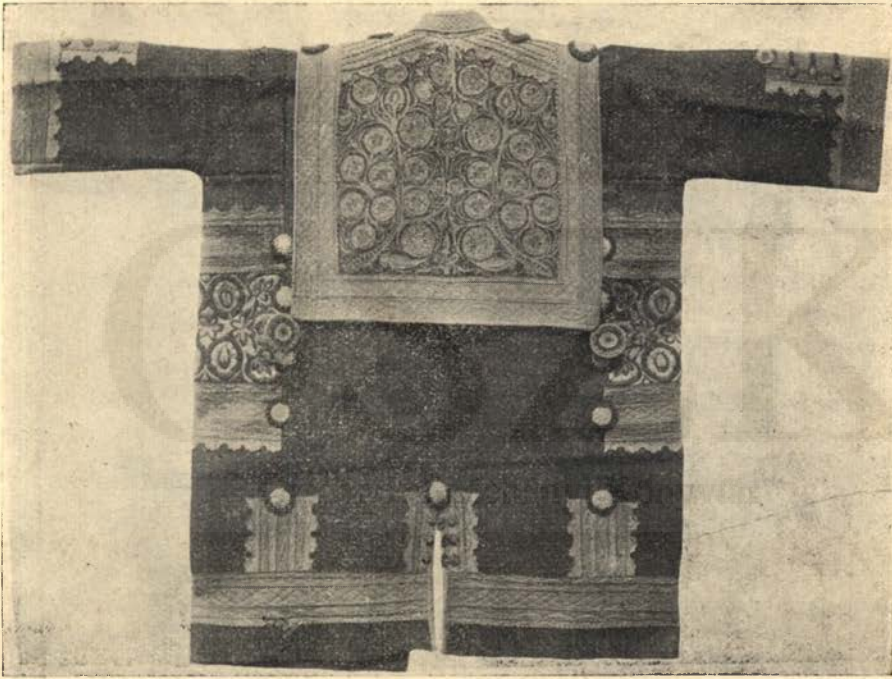
Fogasöltés csillagokon szokásos (38. ábra 13).

Hármasöltés elszórva dísznek, vagy laposöltésen átvarrva fordul elő.

Csillagöltést virág közepén (39. ábra 25) találunk.

Nyolcasöltést szűrhimzéseken egyesegyedül a hajdúságiakon látni rózsákon. Ezeket is jobbára nők himezték, mert hiszen a kemény szűrposztóra a nyolcasöltés nem alkalmas. Ezt néha még le is erősítik fércelöltéssel.

Átvarrásokkal ritkán találkozunk: laposöltésen varrnak keresz-

125. ábra. Ugyanaz hátulról.

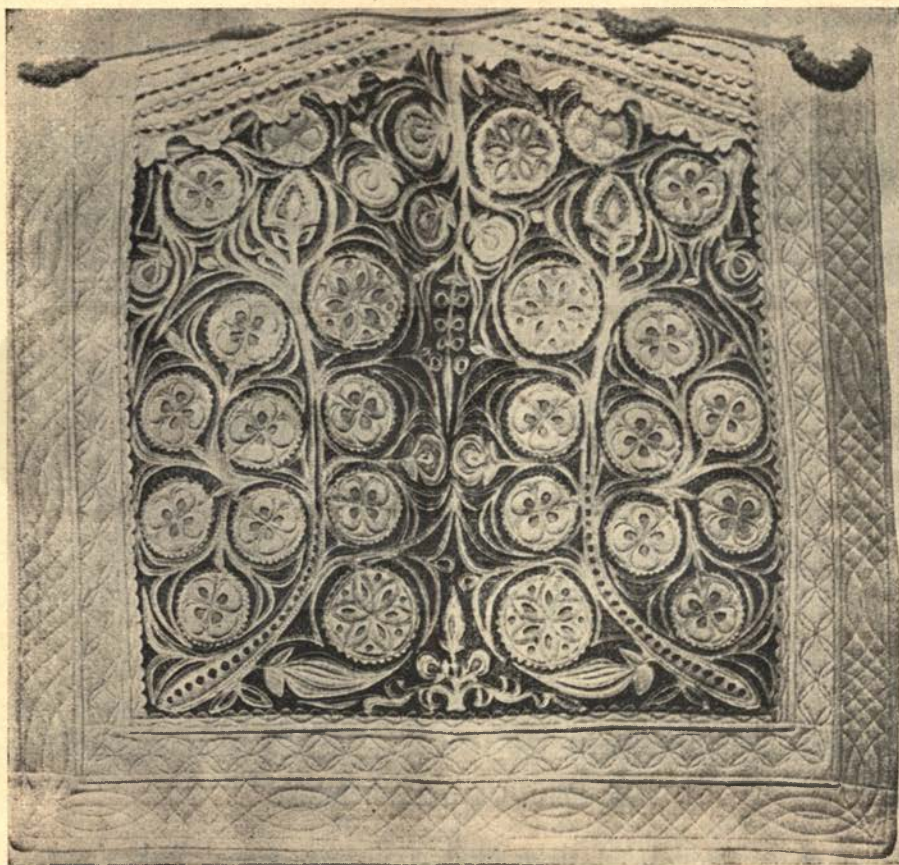
16.

tül apró fércelöltéseket, vagy ugyancsak laposöltésen farkasfogat.

A tiszapolgári hajdúszűr ornamentikája már sokban rokon a borsodi szűrével, ezért a hajduságitól eltérő öltéseket is találunk benne. Nevezetesen a rózsákon (39. ábra 31) fordul elő a sötétebb fonállal való keresztülvarrás és ennek világos színű fércelöltéssel való leerősítése. A kosarak rostélyozással himzetek, konturjuk száröltéses, laposöltéses felső részén fogasöltés van keresztülvarrva (39. ábra 21)."

A nyakatlan szűröket leginkább a pásztorok, gulyások, csikósok és juhászok számára csinálták többnyire vörös és zöld virágzással (37. Tábla). Ezt mindig keskenyen szegték. A szegés színe

zöld volt, a csipke zöld-piros. Himzésben a virágok pirosak, a levelezések zöldek voltak több árnyalatban. A másik leggyakoribb szűr-típus, melyet inkább a földműves nép, ujabban a pásztor is viselt, kávészínű, nyakas, drappszínű posztóval szélesen szegelt volt (38. Tábla). Ezt mindig a barna különböző árnyalataiban hímezték, csak a virágelemek közepében alkalmaztak egy-egy kis eltérő, többnyire rózsaszín foltot. Gazdaember számára néha zölddel is hímezték, öregek részére pedig feketével is. Fekete szűrt részint rátéttel, részint himzéssel díszítve a hajdú városokban a gazdaemberek viseltek (39.

127. ábra. Ugyanannak Gallérja.

Tábla). Kék színt himzésre 1870 óta jóformán sohasem használnak, sárgát pedig egyáltalán nem. Ez különben nagyjából minden magyar szűrre elmondható. A tiszapolgári szűr (42. Tábla) virágaiban előforduló sárga színt az magyarázza, hogy a polgári nép matyó eredetű, akik — mint általában a palócság — használják a sárgát.

A gombkötő munkák a szűr ujján és felhasításán a 70-es években jöttek divatba (98—100, 102—108, 113—117, 123—126, 128. ábra).

Eleinte a csipkék végeire bojtokat raktak, amit hulladék *harasztból* kötöttek. Később gyapjúfonalból gombkötővel horgoltatták, majd még később zsinórból is. Ezt *komlórózsának* nevezték (106. ábra), mely félgömbformájú volt. Ezzel szemben a galambkosarak laposak voltak (110. ábra). Idősebb polgárembereknek fekete posztóból zsinórdiszítésű szűrt is készítettek (128. ábra).

A szűr elejét a mellen a *csatt* tartotta össze (104. ábra. 51. Tábla, a). Ez cifraszűrön mindig 2—3 ujjnyi széles volt. Sziigyártó csinálta. Rendesen zöld szironnyal tulipántosra kihimezte. A felerősítésnél 1—1 rézkarikákkal kicifrázott *tányér* foglalta le. Átalvető-zsinórt Debrecenben nem igen viseltek a szűrön.

Fehér szűrökét világos szürke szegéssel és himzéssel főleg a hajdú városok számára készítettek. Ezeket *gyöngy színűnek* nevezték. A hajdú városok polgársága azonban inkább fekete szűrt hordott, mely részint himzéssel, részint posztórátéttel volt díszítve. (39. Tábla. 123—127 ábra.) Himzés csak az aszajon volt, azonban sem a pálhát, sem az oldalt nem hímezték ki, mint Debrecenben. A galér, elej ellenben posztó virággal volt díszítve.

A hajdúk fekete szűreit barna, kávészínű vagy drappszínű posztórátéttel vagy himzéssel cifrázták. Ezt a szűr Nagy Sándor honosította meg, aki Debrecenben Borbély Imrénél tanult, ahonnan 1878-ban Váradra ment dolgozni és Stefán műhelyében megtanulta a posztóvirágozást, aztán áttelepítette Böszörménybe is, ahol letelepedett. Azonban már ő előtte is próbálkoztak bihari szűrszabólegények posztórátéttel a hajdú városokban és pedig nem minden eredmény nélkül. Az bizonyos, hogy a hajdúsági rátét kompozíciói, díszítőelemei csak bihari himzett díszítményekből magyarázhatók meg. Ezzel különben előbb, a bihari szűrőknél bővebben foglalkoztunk.

A háború óta, a debreceni szűrszabók száma nagyon megfogyatkozott. Előregedtek a szemük, kezük, már gyenge a himzéshez. Így aztán itt a himzett szűr hazájában is terjed a rátétes munka, melyet most is bihari segédekkel csináltatnak. (118—122 ábra.)

A nyakas szűrt Váradról telepítették át az ott dolgozott segédek a 70-es évek elején. Az első példányok még *vak szűrők* voltak, vagyis nem volt kétszeres az eleje, hanem a kihajtott részt egy, az elejére felvarrott felülről lefelé haladó csipke jelképezte. Az első nyakas szűrt a debreceni vásárrban csodálkozással nézték a debreceni szűrszabók, és nagyon nehezen szoktak rá, — mondja Harsányi Gábor. (111-112 ábra.)

Fekete, barna vagy szürke finom posztóból, *palmesztón*-ból, *azur*-ból a jobb módú polgárság és a szabolcsi nemesség számára készítettek szűröket, még pedig *átalvetővel*. A mesteremberek kerek gallérú köpönyegszűrt hordtak.

A szürke, u. n. *kacsari* posztóból a 80-as években kezdtek először szűrt csinálni. Leginkább a szegény néposztály és a kondásféle népség hordta.

A jelen század elején készült debreceni szűrfajtákat az alábbi munkabérszabályzat tünteti fel, mely a szűrszabó mesterség nyelvkincsére is bőven tartalmaz adatokat ;

A debreceni szűrszabó munkások együttesen meghatározott
Tavaszi : Nyári : Őszi és Téli munkabér megállapítása.

Drb.	Milyen fajták?	Gépelés		Célnázás	
		Frt	Kr.	Frt.	Kr.
	<i>1. Fehér szűrők vegyesen :</i>				
1	Vállvirágos, gyöngyszin, vagy széles aszajos	2	—	1	50
1	Komlórózsás és zöldbéléses dupla drapp	1	—	1	20
1	Vállvirágos drapp vagy színes és duplák vegyesen	—	65	—	75
1	Stafiros szegett 2 pár 30 kr-os aszajjal	—	40	—	70
1	Szegett drapp : Színes : Zöld vagy fekete vegyesen	—	35	—	60
1	Sima zöld vagy drapp vagy fekete vegyesen	—	30	—	55
1	Közép szegett kis fertálytól lefelé másfél-síngesig vegyesen	—	30	—	45
1	Ostorhegyestől lefele kis elejesek vegyesen	—	25	—	40
1	Nagy vak szűr vegyesen, színes vagy drapp másfél-síngesig	—	20	—	35
1	Ostorhegyes vak lefelé a kétszeles vakkal vegyesen	—	20	—	30
	<i>2. Magyar szűrők :</i>				
1	Vállvirágos magyar szűr	—	30	—	55
1	Bő hatos csipkés és bőujjú hatos csipkés	—	30	—	55
1	Hatos csipkés 2 pár 30 kr-os aszajjal	—	25	—	50
1	Négyes csipkés	—	20	—	40
1	Közép négyes csipkés kis fertálytól lefelé	—	15	—	30
	<i>3. Fekete szűrők vegyesen :</i>				
1	Dupla zsinóros szövet	—	85	—	85
1	Közönséges (posztó) virágos szövet	—	70	—	60
1	Dupla szürke szűr	—	65	—	80
1	Szegett szürkék, Drap, Fekete vagy kacsari	—	35	—	70
1	Sima szürkék vegyesen	—	30	—	60
1	Közép szegett kis fertálytól lefelé másfél-síngesig	—	30	—	55
1	Ostorhegyestől lefelé kis elejesek	—	25	—	45
1	Nagy vak Szürke vegyesen	—	25	—	50
1	Közép vak szűr kis fertálytól lefelé másfél-síngesig	—	20	—	45
1	Ostorhegyes vak lefele a kétszeles vakkal együtt	—	20	—	35
	<i>4. Kocsis szűrők :</i>				
1	Dupla kocsis szűr kék vagy bordó	1	—	1	—
1	Szegett kocsis szűr " " "	—	70	1	—

A vásárok díjazása.

Egy nap úgy a helybeli, mint vidéki kosztal ellátva	2'—	frt.
Koszt nélkül — — — — —	2'80	"
Egy nap a kisegítő árulók kosztal ellátva — — — — —	2'—	"
Koszt nélkül — — — — —	2'30	"

Kelt Debrecenben, 1906 év aug. 18-án.

Megjegyzés: Hogy ezen munka ár csekély emelése a mai drága élelmezés folytán kérelemmel lett kiállítva.

Munkaadók: Harsányi Gábor, Jancsó Lajos, Molnár József.

Munkások: Kovács Károly, Daku József, Pető István, Halupka József, Császár Ferenc, Nagy Sándor, Tóth András, Tóth József."

A műszókra nézve meg kell jegyeznünk, hogy *gyöngyszínnek* a világos szürkét

nevezték. Az ilyen díszítésű szűrt a pásztor soha sem hordta. *Dupla szűrnek* azt nevezték, amely két különbözőszínű posztóval volt szegve (38—39. Tábla). A *stafiros szűr* eleje belülről bélelt volt, s a béllést varrógéppel szépen megtűzdeltek, még pedig nem a szokott szegély-nyargalásokkal, hanem a szűrvirágokhoz hasonló díszítményekkel.

128. ábra. Zsinóros gallérú fekete nyakas szűr.

Debrecen. Malatinszky Ferenc műhelyéből.

Az *ostorhegyes*

szűr másfél singes nagyságú volt, esetleg ennél valamivel kisebb. A *vak szűrnek* nem volt kihajtója. A nyakatlan szűr sohasem volt vak, hanem mindig *dupla elejű* volt, szűrszabó nyelven *szeccesnek* is mondták. A *kétszeles szűr* szélessége 2 sing volt, a hosszasága pedig másfél singig terjedt. *Magyar szűrnek* a nyakatlant nevezték. A nyakas szűr neve *Széchenyi szűr*. A csipke hatos vagy négyes volt aszerint, hogy 6 vagy 4 szál csipkét *fogtak* a szűr aljába.

Ha a szűr elkészült, a mester ácsplajbással vagy veres hegyikrétával belül a hátába berajzolta a szűr nagyságjegyét és a mesterjegyét, hogy a vásárban kiterítés nélkül elő tudja rántani a legmegfelelőbb nagyságú szűrt, ha vevő közeledik.

Harsányi Gábor nagyságjegyeit a 131 ábra felső sora mutatja :

1: öreg, vagy 2 sing és 1 fúrás hosszú. 2: két singes. 3: 1 fúrás hiján 2 sing. 4: tél fertály hiján 2 sing. 5: 3 fúrás hiján 2 sing. 6: 1 fertály hiján 2 sing. 7: 5 fúrás hiján 2 sing. 8: másfél fertály hiján 2 sing, vagyis 6 fúrás hiján 2 sing. 9: másfélsing fúrás, vagyis 7 fúrás hiján 2 sing. 10: másfélsinges, azaz 8 fúrás hiján 2 sing. 11: 1 sing 7 fúrás. 12: 1 sing 6 fúrás. 13: 1 sing 5 fúrás. 14: 1 sing 4 fúrás hosszú. Az első hat nagyságot háromszeleseknek, a 7—10 nagyságot középszűrőknek vagy két és félszeleseknek, a 11—14 nagyságot kétszeleseknek mondják Debrecenben.

A második sorban Baranyi Lajos püspökladányi szűrszabó nagyságjegyeit látjuk. 1: 2 sing félfertály hosszú. 2: 2 sing 1 fúrás. 3: 1 singes. 4: „fúrás hiján való“. 5: „fél fertály hiján való“. 6: „3 fúrás hiján való“. 7: „fertály hiján való“, 8: rucatalpú, vagy kislefertály hiján való. *mfs* betűk nála másfélsinges gyermekszűr, *mfsf* betűk pedig másfél-

129. ábra. Ujabb divatú gyermekszűr. Debrecen.

Harsányi Gábor műhelyéből.

sing fúrás nagyságút jelen-
tenek. A 9. számú V M
betűk Végh Mihály, a 10.
számú pedig Harsányi Gá-
bor debreceni szűrszabók
mesterjegyei.

A szűrszabó kész szű-
reit leginkább vásárokon
értékesítette. Egy-egy jó
nyári vásáron 20—30 szűr-
szabó megjelent. Soknak
magának is volt fogata,
mások pedig fogadott sze-
keressel mentek a vásárra.
A kész szűr a szűrszabó
többnyire hűvös helyen,
rendesen a pincében tart-
ja. Itt ugyanis megvonul
és nehezebb lesz. A ve-
vő tudniillik a szűr súlyát
is mérlegeli.

Vásár előestéjén a
szekeres előállott. Szekerét

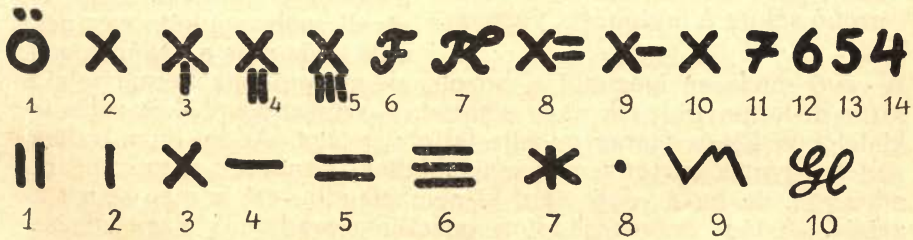
a sátorponyvával letakarták s ezután a ponyvába rakták az össze-
hajtogatottszűröket. Ha a s szekérderék tele volt, a ponyva kimaradt
széleit felül ráhajtották a szűrrekásra. A sátozkarókat a szekér lö-
cseire kötötték, mint a vendégoldalt.

Távolabbi vásárra rendesen éjjel utaztak. Ha megérkeztek a
vásár színhelyére, nem rakodtak mindjárt ki.

A Kunságon vagy Biharban kor szerint *verték sátrat*. Ez a
hagyományos szokás 1873-ig Debrecenben is fennállott. Ettől kezdve
sorshúzás útján *nyilvetéssel* döntötték el a sorrendet. Debrecenben
télen 9, nyáron 8 óránál előbb nem volt szabad kirakodni. Elöl a
helybeliek, aztán a megyebbeliek, majd a távolabbiak fogtak sort.
Debrecenbe a régi időkben még Miskolczról és Nagyszalontáról is
jöttek szűrszabók.

130. ábra. Malatinszky Ferenc szűrszabó műhelye.
1908. Debrecen.

131. ábra. Szűrnagyság- és mesterjegyek. Püspökladány, Debrecen.

Kirakodáskor sátrat vertek, hogy meg ne ázzon a szűr, ha eső találna lenni. A régi sátorhoz 6 sátorfa kellett. Két vasas karó, melyet függőlegesen ütöttek le, ezenkívül a felső rúd, kiakasztó fa, kétágú rúd és a kihúzó rúd. Ezt a négy utóbbit szűrszabó nyelven ólomfának nevezték, de hogy miért, senki sem tudja. A felső rúd a két vasas karó végét kötötte össze s a sátor ormát alkotta. A kiakasztó rúd ugyancsak a vasas karókon nyugodott, de a felső rúd alatt. Ezen átlökték a szebb szűröket mintegy cégérül. Régebben kutyák, ruhaakasztó-félék is voltak a kiakasztó rúdon a szűrök kiüggesztésére. A kihúzó rúd a ponyva elejébe volt beakasztva a

132. ábra. Kovács Károlyné szűrszabó sátora a hortobágyi vásáron.

ponyva füleinek segítségével s a szemben levő szűrszabó kihúzó rúdjához volt kötve. Ha szemben nem volt szűrszabósátor, akkor a sátor elejét az első karókhoz kötölték. Hátul pedig a sátrat a szekér hátsó oldalához kötötték, vagy pedig ott is karókat vertek le, különösen ha nem volt szekér. A szekér mindig alatta volt a sátornak s a szűrszabó közvetlenül a szekér mellé rakodott.

Gyepes helyen két gyékényt terítettek le, erre rakták a szűröket.

A szűr eladása is nagy mesterség volt. A paraszt jól megnézi, hogy miért adja ki a pénzét. Viszont a szűrszabó minden ékesszólási tehetségét elővette, hogy minél hamarabb és minél jobb áron túladjon a szűreinek. Kitűnő emberismerő volt. Minden odatévedt emberrel tudta, hogy hova való. Azt is kinézte belőle, hogy mennyi pénze van s a neki való szűrt azonnal előrántotta. Mire az atyafi szóhoz jutott, egy neki való szűr már a vállán lógott,

A vevő rendszeren igazlátót is hozott, aki megpróbálta becsmérni a szűrt, de többnyire nem nagy sikerrel. A szűrszabóval ékesszólás tekintetében kevés ember vehette fel a versenyt. Addig huzalkodtak, verték egymás tenyerét, míg megalkudtak. Rendszeren a szűrszűj ráadás volt, de ha a vevő előre ki nem alkudta, ezt is meg kellett fizetnie. Aztán „Szűr szakadjon, gazdája maradjon!” vagy „Egészséggel viselje, szebbel-jobbval újítsa!” kívánsággal elkészönt a szűrszabó a vevőtől s már leste, hogy a másik sátorból átjöjjön egy új vevő. (132–134 ábra.)

Vásárban a szűrszabók között többnyire olyan kutya-macska féle barátság volt és nem nagyon válogatták az eszközt, hogy egymás vevőit elhódítsák. Néha kirakodás előtt a szűrszabó a jószág-vásárban felkereste régi pásztor vevőit, előre áldomást fizetett nekik s azok hozták a szűrt vásárolni óhajtó pásztorokat. Az ilyen megvesztegetett igazlító aztán a szűrszabó malmára hajtotta a vizet.

Volt olyan eset is, hogy valamelyik borsodmegyei vásár alkalmával egyik debreceni szűrszabó kibérelte egy napra a tiszai kompot, s a Tiszán mindenkit átvitt, — kivéve a szűrszabókat. A maga szűreit — jó egynehány szekérrel — mind eladta, mert a vásárban versenytárs nélkül árult. Azt hiszem, nem is kell mondanom, hogy nem az általa kibérelt révén ment haza a jó vásár után.

A vevő, aki hozzászokott valamelyik szűrszabóhoz, azt a lakásán is felkereste. Itt körülményesebben szemügyre lehetett venni a szűrt, sőt ki is lehetett próbálni. A szűr próbája az volt, hogy a hátát belenyomták egy dézsába s egy veder vizet öntöltek belé. Ekkor a szűrszabó egy liter bort hozatott áldomásnak s a vevővel csendesén iddogni kezdtek. Egy óra múlva a szűrt a vízzel együtt felemelték s a szűr másik oldalán végigrántva meggyújtottak egy szál foszforos gyujtót. Ha nem gyúladt meg, — amire ritkán volt eset, mert különben a szűrszabó nem ajánlotta volna fel a próbát — akkor a szűrszabó fizette az áldomást. Ha meggyúladt, akkor a vevő. Öreg szűrszabók szerint azonban a sikeres próba sem jelentett sokat, mert az esőt a szél az ilyen szűrön is keresztül hajtotta.

A pásztor, ha szűrt vesz, viselés előtt *beavatja*. A beavatás úgy történik, hogy a szűr két ujjaiba egy erős botot dug. A botra a nyaknál kötelet köt s lassanként leengedi a gulya-kútba. A szűr fokozatosan elázik, s a kútban marad 24 óráig. Ha már telítve van vízzel, akkor a nehéz szűrt két-három ember felhúzza s a napra kiakasztja. Pár nap alatt a szűr kiszárad, összemegy, azonban így beavatva sokkal tartósabb lesz.

Azt tartják, hogy „Az igazi jó szűr, ha jól megázik, megáll a talpán.” „Ki lehet belőle bújni, mint a kunnyóbúl!”

133. ábra. Szűrpróba Harsányi Gábor sátorában a hortobágyi vásárban.

A színes táblák magyarázata.

37. Tábla. Gulyás nyakatlan szűrben. *Hortobágy*.
 38. Tábla. Juhász nyakas szűrben. *Nádudvar, Hajdu m.*
 39. Tábla. Gazdaemberek rátétes fekete szűrben. *Hajdúböszörmény*.
 40. Tábla. Szűrhimzéselemek. Debrecen. 9, 11, 15, 22, 27, 29: tulipánt. 21, 23, 28, 30—32, 37—38: bimbó. 1—2, 4—7, 10, 12—13, 24: székfü. 25—26, 33—36: nefelejts. 3, 5, 8; 14, 16—17, 19—20: levél.
 41. Tábla. U. az, u. onnan. 1—29: rózsza.
 42. Tábla. Aszajrészlet. $\frac{6}{7}$. *Polgár, Szabolcs m. A 107—109 ábrához!* Vámos József műhelyéből. Lt. sz. 15759.
 43. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Harsányi Gábor műhelyéből.¹ b: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Tóth András műhelyéből. Lt. sz. 125160.
¹ A debreceni szűraszajok levelezései általában sötétebb zöldek, mint ahogy itt a reproduciók feltüntetik.
 44. Tábla. Aszaj. $\frac{1}{2}$. Debrecen. Debreczeni N. hajdúböszörményi szűrszabó műhelyéből. Lt. sz. 114518.
 45. Tábla. a: aszaj. $\frac{1}{2}$. Büdszentmihály, Szabolcs m. Olasz József műhelyéből. N. M. Dlt. sz. $\frac{12}{6}$. b: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Tóth András műhelyéből. Lt. sz. 125161.
 46. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Tóth András műhelyéből. Lt. sz. 125159. b: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Tóth József műhelyéből.
 47. Tábla. a—b: u. az, u. onnan.
 48. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Tóth József műhelyéből. b: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Tóth András műhelyéből.
 49. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Tóth József műhelyéből. b: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. Tóth András műhelyéből. N. M.
 50. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Tóth József műhelyéből. b: aszaj. $\frac{3}{5}$. Debrecen. Tóth András műhelyéből.
 51. Tábla. a: szirnyos szűrszíj. $\frac{2}{3}$. Debrecen. A 104. ábrához! Lt. sz. 76851. b: aszaj. $\frac{2}{3}$. Debrecen.
 52. Tábla. aszaj. 1880 tájáról. Debrecen. A 111—112 ábrához! Lt. sz. 76852.

Az egyszínű (fekete) táblák magyarázata.

- XLIX. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Lt. sz. 125153. b: felhasítás fölötti virág. $\frac{1}{2}$. Debrecen. Lt. sz. 76851.
 L. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Hajdúböszörmény. b: u. az, u. onnan. Lt. sz. 76856. c: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Harsányi Gábor műhelyéből. Lt. sz. 129900.
 LI. Tábla. a: aszaj 1870 tájáról. $\frac{2}{5}$. Debrecen. N. M. Lt. sz. nélkül. b: aszaj alja (= oldalhimzés) $\frac{2}{5}$. Debrecen. Lt. sz. 114509.
 LII. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen, b: u. az, u. onnan. Lt. sz.
 LIII. Tábla. U. az, u. onnan. A 104—106 ábrához. Lt. sz.
 LIV. Tábla. a: aszaj. $\frac{1}{3}$. Debrecen. Lt. sz. 125151. b: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Lt. sz. 125150. c: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Lt. sz. 125149. Valamennyi Tóth András műhelyéből.
 LV. Tábla. a: u. az, u. onnan. $\frac{2}{5}$. b: felhasítás fölötti korona. $\frac{1}{2}$. Debrecen. A 116 ábrához! Lt. sz. 76849.
 LVI. Tábla. a: vállvirág. $\frac{1}{2}$. Debrecen. Lt. sz. 76851. b: felhasítás fölötti korona. Debrecen. Lt. sz. 76850.
 LVII. Tábla. Aszaj. $\frac{2}{5}$. Hajdúszoboszló. Egy 1873 évből származó szűrről. Juszkó Béla tulajdona.
 LVIII. Tábla. a: rátétes szürelej nyargalt diszitással. $\frac{1}{3}$. Hajdúböszörmény. Lt. sz. 76857. b: szürelej. $\frac{1}{3}$. Debrecen. Lt. sz. 76849. c: mint az a aia'tti. Lt. sz. 76856. A 39. Táblához és a 123—126. ábrához!
 LIX. Tábla. a: aszaj. $\frac{1}{2}$. Debrecen. Lt. sz. 114517. b: szürgallér. $\frac{1}{5}$. Debrecen. Lt. sz. 76849.
 LX. Tábla. a: aszaj. $\frac{2}{5}$. Debrecen. Harsányi Gábor műhelyéből. Lt. sz. 125590. b: gallér. $\frac{1}{5}$. Hajdúböszörmény. Lt. sz. 76855.
 LXI. Tábla. Aszaj. $\frac{1}{2}$. Hajdúböszörmény. Debreczeni N. műhelyéből. Lt. sz. 114512.
 LXII. Tábla. a: ujjvirág. $\frac{1}{2}$. b: felhasítás fölötti korona. $\frac{1}{2}$. c: részlet a gallérból. $\frac{1}{2}$ d: feleresztés közötti virág. $\frac{1}{2}$. Hajdúböszörmény. Lt. sz. 76855.
 LXIII. Tábla. a: harisnyakötő. $\frac{1}{2}$. Debrecen. Tóth József munkája, 1875. b: aszaj. $\frac{1}{5}$. Debrecen.
 LXIV. Tábla. Aszaj. $\frac{1}{5}$. Debrecen. Lt. sz. 76850.

37. Gulyás, Hortobágy.
Rinderhirt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

38. Juhász nyakas szűrben, Nádudvar.
Schafhirt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

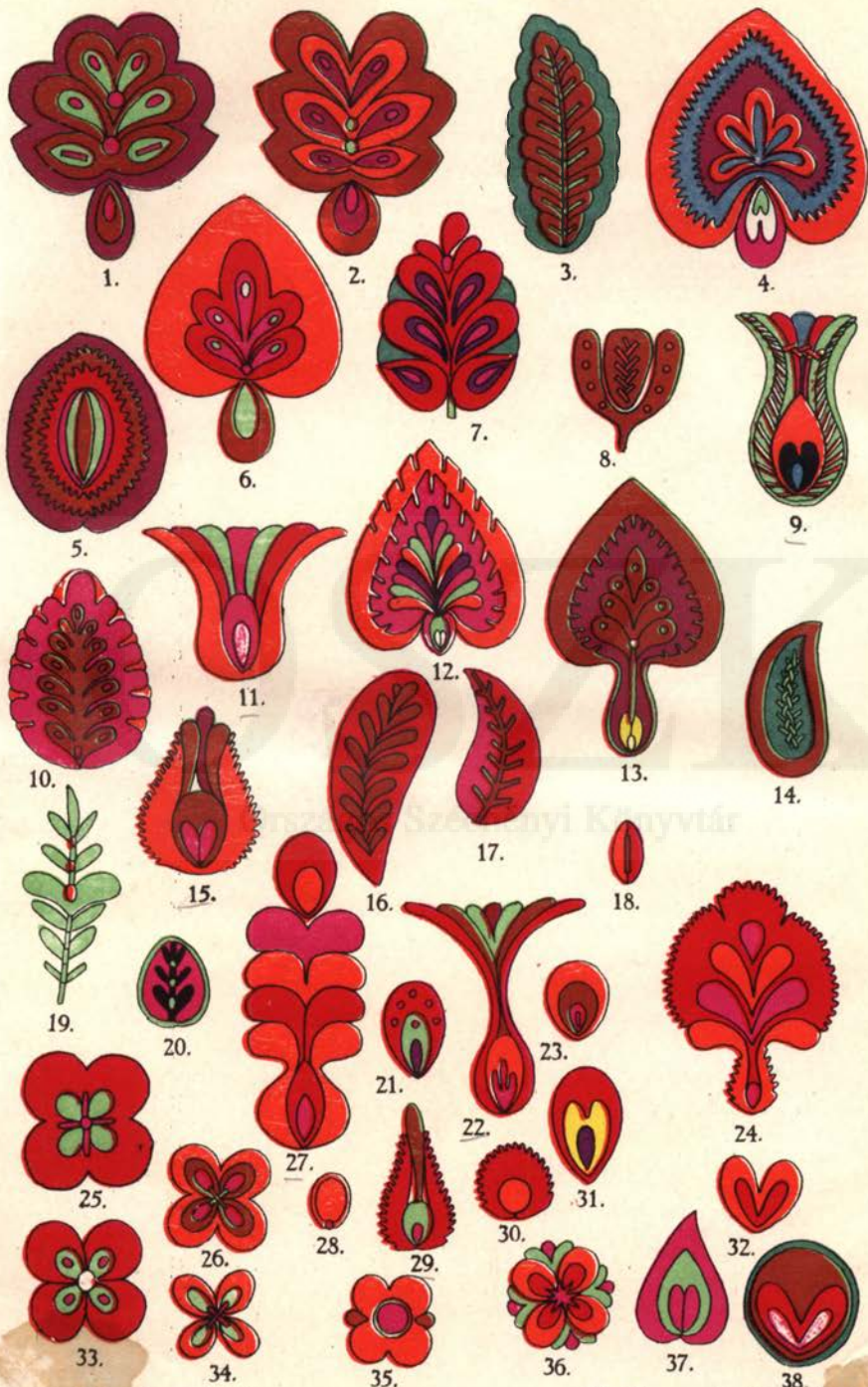

39. Hajdú gazdaemberek, Hajdúböszörmény.
Haidukenwirtle.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

40. Diszítőelemek, Hajduság.

40. Ornamente, Kom. Hajdu.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

41. Diszítőelemek, Hajduság.

41. Ornamente, Kom. Hajdu.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

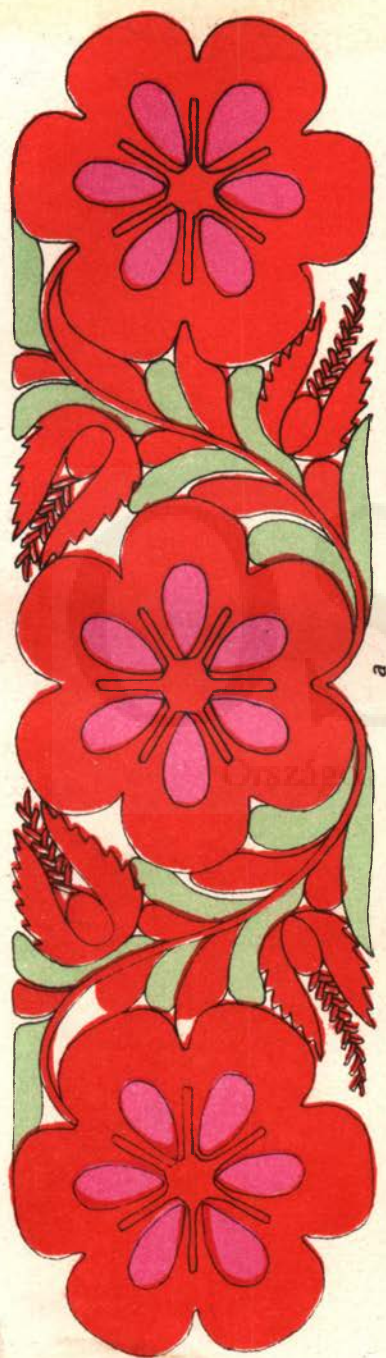
42. Aszajrészlet, Polgár.

42. Teil eines Flankenfeldes, Polgár.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

43. Aszajok, Debrecen.

43. Flankenfelder, Debrecen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

44. Aszaj, Debrecen.

44. Flankenfeld, Debrecen.

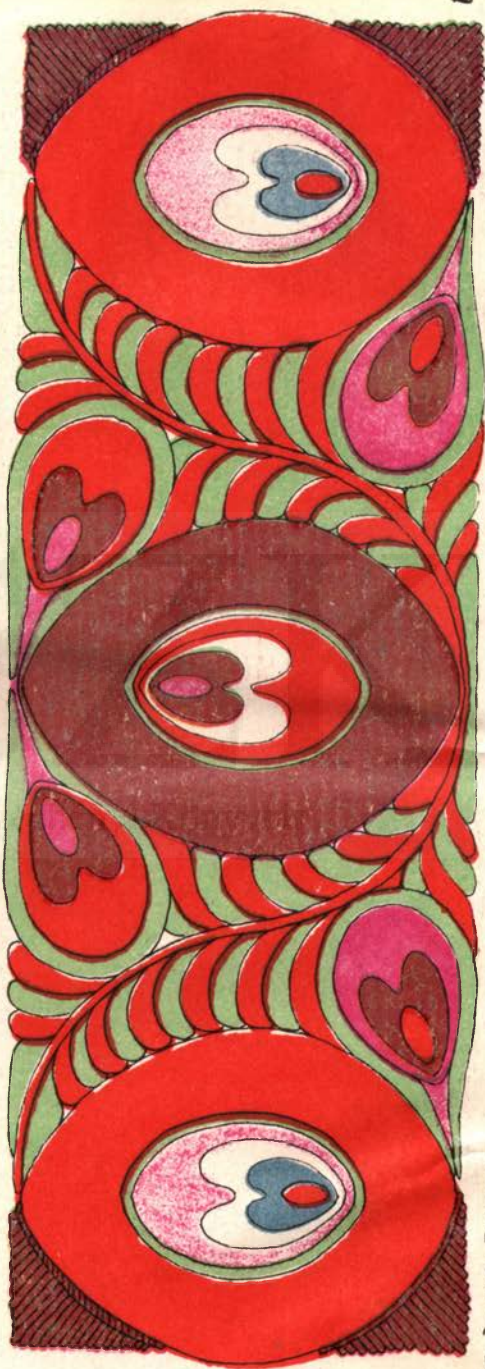
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

45. Aszajok, Debrecen.

45. Flankenfelder, Debrecen.

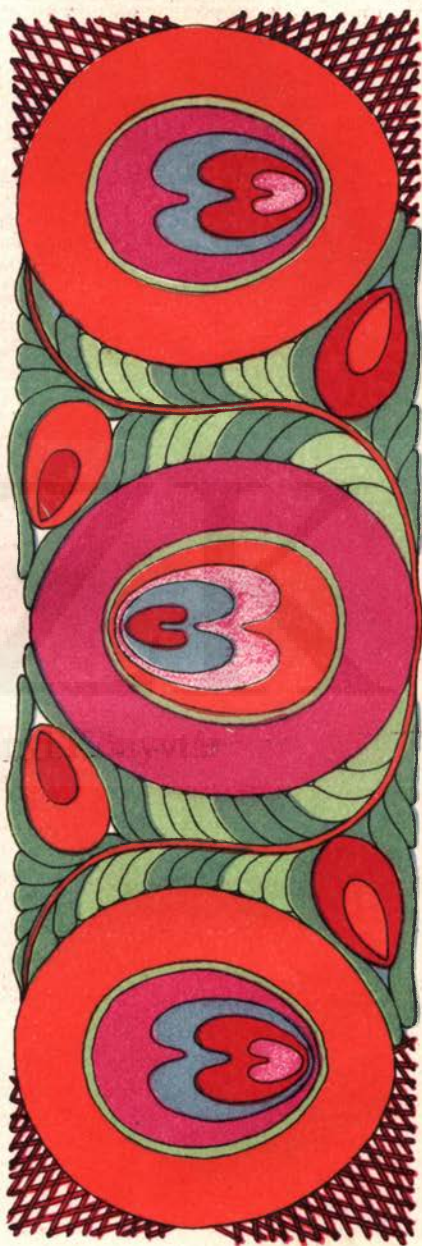
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

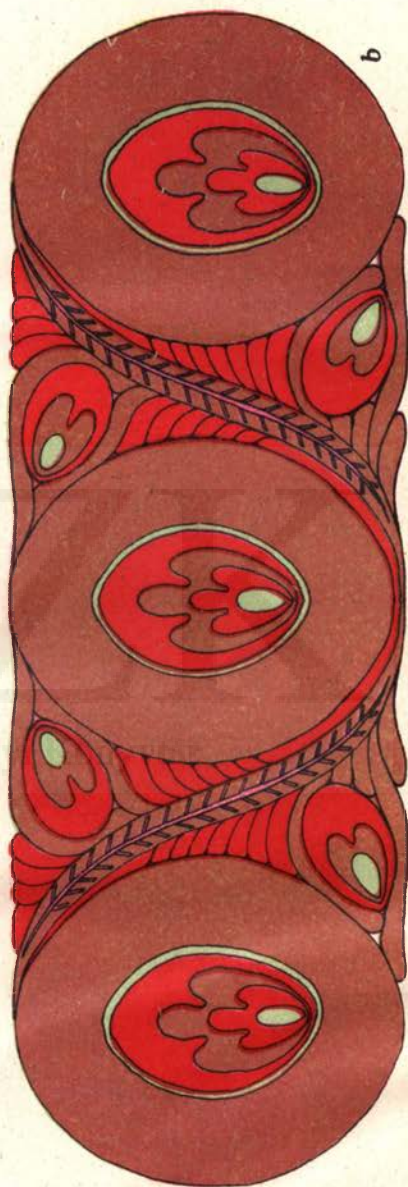
46. Flankenfelder, Debrecen.

46. Aszajok, Debrecen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

47. Flankenfelder, Debrecen.

47. Aszajok, Debrecen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

48. Aralık. Debreçn.

49. Flankenfelder, Debreçn.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

40. Aszink, Debrecen.

49. Flankenfelder, Debrecen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

50. Aszajok, Debrecen.

50. Flankenfelder, Debrecen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

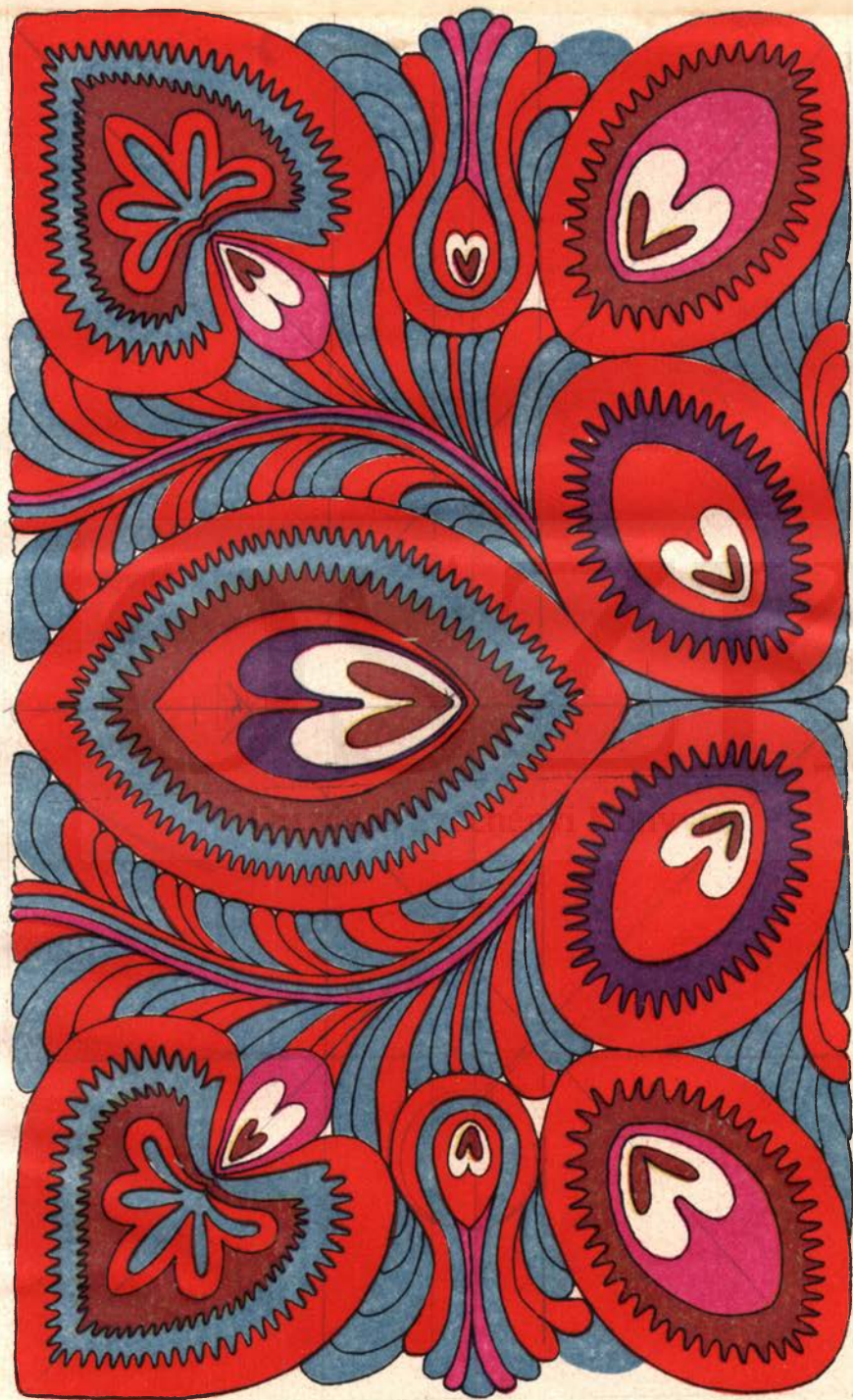
51. Ászaj, szűrszűj.

51. Flankenfeld, Riemen.

OSZK

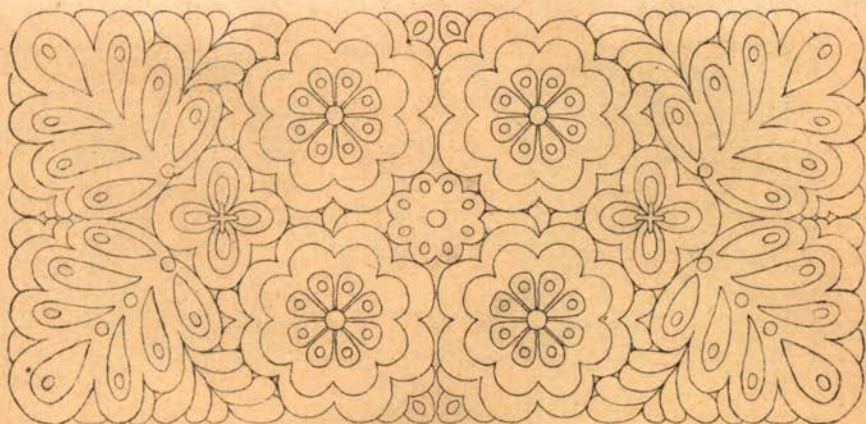
Országos Széchényi Könyvtár

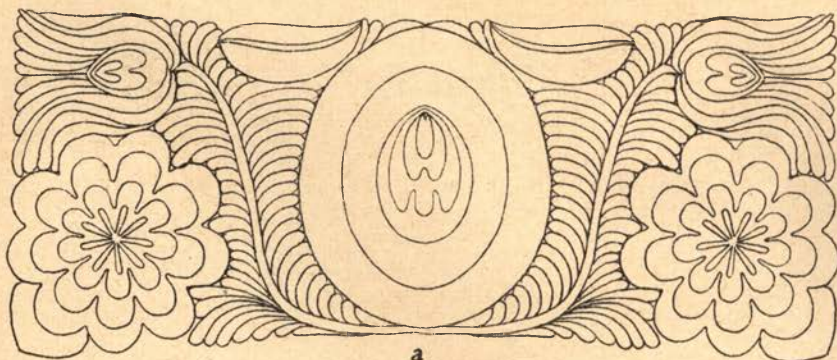

OSZK

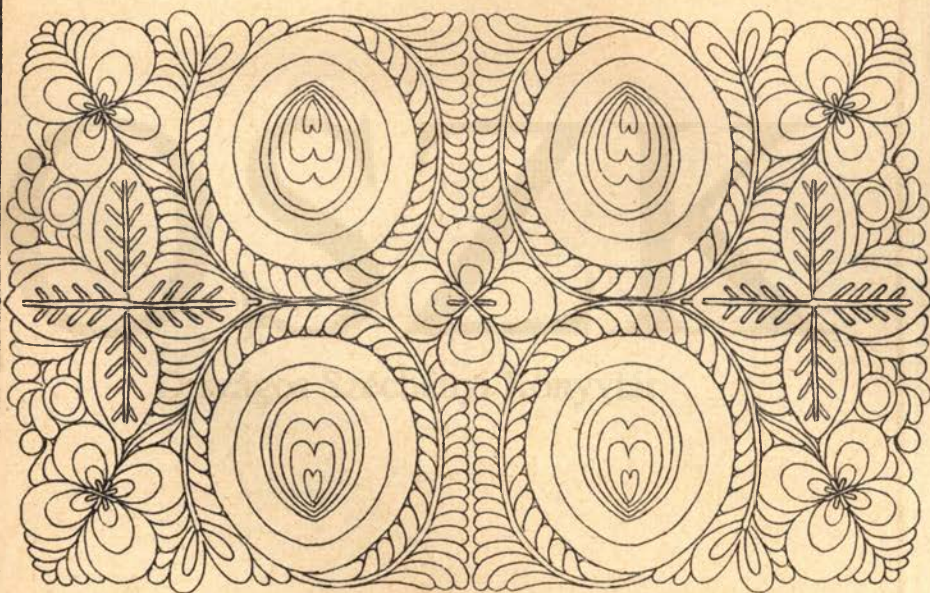
Országos Széchényi Könyvtár

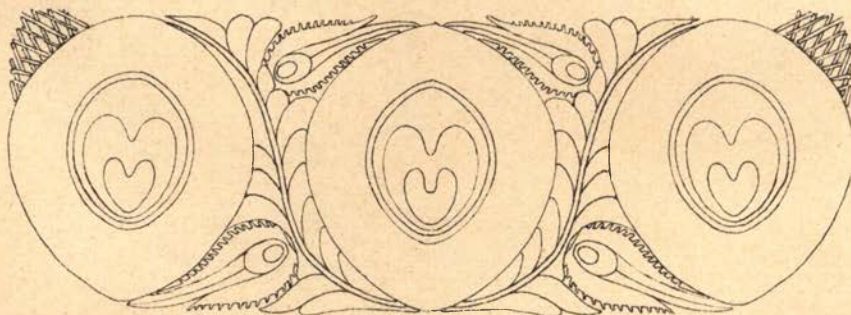
*a**b*

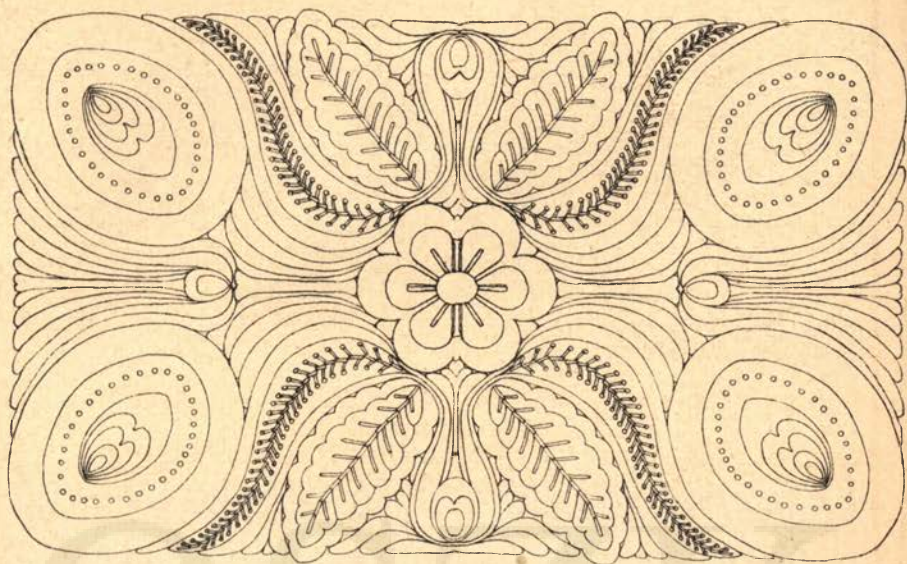
a

b

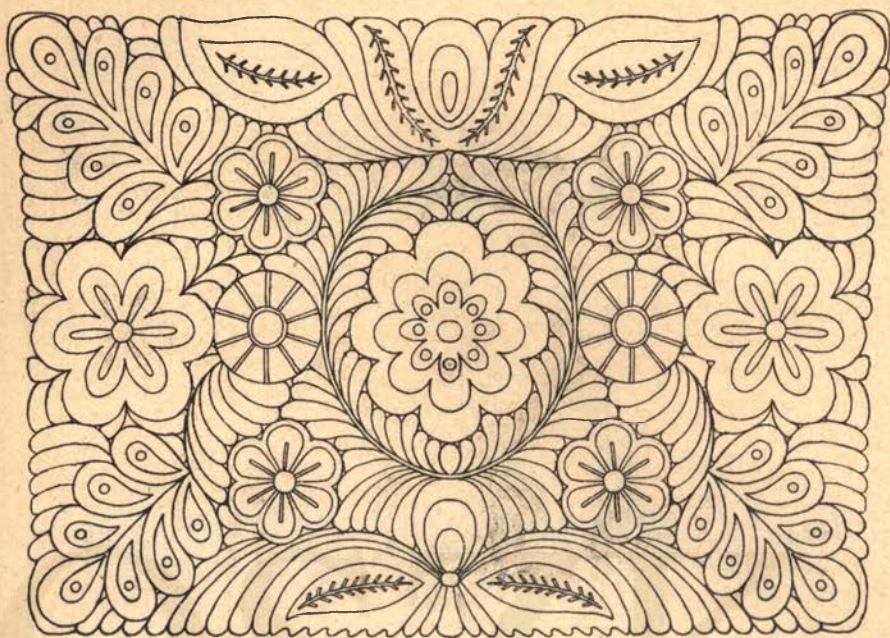
c

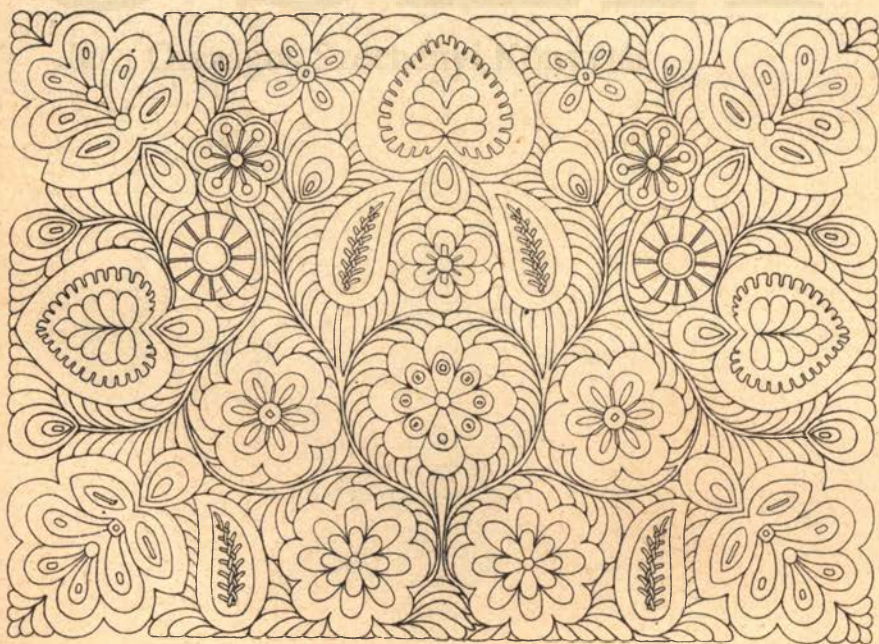
a

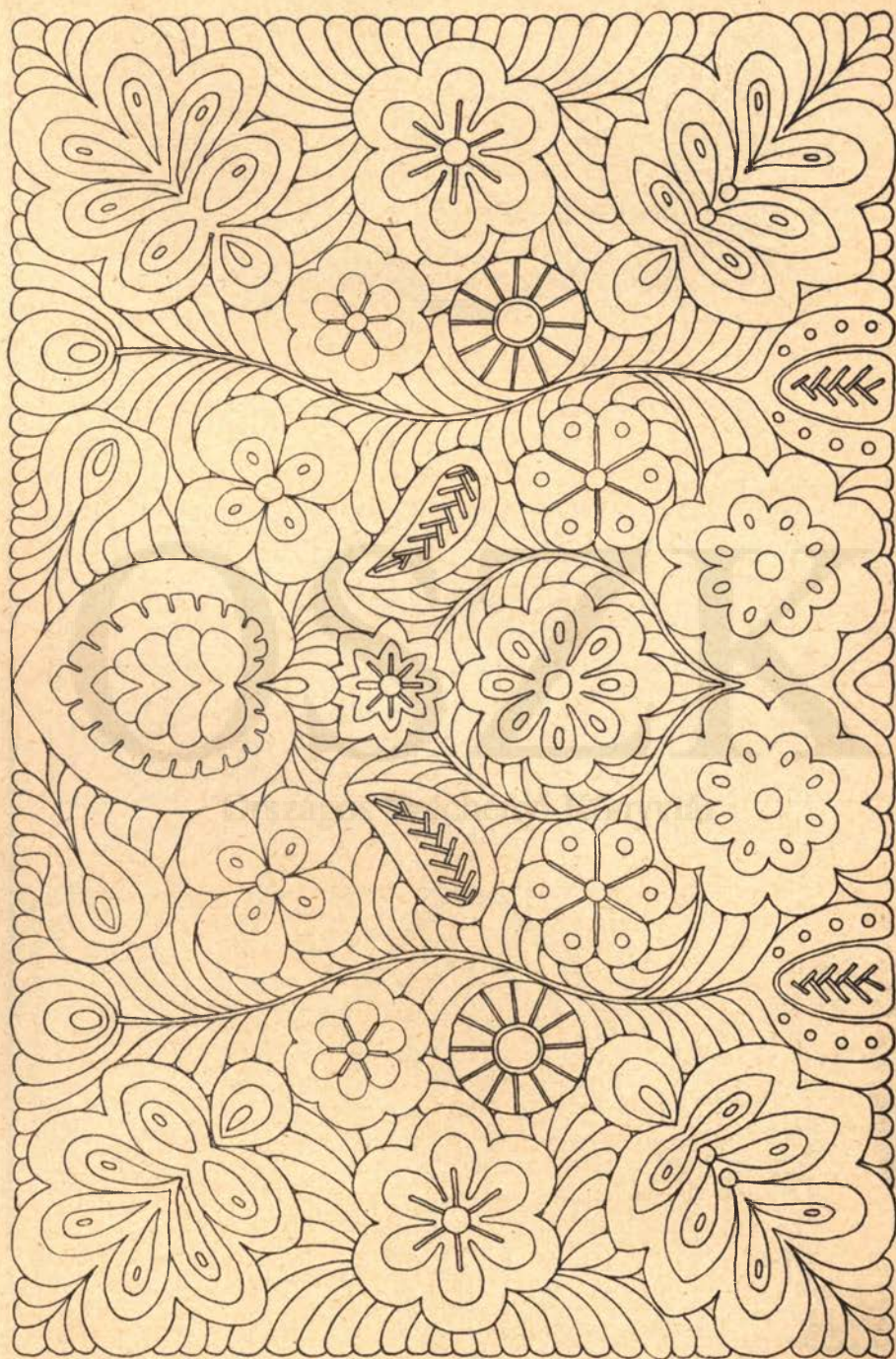
b

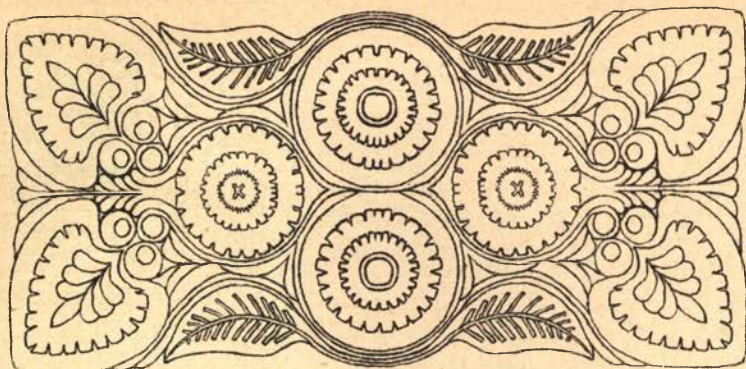

a

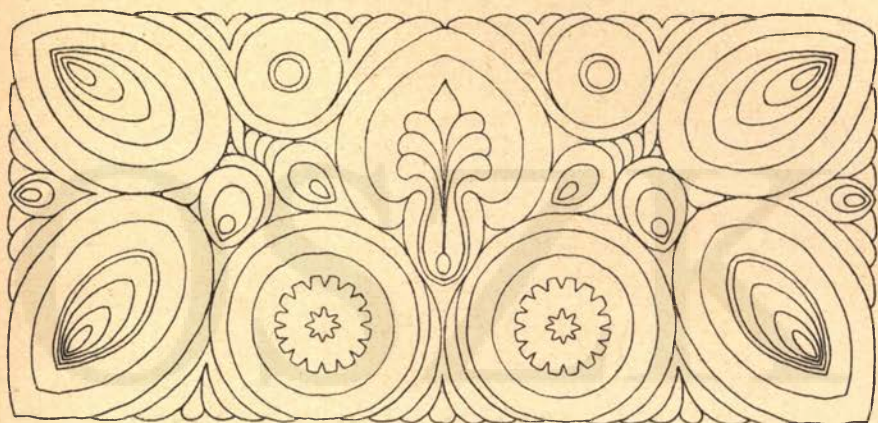

b

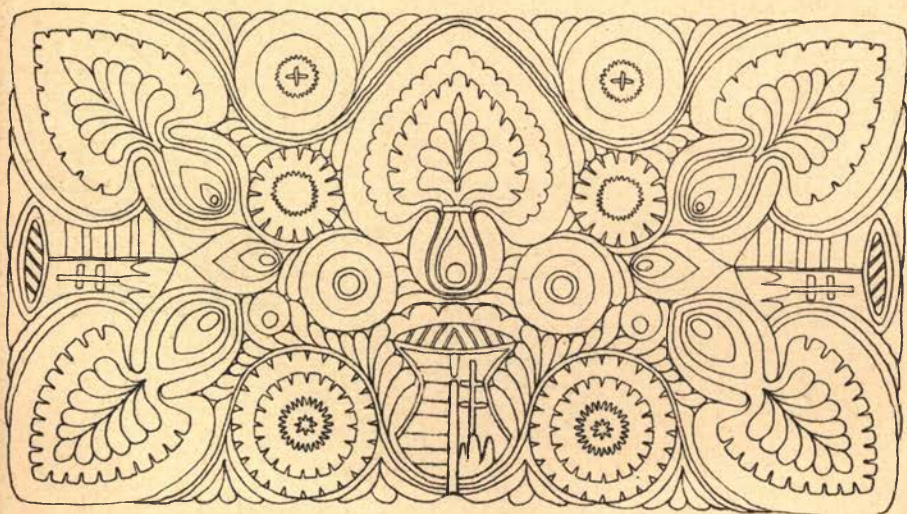

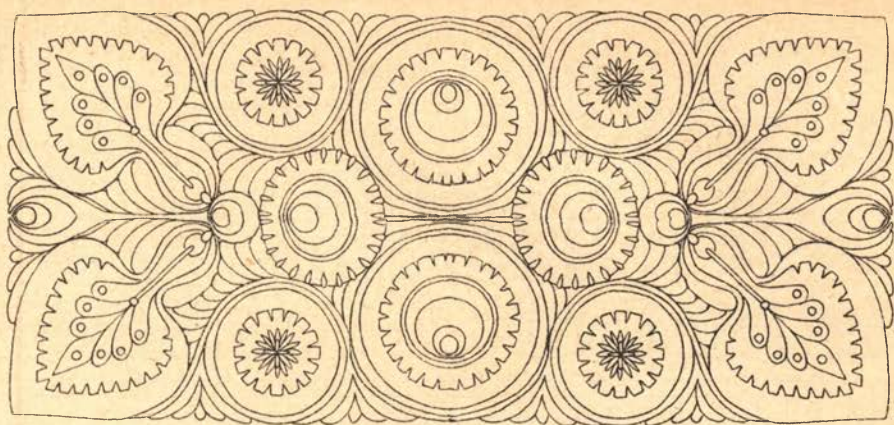
a

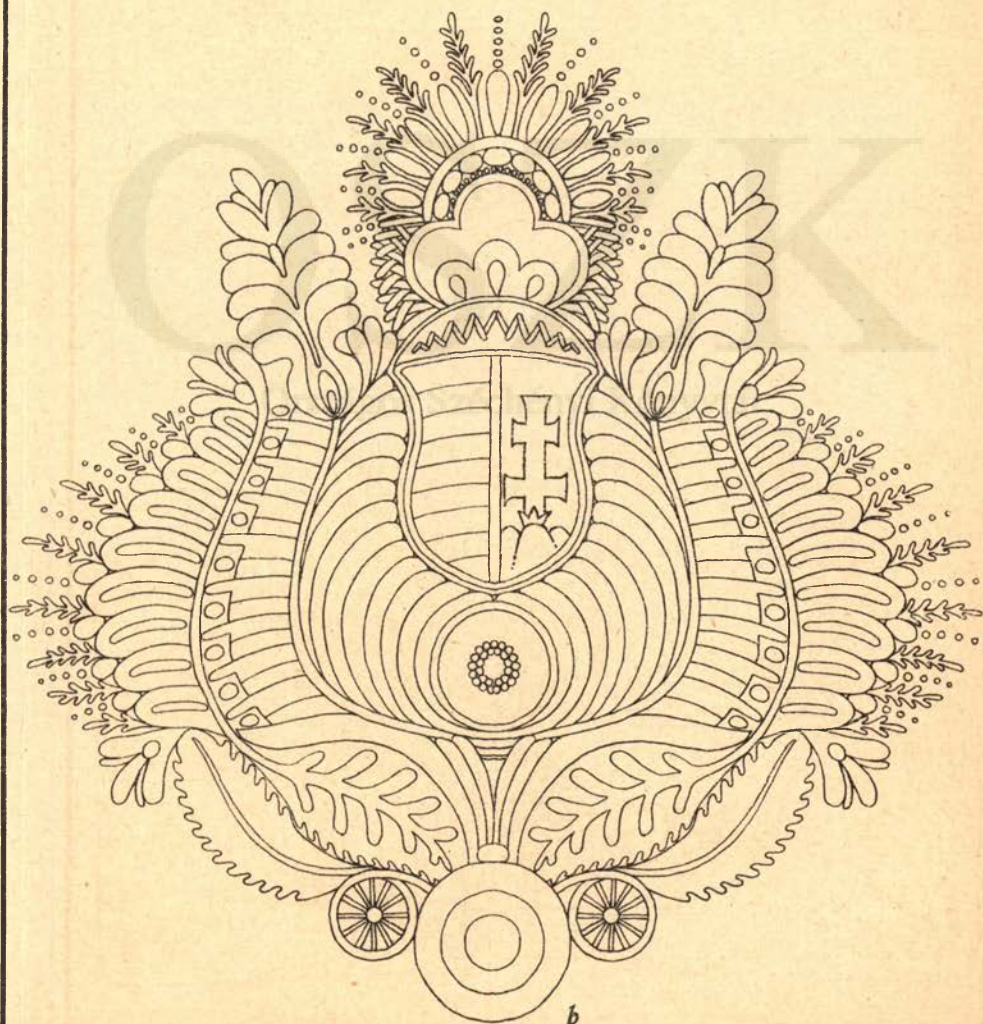
b

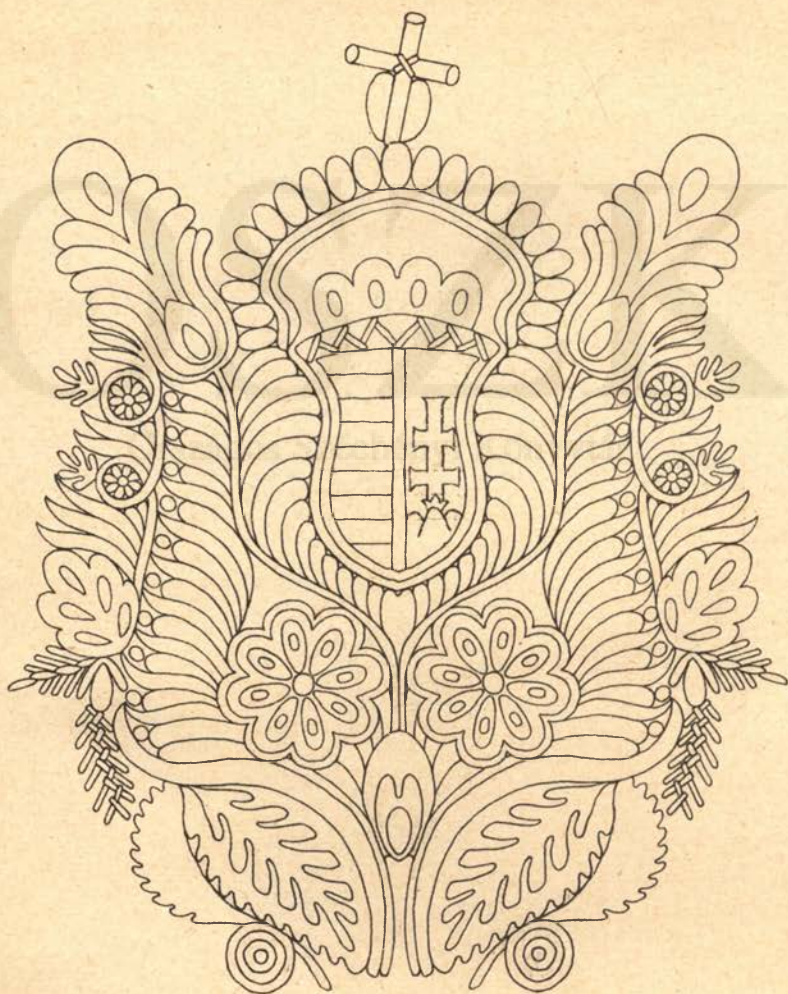
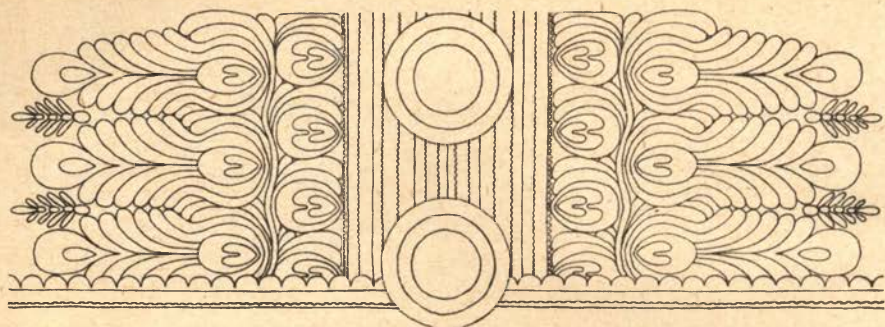
c

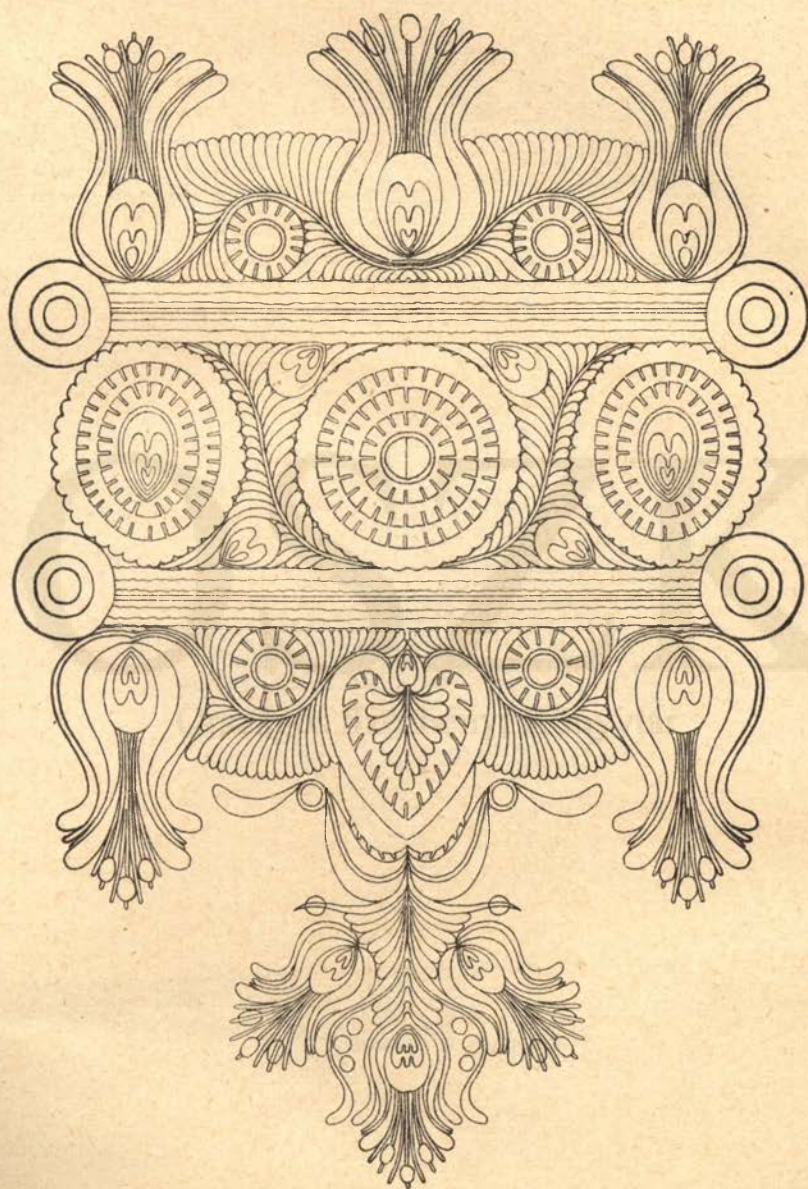

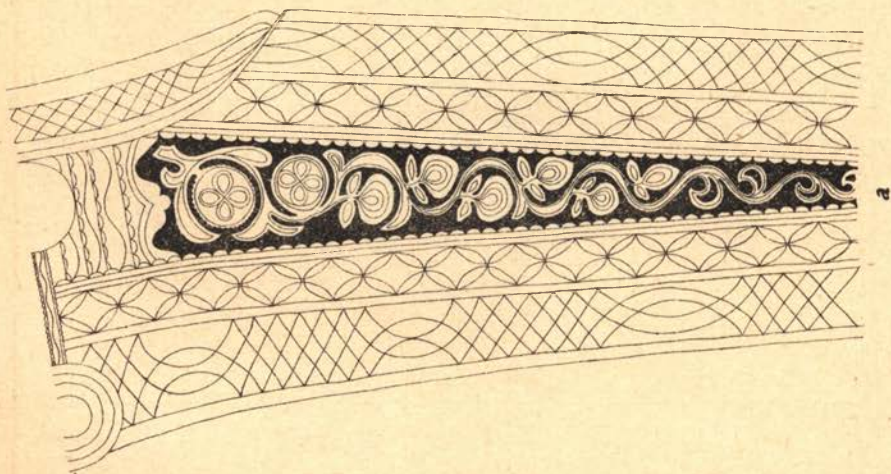
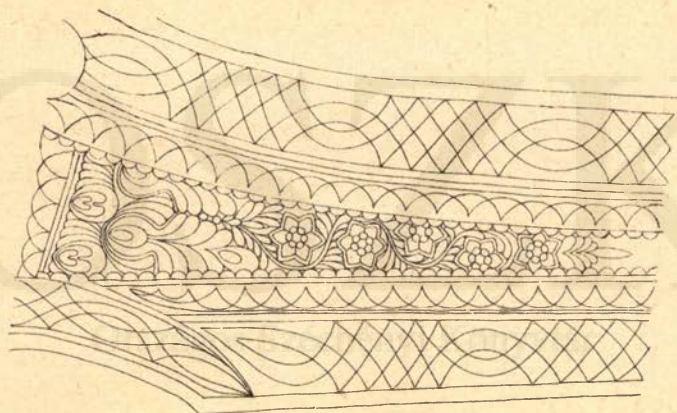
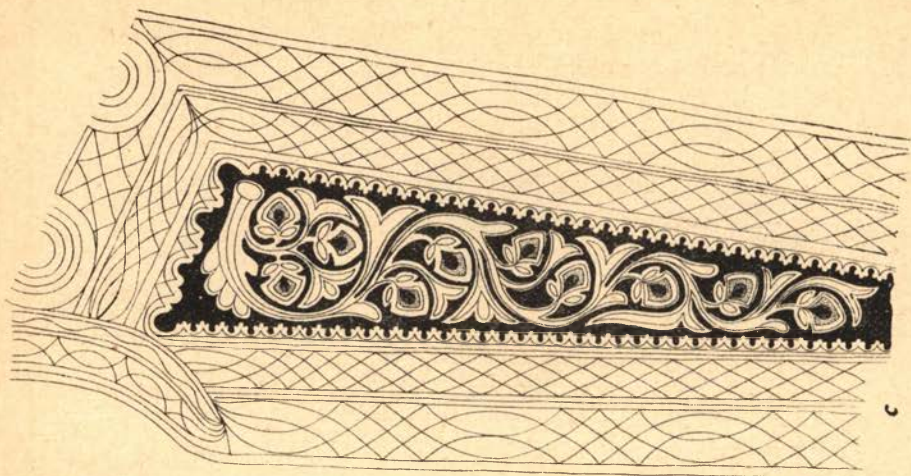
a

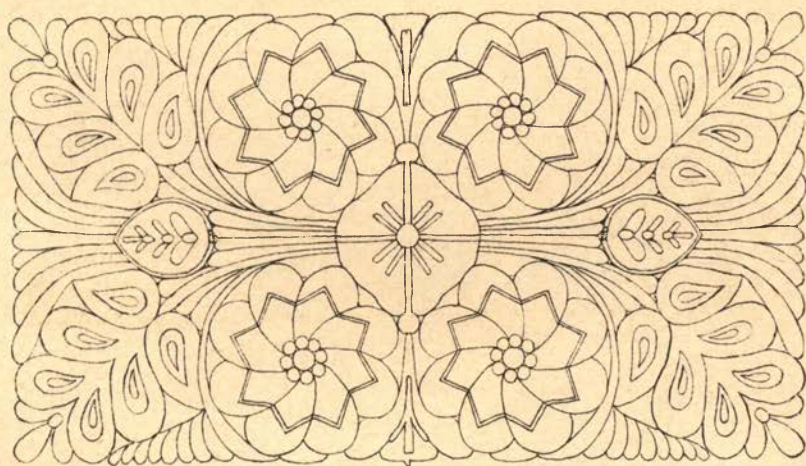

b

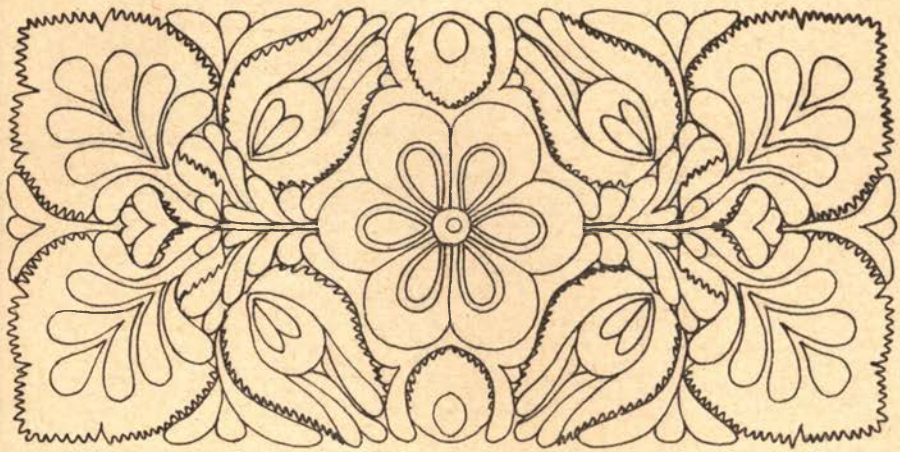

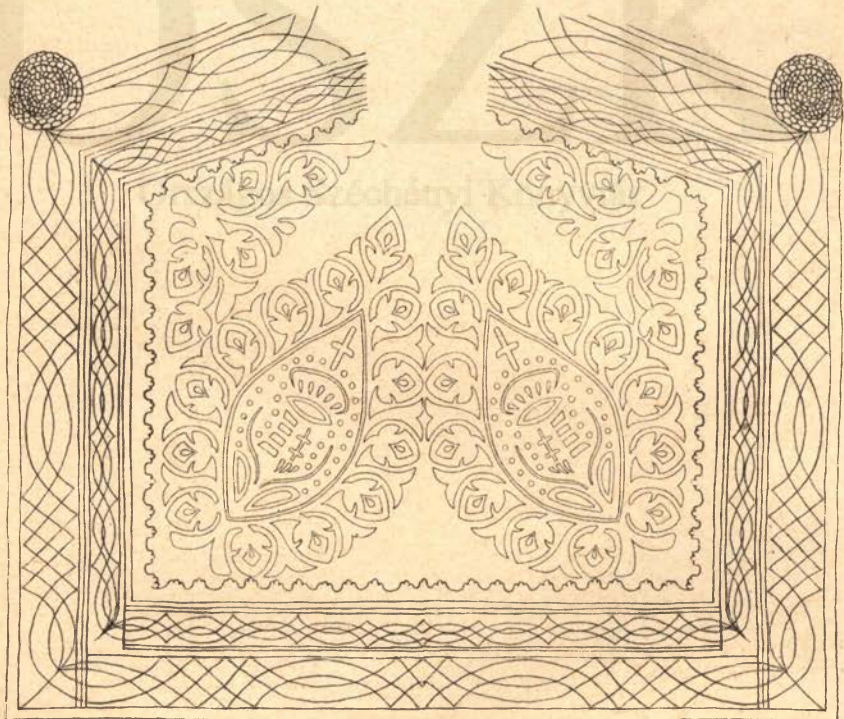
a

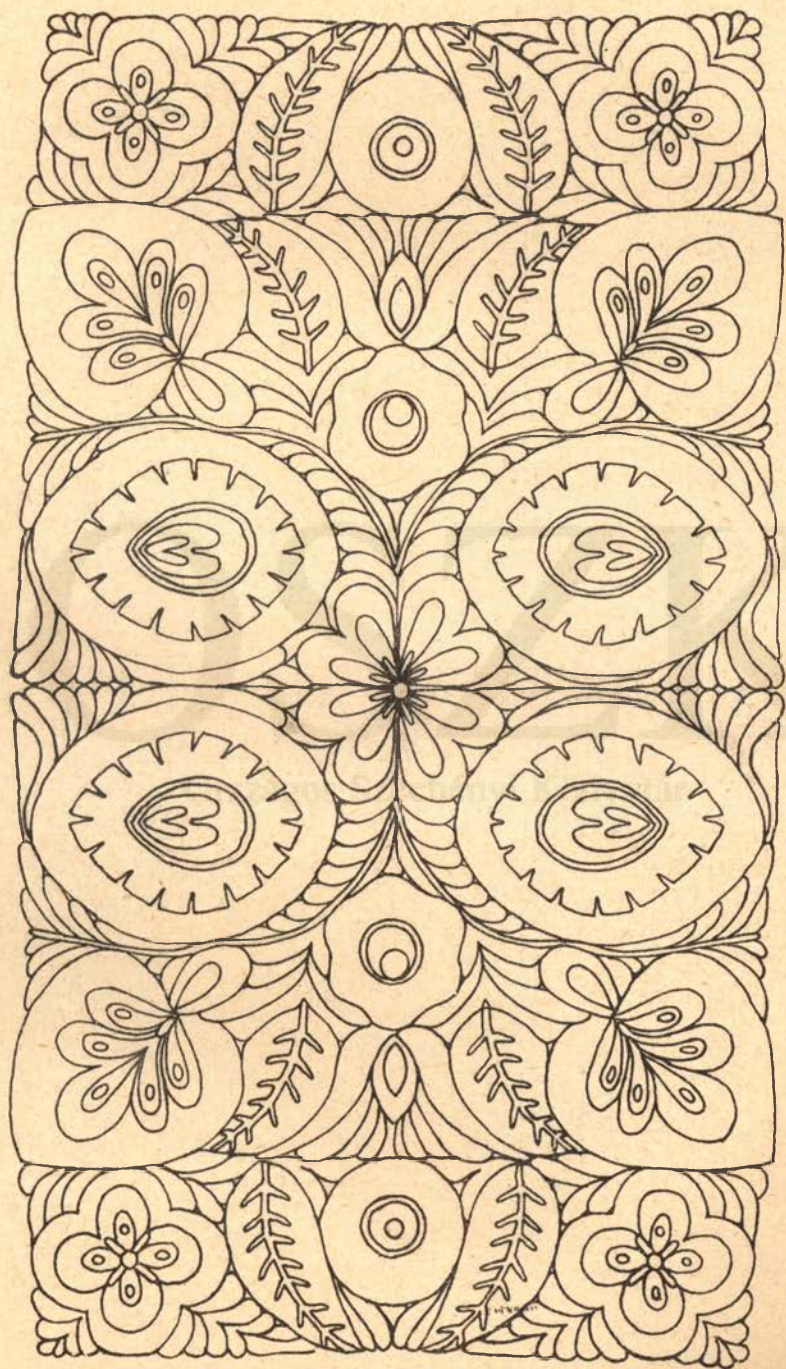
b

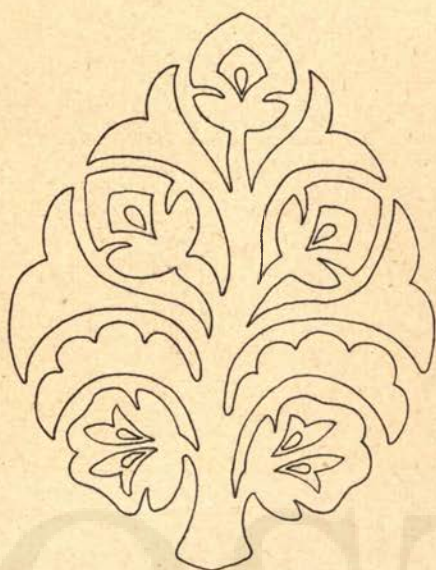

a

b

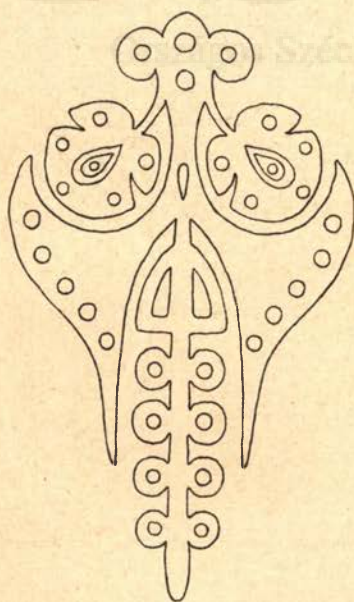

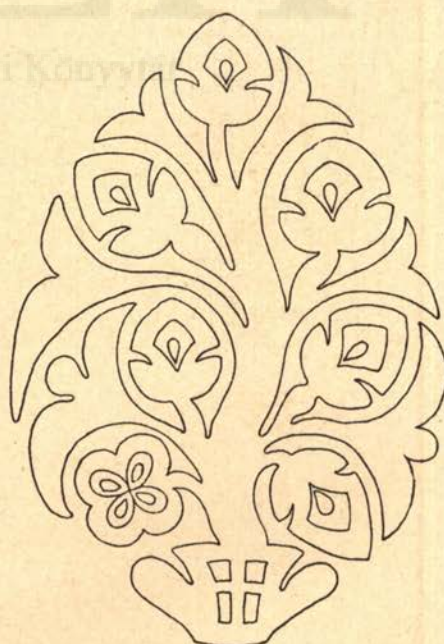
a

b

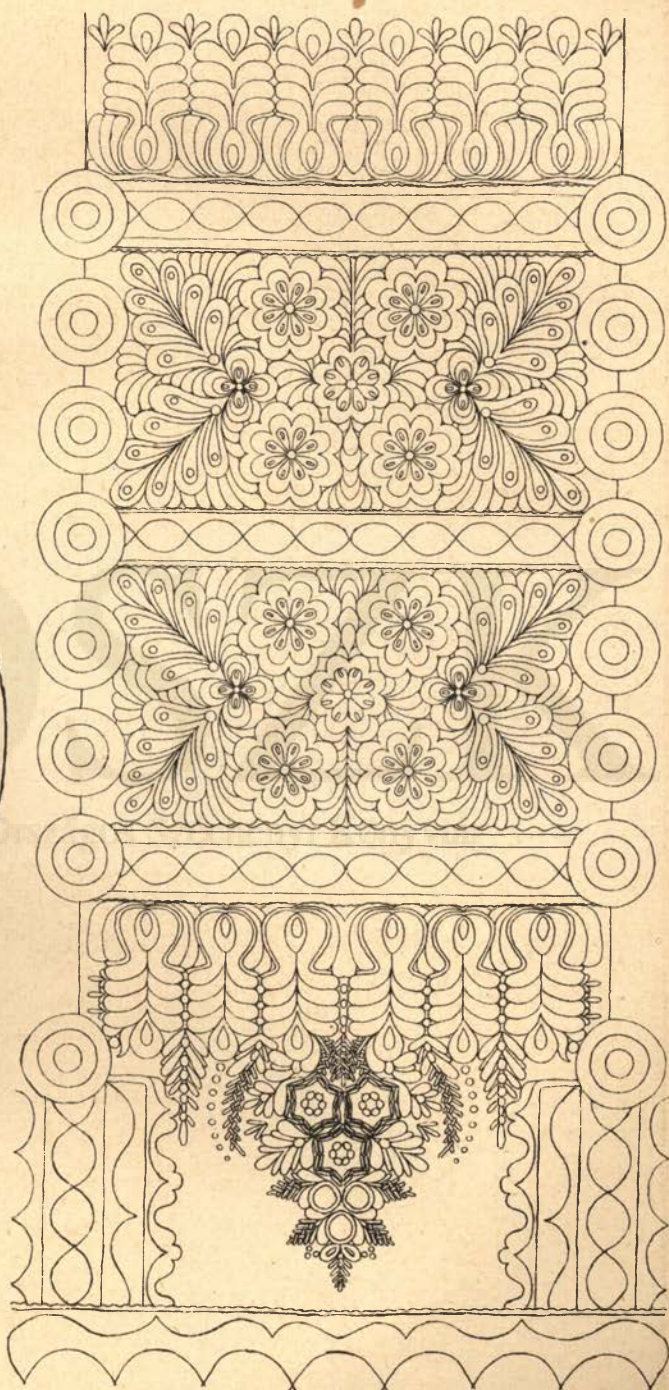
c

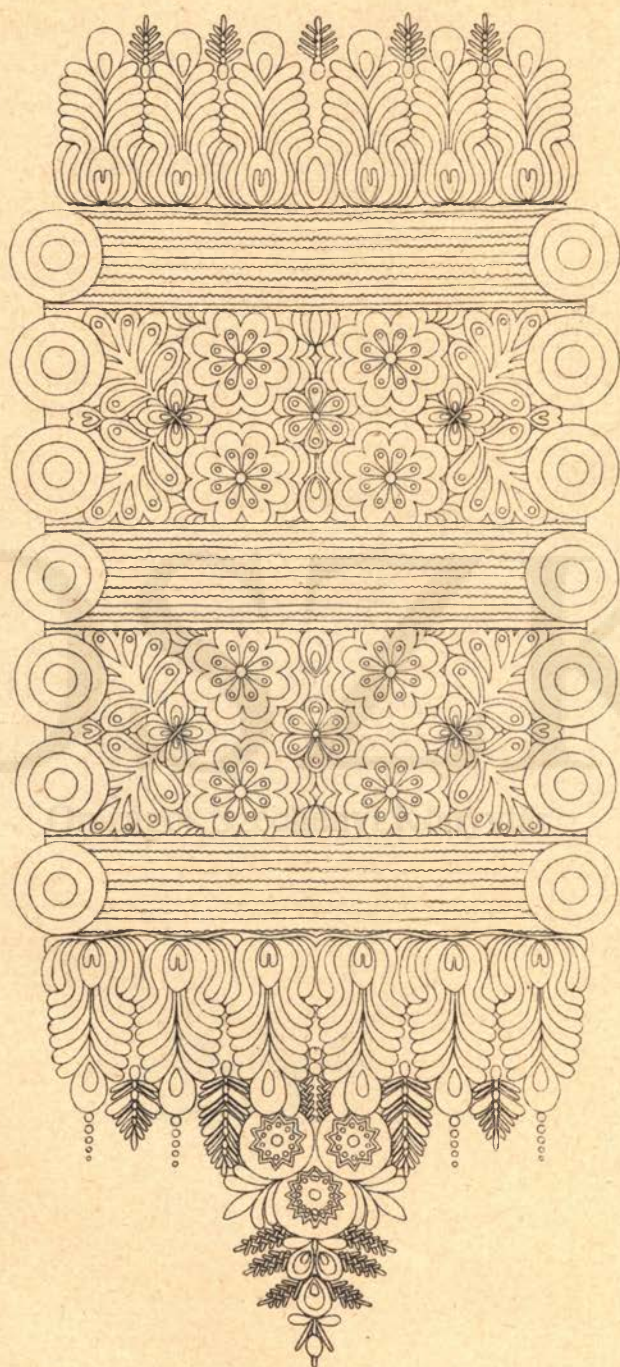
d

a

b

VI. A felföldi cífraszűrők.

A magyar szűr a Felföldön a Morva folyótól egészen a Hernádig el volt terjedve, észak felé pedig Turóc, Liptó, Szepes, Sáros megyék déli szélé volt a határa. Ezen a területen belül a magyarság mindenütt viselte, sőt a tótság egy része is. Szűrposztóból, halinából készült egyéb ruhadarabokat azonban a tótság az említett határtól északra is viselt, sőt visel ma is.

A felföldi magyarság szűrére a cífraság az Alföld felől terjedt, mert minél inkább észak felé megyünk, a szűr annál egyszerűbb, díszitlenebb (22. ábra). A tótság szüre egészen csupasz, sőt már az Ipoly mellékén is inkább csak a pásztor viselt cífraszűrt, a magyar földműves többnyire a tótságához hasonlóan csupasz szűrt hordott.

A Kisalföldön a legrégebbi szűrszabó céhet Érsekújváron találjuk, melynek céhiratai 1697-ből maradtak reánk. Utána Nagyszombatot (1702), Modort (1709), Szeredet (1719). Nagytapolcsányt (1825) említhetjük.

A Felföld legrégebbi szűrszabó céhe a váci, melynek kiváltságait 1750-ből ismerjük. Utána a jászberényit (1767), egrit (1775) említhetjük. A többi felföldi, vagy a felföldi formára dolgozó alföldi mind a mult században keletkezett. Pászló, Árokszállás, Jászapáti 1817-ben, Abony 1818-ban, Rimaszombat 1820-ban, Jolsva, Tiszolc 1838-ban, Szirák 1840-ben, Besztercebánya 1872-ben kapott céhszabadalomlevelet.

Nyitrában és környékén már 1709 előtt is kellett szűrszabónak lenni, mert Kazik Ferenc modori szűrszabó¹ 1709-ben azzal fordul városa tanácsához, hogy az Nyitra és egyéb szomszédos városok példájára adjon engedélyt a szűrszabó céh felállítására. A város meg is engedte, Kazik Ferenc azonban 1712-ben meghalt s a céh is megszűnt.

A váci szűrszabó céh articulusai — melyeket a XVIII. században szereztek — így hangzanak:

„Mi Nemes Püspök Vác Várossában Lakozó Nemes Szűr Szabó Czéhbeli Mester Emberek adgyuk ezen Igasságunkat, Ugyan ezen Nemes Püspök Lakó Re-

¹ Nemzeti Múzeum Levéltára. Modrensium Gausapeariorum caehales articuli 1706.

sidentialis Vác Várossában Lakozó Nemes kis Czéhbeli Legényeknek, amint ezen Levelünknek rendiben így következik: "

1. *Articulus.* „Hogy ha Valamely Szűr Szabó Legény vándolván ezen Böcsületes Várassunkban, innéd Magyar Országból, Erdély, Német és Horvát Országból, avagy is akár mely Országból jönne tehát, legelsőben is az Atya Mestert tartozik meg keresni és az Atya Mester azon leginnek Szállást és méhel keresni, ő is az Atya Mesternek méhel keresésért egy garast tartozik fizetni.”

2. „Minden harmadik Vasárnapon tartoznak az Atya Mester házához be gyűlni, holot minden egy heti béres legény egy pinzel, félheti béres legény fél pinzel, be gyűvén másunnan vándolló leginy Templomra tartozik egy garassal, és az társaságnak két pinzel tartozik le fűzetni.”

135. ábra. Legény cífraszűrben.
Szirák, Borsod m.

3. „Valamely Mester legény Czéh hire nélkül vagy Várassunkban belől vagy kívül hocstádgvában Dolgoznék, tartozik Nemes kis Czéhnek egy társ pohárral kontár pinzel büntetéssül.”

4. „Valamely Mester Legény itt nálunk tanulván tartozik társ pohárral nyolcvanöt pinzel, másunnan jött pedig egy forintal.”

5. „Az Mester Leginnek léssen föl kelése éjfél után két órakor, le fekvése kilencz órakor.”

6. „Uyonna fől Szabadult Legénnek fél esztendeig fél heti bére léssen.”

7. „Az Mester Leginnek fél heti béresnek léssen fűzetése tízenkét és fél pinz egisz heti béresnek huszon-öt pinz. esztendő Számosnak fél bére léssen, esztendeig.”

8. „Ha valamely Mester Legin korcsmára mégyen, ne légyen Szabad többet egy meszőnyi italnál meg innyi, azt is fönt alva, külömben fél heti bére büntetessék. ha pedig tánczolna, dobzódna, fél társ pohárra büntetessék.”

9. „Hogy ha történettel valamely Böcsületes embernél mulatságra esnék, ott nem Szabad hálai, hanem maga jámbor gazdájához haza mennyen Szállásra, ha pedig haza nem mégyen, fél heti bére léssen büntetése.”

10. „Hogy ha az Décánnak, avagy kis Czéhnek valamel nem akarna engedelmeskedni és szavát fogadni a büntetésben, melyet meg érdemlette volna, s ki menne haragiában két Jámbor böcsületes

leginy zálogjáért küldessék és illendő büntetéssel büntetessék meg.”

11. „Valamely Szabó Legény meg betegednék, tartozik a Décán napalra egy legént, északára kettőt segítségire rendölni, ha költségtelen, az Nemes kis Czéh ládájából táplálására valót költsön adni, mellet azon legény meg gyógyulván azon nemes kis Czéhnek tartozik vissza fűzetni.”

12. „Ha pedig Valamely Leginnek halála történnék és annak Anyja vagy Atyafia nem volna, az Nemes kis Céh az övéből tartozik eltemetni és ha föllebb maradna, az ő jószágát meg takarítani, ha bizonyos Atyafia jönne, kezihez adni, ha pedig Atyafia nem volna, az öreg Czéh kezeiben adassék.”

13. „Ha pediglen Processiója vagyon az Nemes Czéhnek, az Dékán tartozik kulcsot küldeni és az Processiora be gyűíteni, és, ha Szükséges ött iffiakat zászlót hordozni rendellyen, és aki szót nem akarna fogadni fél társ pohárra büntetessék.”

14. „Hogy ha Valamely Czéhbeli Mester Embernek vagy Feleséginek vagy gyermekinek halála történnék, tartozik az Dékán a Nemes kis Czéhet temetössire gyűíteni, aki pedig el mulatná, fél heti bére légyen büntetése.”

15. „Az Szabó legényeknek jövedelméből tartoznak felit az pinznek az Nemes Öreg Czéhnek adni, mivel az Öreg Czéh szerzette az Articulust.”

16. „Új esztendő Napkor az Nemes Öreg Czéhnek engedelmeiből légyen vendégségek, mely vendégség az Atya Mester házánál tartassék, az se tovább harmad napnál.”

17. „Ünnep napokon és Vasárnapokon, Misére és Prédikációra menni, minden Mester legin tartozik el menni, ha el talál aludni négy pinz léssen büntetesse és ahol az Öreg Czéhnek Zászlója vagyon oda menni tartoznak, ha pedig el mulattya, egy heli bére léssen büntetése, mikor pedig az Öreg Czéhnek miséje offeroriumval vagyon, tartoznak az legények is el menni minden ok vetetlenül egy társ pohár büntetése (!) alatt.”

18. „Mikoron a Dékán az N. kis Czéhet össze akarja gyűíteni, és az kis Czéh ládáját föl akarná követni, és a mellette valónak kezét nem fogná, négy pinz légyen büntetése.”

19. „Ha valamellik Pannaszl akar tenni, s mellette valónak kezét nem fogja, vagy az N. kis Czéhet meg nem követi, két pinz léssen büntetesse.”

20. „Ha valamellik szitkozodna, attával teremeltével vagy lelkövel, az uczákon vagyis házaknál, avagy verekednék, egy társ pohár légyen büntetése.”

21. „Hogy ha valamely közülük, egyik a másikat meg betsteleníti és az N. kis Czéh végben nem viheti, az Öreg Czéh eleiben terjesztessék azon dolgok.”

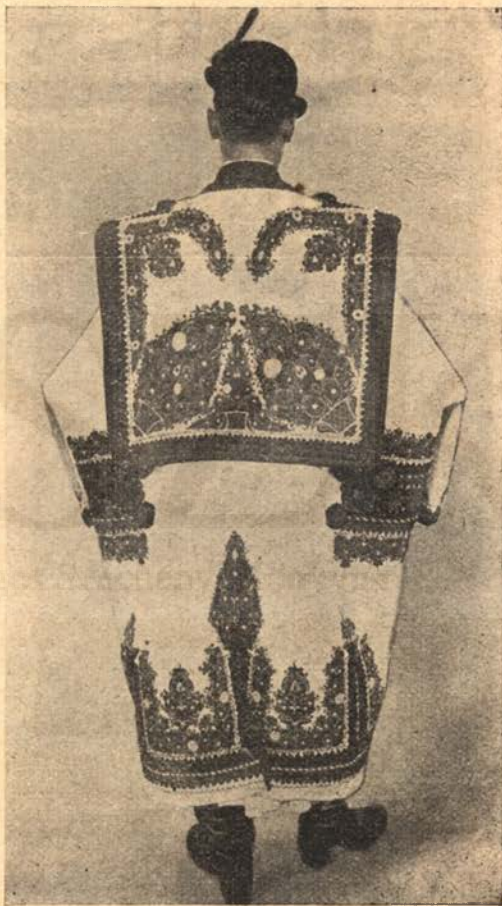
22. „Ha valamellik Mester Embert, vagy maga barátját, vagy akár minemű embert elől találván, süveget nem vész, két pinzre büntetessék.”

23. „Az mely leginnek mentéje nem volna, Pálcza nélkül jár, két pinz léssen büntetesse, hasonló képen aki a Mentéjt fél válon viseli, annak is két pinz léssen büntetése.”

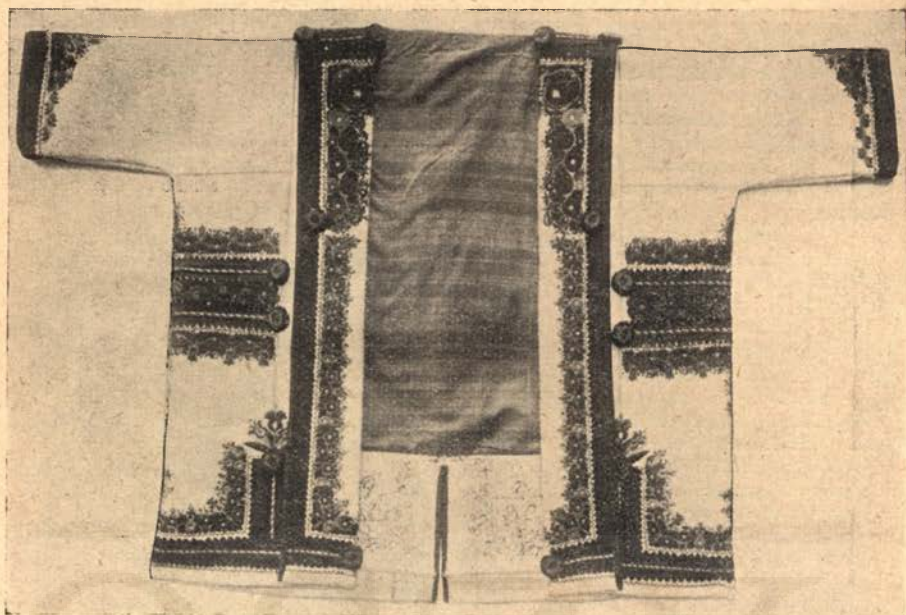
24. „Az mely leginy az uczán eszik, két pinz léssen büntetése, hasonló képen aki dohányozik fél heti bére büntetessék.”

25. „Senkinek a bejárásban Pálczával vagy fegyverrel, sarkantuval be nem szabad két pinz büntetése alatt menni.”

26. „Ha valamely legény Delmánya kapcsolatlan, vagy gombolatlan az Temp-

136. ábra. Ugyanaz hátulról.

137. ábra. Ugyanaz a szűr elülről. N. M.

138. ábra. Ugyanaz a szűr hátulról. $\frac{1}{12}$.

lomban, vagy a bejárásban be menne, minden kapocstul, és gombtul két két pinzre büntetessék.”

27. „Az mely leginnek az inge kötője ki lészen, vagy nadrág kötője, vagy zsebből keszkenyője kifügne, két két pinz lészen büntetése. Aki kilenc óra Után kóborolna fél heti bérre büntetessék.”

28. „Ha ki az föltétel pinzt le teszi haragjából el vetvén, két pinz lészen büntetése.”

29. „Ha az lábát keresztül teszi, két pinz lészen büntetése.”

30. „Ha az N: kis Czéh ládája, az asztalon vagyon, s. valamellik kezit az asztalra teszi, vagy is meg üti, két pinz lészen büntetése.”

31. „Ha az N: kis Czéhnek mulatságok lévén valamellik az leányok közé áll táncz mesteren kívül, két pinz légyen büntetése, hasonlóképen senkinek meddig a táncz mester meg nem engedi, nem szabad a leányokat maga akarattjából az tánczban vinni két pinz büntetés alatt, sőt ha valamellik akár mellikét az leányok közül megcsókolná, fél társ pohár lészen büntetése.”

139. ábra. Matyó szűrvisélet 1895-ben. Mezőkövesd.

32. „Ha a táncz mester jól gondot nem visel a legényekre, és az leányokra, fél társ pohár lészen büntetése.”

33. „Ha valamellik legény, a bort részegsigről kiveti, kivel az Istenit is meg bántja, fél társ pohár lészen büntetése.”

34. „A Vendégsigben gyertyát gyuitani, és hamvát elvenni, a táncz Mester tartozik, kétpinz büntetése alatt. Ha pediglen más meg gyuitaná, vagy is hamvát elvenné, azon táncz Mester hire nélkül, két pinzt füzessen, a mely pedig el oltaná, négy pinzre büntetessék meg.”

35. „Amely Legény a templomban, vagy bejárásban, az Üstöke kötve, és görbe füsövel mégyen, két pinz lészen büntetése.”

36. „Ha valamellik a Dekántul, az láda előtt Sinorral föl tétetet jegyre, a pinzt haragjából veti, úgy hogy meg hallják mások is az pendülését, két pinz lészen az büntetése.”

37. „Ha az öreg Dekán a láda előtt tett grétázást jól le nem törli, úgy hógy

meg ösmernék, két pinz légyen büntetése."

38. „Hogy ha az Spondéát a kis Dékán jól ki nem facsarja, úgy hogy még viz maradna benné, valamenni csöpöt az Öreg Dékán ki facsarhat belőle, annyi két két pinzt füzessen."

39. „Ha valamelliknek panaszsza leszen méglen az N : kis Czéh ládája nyitva áll panaszolkodgyék, ha pediglen láda be csukása után panaszolkodik, duplán büntetésben marasztassék,"

40. „Ha valamellik legén Böcsületes Uránál munkálkodván, és az Ura hire nélkül sodrást, prémet, czérrát, Szegést, vagy valamel darab Szúrt tólvai módon el gyukná, és akivel az Urának kárt tenne, és kissebbitené, meg korbácsoltassék két singes Szúron föllül és fertálos dolmán szúrt ne varjék."

Utólszor. „Mindenben és mindenütt olyan szabadságok légyen valamint az több Nemes Magyar Országai Korona alatt lévő más kis Czeheknek, hogy senkitül bántások ne légyen, hanem mindenütt Szabadon bántás nélkül vándolhassanak, valahol téczik vagy kívántatik."

„Költ Nemes Püspök Residentialis Váczi Várossában, az Vásár mives Szabóknak el válása Után die 8va Decembris 1750. esztendőben. Rab Szabó György Czéh Mestersigiben és több Mester emberek jelen létekoen. Ugy mint itt következnek : Peringer Szabó Páll. Gáll Szabó Ferencz. Laczkóczki Szabó Páll, Persaj Szabó Gáspár Czéh Nótáriusságában. Hideg Szabó István Atya Mestersigiben."

Pótlás. Mikor a Dekán az N : kis Czéh ládáját föl akarja nyitni, ilyen képpen köl proponálni, N : kis Czéh elöt Szabadságot kérni háromszor, ha Szabadé N : kis Czéh ládáját föl nyitni, a vagy nem.

Tudgya Kégyelmetek, hogy mi némü Szokás és rend tartás vagyon minden Királi kulcsos Városokban ebben az mi Püspök lakó Residentialis Váczi Városunkban is, olyan Szokás, és rend tartás vagyon minden féle mives legényeknek, mi nekünk is. Szür Szabó legényeknek, hogy mindenik böcsületes barátom tartozik minden harmadik Vársánapon, az Atyánk Urunk házához bé gyülni, föl tétel pinzel, egy heti béres egy pinzel, fél heti béres fél pinzzel, és az mely böcsületes barátom annak előtte még it nem munkálkodot volna, tartozik egy garassal az Tem-

140. ábra. Zöld himzésű malyószűr átalvető zsinórral. $\frac{1}{12}$. Mezőkövesd.

zel, egy heti béres egy pinzel, fél heti béres fél pinzzel, és az mely böcsületes barátom annak előtte még it nem munkálkodot volna, tartozik egy garassal az Tem-

plora(!). Atyánk Urunknak Méhelkeresésért egy garassal, az társaságnak két pinzel, és az mely böcsületes barátom az társ poharat meg nem adta volna, tartozik a N : Kis Czéh ládája előtt meg jelenteni. mely társ pohárért vidéki egy forintal it való nyolczvan ött pinzel, tartozik.

Mikor az N : kis Czéhet akarja Panaszokrul az Öreg Dekán föl Szabadítani, azon Szerint háromszor meg kövesse az kis Czéhet.

Hogy ha Valamellik böcsületes barátomnak valami Panaszszá vagyon, edgyik az másikára, akár én reám, akár mellik böcsületes barátomra, Öreg Iffiura, Iffiura Öregre, még az N : kis Czéh ládája nyitva láttatik, addig panaszolkodgyék, hogy ha az N : kis Czéh ládájának be tétele Után fog panaszolkodni, panaszszá meg nem halgattatik, sőt duplomon meg marasztaltatik, minden megmarasztalása négy négy pinz fog lennyi¹

141. ábra. Fekete himzésű matyó szűr. Mezőkövesd.

A Borsod-Miskolci Múzeum gyűjteményéből.

A rimaszombati szűrszabó mesterségről nagyon keveset tudunk. Pedig valamikor nagyon virágzott itt ez az ipar. A rimaszombati csapómesterek is a jobbak közé tartoztak.

A Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára egy cifraszűrt őriz, mely a behímzett adatok szerint Széplaky Pál műhelyében 1872-ben készült. Posztója igen vastag, mesterjegye N l. A szűr szabásmérete közel áll a dunántúli kanászszűrökhöz, attól leginkább a szerfelett

¹ (Vörösbőrbe kötött, piros és zöld selyemszalagokon lógó, fatokba zárt pecséttel ellátott, papírra irt eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának céhíratái között.)

bő és nyitott végű ujjá különbözteti meg. Gallérja nagy, oldalrésze széles, alja lekerekített.

Aszaja és gallérsarkai hímezettek. Himezése szokalanul apró. A virágok többnyire pirosak, a levelezés világos- és sötét zöld. Az egész hímzés példája a palóc szűr színrythmusának. A szűrt 6 rétegű több színű csipke díszíti, melyet sodrás fog le. A feleresztéseket az aszaj csipkéit s a váll csipkéit igen nagy, félgömbalakú bojtok zárják le. Hasonló, de még nagyobb bojtok vannak a csücskökön.

A gömöri szűröknek sajátosság, minden magyar szűrtől elütő fűzérdíszje van. Ez a fűzér a kun szűrök koszorújának felel meg. A szűrök elején, alján, gallérján halad körül, de sem nem rozma-

142. ábra. Vörös hímzésű matyó szűr. $\frac{1}{10}$. Mezőkövesd. N. M.

ringlevél fűzér, sem nem rózsa, hanem kerek, többszínű pöttyökből alkotott fűzér, melyeknek hullámos szára van (159-160 ábra. 56. Tábla. 7.)

A miskolci szűrszabó mesterségről is nagyon keveset tudunk, mert a szűrszabó céh iratai elpusztultak. Marjalaki Kiss Lajos úr a városi jegyzőkönyvből az alábbi adatokat közölte velünk a miskolci szűrszabókra vonatkozólag:

„A szabó céh 1531-ben kap privilegiumot. Hogy ez vonatkozik-e a szűrszabókra is, nem tudjuk.

1709-ben 35 céhbeli iparos közt nincs szűr csapó, de már 1735-

ben a város 142 iparosa közül 21 szabó és 3 szűrccsapó. 1738-ban a miskolci szabó céh a városi tanácsnál bepanaszolta a szűrccsapó céhet, mert ezek is kezdték a szűröket varrni és árulni. A városi tanács eltiltotta a csapókat a szűrvarrástól „nehogy a szűröknek árullatásokban drágaság álljon elő.” 1791-ben a tilalmat megismétlik.

1753-ban a miskolci szűrészabó¹ céhnek a városi tanács a Szinva partján helyet és engedélyt adott 5 öl széles és 7 öl hosszú kalló építésére.

1816-ban a remekelést illetőleg új szabályok léptek életbe.

A szűrészabó mesterségen remekelő ifjak *darabolásai*: „Három darabokhoz: úgymint szűrőhöz, kankóhoz, és nadrághoz kívántatik

143. ábra. Matyó cifraszűr 1880 tájáról. Mezőkövesd.

A Borsod-Miskolci Múzeum gyűjteményéből.

12 sing és 3 fertály. A szűrnek a hosszúságára kívántatik 2 sing; az ujjá hossza 3 fertály, és egy fúrás; felső bősege az ujjának 3 fertály, az alsó pedig egy fúrás hijja 3 fertály. Az aljának a hossza 1 sing és 1 fertály: és alól egy fúrással legyen bővebb, mind felől. A gallérnak a hossza 3 fertály és 1 fúrás, szélessége pedig fél sing.

Itt említhetjük meg, hogy 1849-ben április végén Miskolcon Szemere guerilla sereget alakított. A guerillák fehér szűrűt hordtak,

¹ Talán csapó?

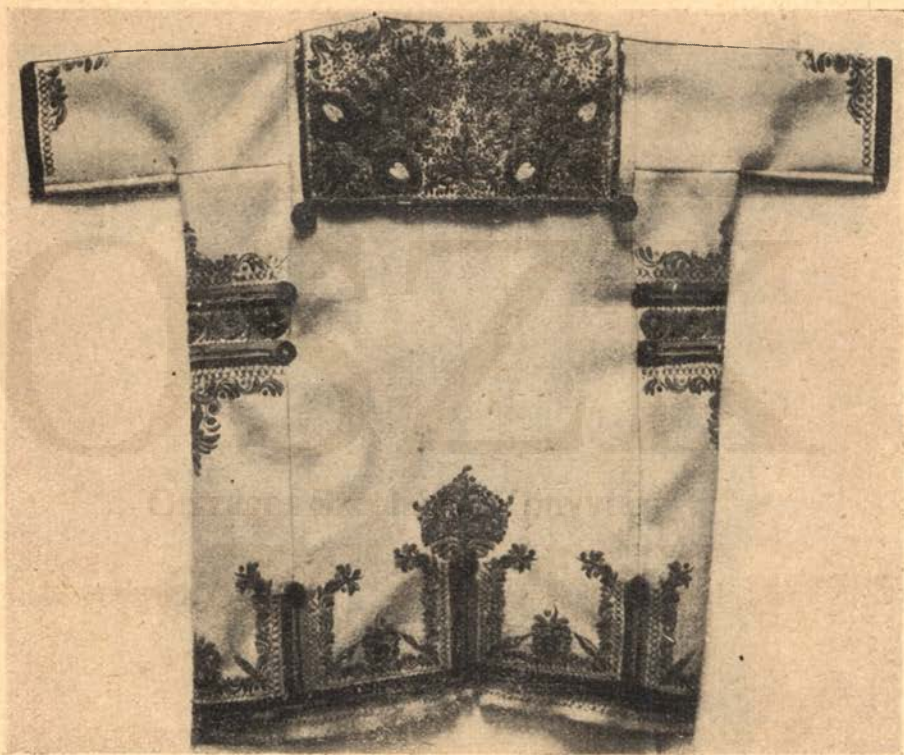
sőt maga Szemere is azt öltött, mikor közjük ment.

1851-ben, a londoni kiállításon a miskolci ipart Malatinszky, 1862-ben pedig Szováti Sámuel szűrszabók művei képviselték.

1881-ben a szűrszabó ipartársulatnak még 32 tagja volt, a társulat azonban a mesterek elpusztulása miatt 1897-ben feloszlott.²

Réső a miskolci szűrszabók *dalidójáról* egyetmást feljegyzett.²

A múlt század második felében Miskolcon élt szűrszabóknak ma már hírmondója sincs; az egykori mesterek közül csak Kormos Lajost, Debrecenit, Lukácsot tudják megnevezni. A 132—138 ábrán látható cifraszűr minden valószínűség szerint miskolci szűrszabó műhelyéből kerülhetett ki.³

144. ábra. Ugyanaz hátulról.

Mezőkövesden nagy kelete volt a cifraszűrnek, hisz közismert a matyók díszes, feltűnő viselete. (139 ábra).

Itt az utolsó szűrszabó, Értelmes Gyula még él, de már régóta nem dolgozik. A fiatalság ugyanis már egyáltalán nem hord szűrt, az öregek is csak 20-30 évvel ezelőtt készült szűreiket hordják.

Mezőkövesden Értelmes Gyulán kívül, — aki 1873-ban lett

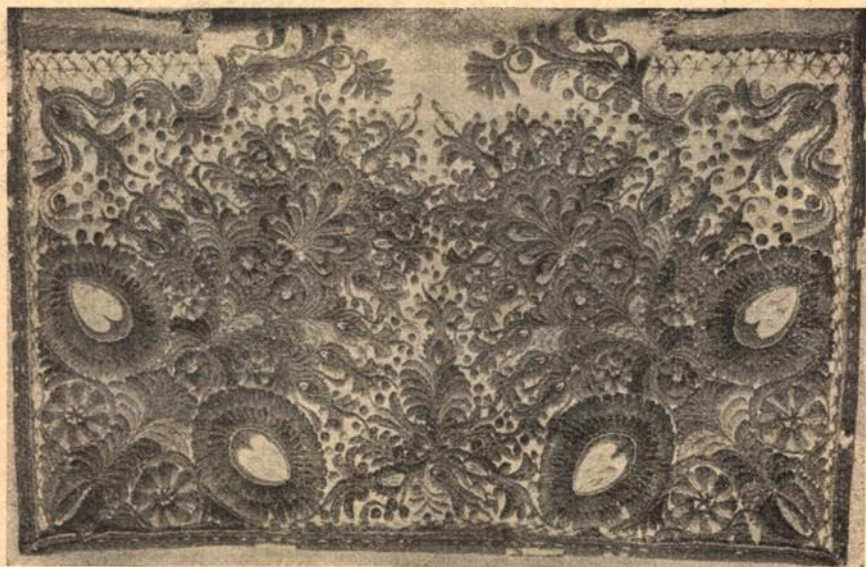
²Magyarországi Népszokások. 200.

³Színes részletrajzait lásd Györffy I.: Matyó szűrhimzések 1926 4° 12—16 tábla. 62. LXVI, Táblánk

mesterré —Szép Mihályt, Bárdos Lajost, Lakatos Mihályt, és Kostenszky Lászlót említhetjük. Bárdos Miskolcra került ide.

Értelmes Gyula szerint az ötvenes években még nem virágoztak a szűröket. Ő 1862-ben lett inas, ekkor jött divatba a hímzés. Szentistvánon, Szemerén s ezektől a helységek felé délre a füredi, illetőleg a kun szűr divatozott (92. ábra.), még pedig *csüngő csattal* (= sallangos csattal). Ezt a szűrszíjjat Szentistvánon csinálták, az egész vidék ott vásárolta. Átalvető zsinórt is viseltek a matyók (140, 142 ábra.) Ez 6-9 ágú volt.

A matyó szűr⁴ alföldi, közelebbiről kunsági formájú volt. (143-145. ábra. 22. Tábla felső kép.) 1900 után a nyakas szűrforma is megérkezett Debrecen felől. Ez már nagyobb gallérral széles szegeccsel készült. *Vak nyakas* formában is csinálták. A matyók fenekes ujjú szűrűt nem viseltek soha.

145. ábra. Ugyanannak a gallérja.

A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveiben még igen élénk szín pompás volt a matyó szűr,⁵ később egyre hanyatlott a színpompája. Eleinte a levelezést kétféle zölddel csinálták. A levelezés között a virág többnyire piros volt. 1900 körül Kostenszky kezdte az egyszínű szűröket csinálni, mely csakhamar általános lett. (140—141 ábra).

A szomszédos kálvinista vidék: Mezőcsát, Kisgyőr, Cserépfalu, stb. már előbb is viselte az egyszínű szűrűt, mint a matyók. Kezdetben fekete és kávébarna volt a hímzés, majd aztán teljesen elfeketedett.

⁴ Lásd Györfy: Matyó szűrhimzések. 4° Budapest 1928.

⁵ V. ö. Györfy: Matyó szűrhimzések. 1-2. 6—11. Tábla.

A matyóknál egy más irányú elfajzás is észlelhető. A tarka-
virágú szűrön lassanként annyira elhatalmasodott a vörös szín, hogy
végül a levelezés is piros lett. Ez a vörös himzésű szűr 1880—1900
között divatozott. Ezt váltotta fel a fekete himzésű. A vörös virágú
szűröket Mezőkövesden kívül főleg Szomolyán és Bogácson visel-
ték. Ezeket csillagos szűr-nek is nevezik az elejére himzett csilla-
gokról.⁶ (151. ábra. 55. Tábla).

A mezőkövesdi szűrszabók nem győzték fedezni a matyók
cifraszűr szükségletét s a miskolci, egri, tiszafüredi szűrszabók szí-
vesen felkeresték a kövesdi vásárokat. A matyó nép válogathatott

146. ábra. Matyó szűr. Mezőkövesd.

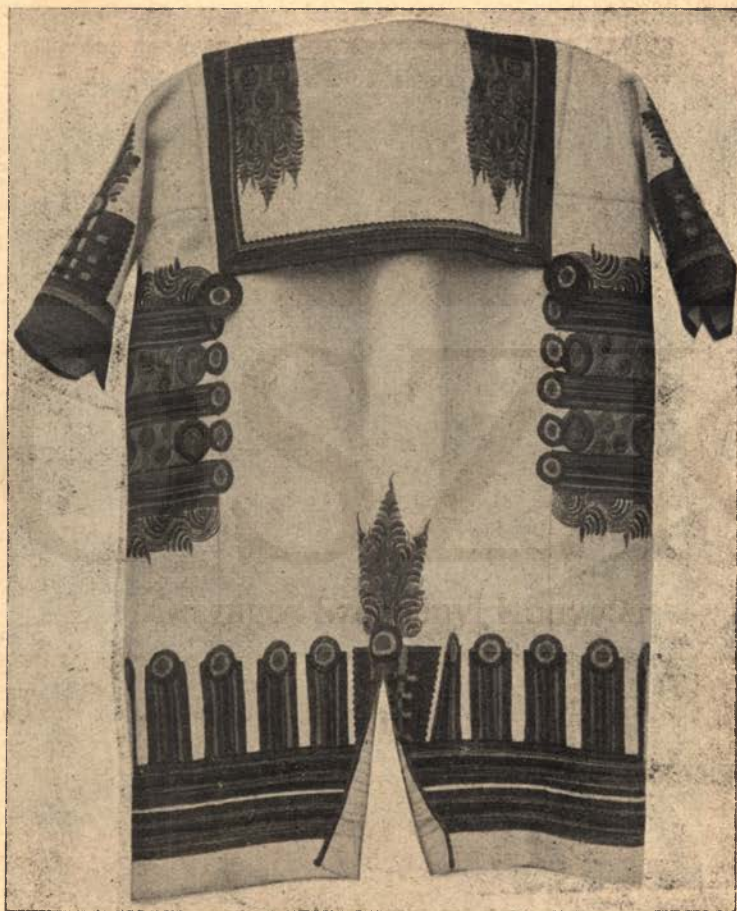
és válogatott is a vásárra járó szűrszabók másvidéki cifraszűreiben, ezért nincs a matyóknak olyan határozott cifraszűr típusa, mint a palócoknak, kunoknak vagy hajdúknak. Sőt a három matyó község: Mezőkövesd, Tard, Szentistván cifraszűrei teljesen eltérnek egymástól.

A legutolsó mezőkövesdi szűrdivat a debrecenihez hasonlított. (146—147. ábra).

⁶ V. ö. Györffy i. m. 6, Tábla.

Egyáltalán sehol az országban nem találunk olyan nagy változást a cifraszűrök típusaiban, mint Borsod megyében. Itt nemcsak minden falunak, de minden évtizednek meg volt a maga szűr típusa.

Mezőkövesd környékén Mezőcsátot említhetjük, hol szintén működtek szűrszabók. Utolsó mester Róthi István volt. Borsod megye református vidékein a szűrök egy-két színűek voltak, így tehát Csáton is. Leginkább a fekete és dohánybarna himzésű divatozott.

147. ábra. Ugyanaz hátulról.

A környéken, Tiszapalkonyán dolgozik Kostinszky László, a már Borsod megyében az egyetlen szűrszabó.

Egerben a 70-es években a cifraszűrnek egy sajátos, minden vidéktől eltérő típusa divatozott, a teljesen telehímzett szűr. (148—150 ábra. 54 Tábla). Ez nem volt általános viselet, mert nem tudta mindenki megfizetni. Csak nagypénzű, hetyke legények viselték. E mellett egyszerűbb cifraszűr is csináltak. Az egri szűrszabók már

nemcsak az Alföld, hanem a felsőborsodi-hevesi palócság számára is dolgoztak. E mellett kunsági szűrszabók cifraszűreit is terjesztették, mint viszonteladók.

Egerben jelesebb szűrszabók voltak Varrók János, Berzy László és Kuczora Ferenc. Ma már hirmondójuk sincs.

A kisebb hevesmegyei helységeekben, mint Poroszló, Aldebrő, Kerecsend, szintén volt egy-két szűrszabó. Ez utóbbi helyről költözött Kiskunfélegyházára egy Seperczen nevű szűrszabó, aki ott ma is dolgozik. Aldebrőn egv Medveczky nevű mester működött vala-

148. ábra. Egészen kihimzett cifraszűr. $\frac{1}{12}$. Eger. N. M.

mikor. Heves megye legnagyobb szűrszabó központja azonban Gyöngyös volt.

Gyöngyösön azért volt nagy multja a szűrszabó mesteriségnek, mert itt régidők óta csapók is laktak s a szűrposztót helyben csinálták. Az utolsó csapó Urik József a mult század vége felé pusztult el. A maga idejében híres csapó volt egy Barcsák nevű. Kallóik a Mátrában, az u. n. Kallók völgyében voltak, de már 1880 táján romladozásban voltak, csak egy kalló működött. Várhidy Lajos ur — kitől a Gyöngyösre vonatkozó adataim nagyrésztét nyertem — azt mondta, hogy az itteni kalló nem gerendás, hanem fa

kalapácsos volt. A gyöngyösi posztót is csapófölddel fehérítették, mert por hullott belőle feldolgozáskor. Fekete és szürke posztót is készítettek. Ez jóval olcsóbb volt, mert a hulladékot is beledolgozták. A posztót préselték is.

A gyöngyösi szűrposztó vastagabb volt, mint az erdélyi vagy a veszprémi. E tekintetben hasonlított a putnokihoz és rimaszombatihoz. Minőség dolgában azonban még a veszpréminél is gyengébb volt.

1880 táján az alábbi szűrszabók működtek Gyöngyösön: Boskó János, Kládok Pál, Korcsmáros József, Bóta Gábor, Csima Károly, Csomor Sándor és István, Laukonidesz Mihály, Mosóczky Pál, Rostás József és Ignác, Szentgyörgyi Mihály s az Ádám testvérek: Jó-

149. ábra. Ugyanaz hátulról. $\frac{1}{13}$.

zsef, Pál és Ignác és még régebben egy Borhy nevű.

A fiatalabb nemzedékből Várhidy Bélát említjük, kinek atyja János is kiváló mester volt. Várhidy Bélának egy szép gallér tervét a 152 ábrán láthatjuk.

1895-ben az említettek közül már csak Mosóczky Pál, Rostás Ignác, Kládok Pál és Bocsnyánszky András dolgoztak. Az újabb szűrszabó nemzedékhez tartoztak Csomor Erneszt, Ivancsics József, Sár János, Martinecz és egy Kusner nevű. Bresnyánszky volt ebben az időben a legjobb szűrszabó, aki még 1895-ben is ezer szűrt adott el egy év alatt. Nála tanultak: Skáder Ignác, Zajácz Sándor és Szabó József, Zajácz a háboruban elesett, Szabó pedig magyar szabóvá lett.

A kitűnő munkájú Skader még dolgozik, de évente legfeljebb 5–6 szűrt ad el, inkább lópokrócot árul.

A gyöngyösi szűrszabók igen szépen himeztek. Nem varrták ugyan annyira tele virággal a szűrt, mint az egriek, de annál rendezebb, egyenletesebb volt a hímzés. Azonban 1895 után itt is romlani kezdett a hímzés és pedig nemcsak a kompozíció, hanem a színezés is. Végül naturalizálásba fúladt az egész szűrszabó ornamentika. Az úri közönség részére Martinecz József ma is dolgozik, főleg diványpárnákat himez. Ornamentikája azonban nem a hagyományos szűrszabó-, hanem a szűcsökre emlékeztető, erősen egyéni átdolgozásban. Színezésben is teljesen egyéni.

A varrógép 1880 táján jött használatba Gyöngyösön.

150. ábra. Egészen kihimzett cifraszűr. $\frac{1}{13}$. Eger. N. M.

A szűr formájára nézve megjegyezhetjük, hogy az Alföld felé kisebb galérral s valamivel hosszabbra csinálták a szűrt (153. ábra), mint a palócság felé. Kondások gulyások számára fenekes ujjal készítették. (154. ábra).

Gyöngyöstarján, Gyöngyöspata számára nagy gallérú, rövid palócos szűröket csináltak, melynek gallérja majdnem tele volt himezve főleg piros virágokkal. Ilyen cifra szűröket azonban leginkább csak váltó-ban csináltak. Ezek vastagabb posztóból készültek. Tarnaméra, Füged tájékán már alföldi formájú szűröket hordtak, főleg fekete és zöld díszítéssel vagy hímzéssel. Hatvan-Tura táján fekete szűrt viseltek. A fekete szűrön bordó, vagy kék volt a díszí-

tés. Markaz, Domszló, Veresmart népe jobbbára szürke szűrt hordott.

A Bach korszak utáni nagy nemzeti felbuzduláskor a szűr galérijára sőt néhol az ujjára, hátára is országszerte ráhimezték a szűrszabók a magyar címet, melyet ők koronának neveznek. Ez a szokás egészen a legújabb időkig megmaradt a palócoknál is (155—156 ábra).

A Mátraalján divatban volt a sallangos szűrcsatt, melyet szíjgyártók készítettek.

Gyöngyös vidékén a szűrszabók néha még a múlt század második felében is készítettek egy-egy szürkankót, mely idősebb emberek elmondása szerint kabát nagyságú volt. Hátralja az alja nem ugrott ki. A kankón nem volt semmi díszítés.

A gyöngyösi szűrszabók vásárra messze lejártak az Alföldre. Leginkább a Jászságot látogatták, de néha a Tiszántúlra Mezölúrig is elmentek. A lász ugyan már subaviselő nép volt és itt a szűrszabó ipar nem volt nagyon fejlett, ezért a gyöngyösi szűrszabók voltak a helyzet urai. A Jászságon leginkább Jászberényben, Jászapátiban Jászkiséren voltak szűrszabók sőt az utóbbi helyen még ma is van. Pest felé pedig Monoron, Aszódon, de különösen Vácon voltak szűrszabók.

Vácon hajdan igen virágzó volt ez a mesterség, de már a múlt század vége felé nagyon tönkre ment. Nagyon szépen himző mester volt itt egy Kmety és egy Kalencsik nevű. Örökükbe Skáder Ignác lépett.

De az ország fővárosa, Buda, valamint Pest sem maradtak a többi városok mögött. Itt is kitűnő szűrszabó mesterek jeleskedtek. Ezek ugyan nem a főváros polgárai számára dolgoztak, hanem a Pest-Budára jövő vidéki népnek. A nagy pest-budai országos vásárok népe volt az ő legjobb közönségük, de sokat készítettek váltóban is birtokos urak megrendelésére a parádés kocsisok részére.

Sajnos néhány évvel ezelőtt az utolsó pesti szűrszabó Huray

151. ábra. Gulyások. Tiszamelléke.

Az oldalt álló ároktői (Borsod m.); a szemben álló tiszaroffi. (Szolnok m.)

Sándor is meghalt, így alig tudunk az ő munkájáról valamit mondani.

Némi fogalmat alkothatunk az egykori pesti cifraszűrökről, ha meglekintjük Sághy György budapesti szűrszabónak azt a két cifraszűrét, melyet Huszka József közölt 1896-ban.¹

A bemutatott ábrák szerint a pesti szűrök is a palóc szűrök közé sorolhatók.

Az ipoly melléki szűrszabó mesterségről Fábíán Gyula kitűnő dolgozata² alapján mondhatunk egyetmást.

Az ipolymenti palócságnak kedvelt ruhadarabja volt a cifraszűr, különösen a juhásznépség hordta. Ezek a szűrök leginkább Balassagyarmaton és Losoncon készültek. (157. ábra). Formájára nézve megegyezett a mátra-bükkalji szűrökkel (158—160 ábra).³

Gyarmaton már 1910-ben sem volt olyan szűrszabó, aki hi-

152. ábra. Gallér. Gyöngyös 1877.

Várhidy Béla szűrszabó terve.

mezni tudott volna, ma meg már semmilyen sincs.

Losoncon 1910-ben még dolgozott egy Győri János nevű szűrszabó. Ő előtte egy Rakottyai Zsiga nevű szűrszabó működött itt, azonban már régebben felhagyott a mesterséggel.

Győri János műhelyében dolgozott 1909-ben Englert Béla segéd, rajzoskönyvét Fábíán is felhasználta idézett dolgozatában. Fábíán említ egy Kontra János nevű szűrszabót is, alkalmasint losoncit.

¹ Ráth György. Az iparművészet 1896-ban. Bp. 1897. 4° 249 l.

² Sikdiszító művészet az Ipolymentén. Népr. Ért. XI. (1910) 161—185.

³ A 161—180 számú ábrák Fábíán Gyula rajzai. Kikölcsönzésükért a szerzőnek itt mondok köszönetet.

Az ipolymelléki szűr díszítéséről ezeket mondja:

„A palóc szűr díszítése legjobban az egriéhez hasonlít, különösen a virágok elosztását illetőleg.”

Mindjárt meg kell itt jegyeznünk, hogy az egri cifraszűr nagyon eltér az ipolymellékitől. De bizonyos, hogy az egriszűrszabók palócok számára is készítettek szűröket, melyek többé-kevésbé az ipolymelléki szűrökhöz is hasonlíthattak.

„A díszítés főhelye a hátul lecsüngő galléron van. Ez föltét-

154. ábra. Fenekes ujjú palóc szűr. Mátravidék. N. M.

153. ábra. Akasztófás szűr. Gyöngyöspata. Heves m. N. M.

lenül díszítődik, már csak azért is, mert nagy felülete szinte kínálkozik erre.” (161—166 ábra).

„Díszítik a szűr oldalát is, körülbelül a könyök magasságában. Ez az oldaldísz sokszor nagy felületet foglal el, de legtöbbször tenyérynyi széles szalaggal elégszik meg.” (167. ábra).

Itt azt jegyezzük meg, hogy a palóc szűr aszaja mindig keskeny és valamivel hosszabb, mint az alföldi szűröké. Ennek az oka, hogy a palóc szűr oldalrésze szélesebb, mint az alföldié. Olyan nagy oldalfelület behimzéséről — mint az alföldi szűröknél látható — a palóc szűrnél nem lehet szó (158. ábra).

„A tipikus palóc szűrnek — feneke is van. Az ujja ugyanis nem nyitott, hanem be van fődve egy

köralakú posztóval, mely díszítésre igen alkalmas. A szűr ujjá gyakran arra szolgál a gazdájának, hogy bele rakjon holmi apróbb kiegészítőket, melyekre szüksége lehetett.” (168—170 ábra).

Fenekes ujjú szűr azonban csak pásztor szokott hordani.

„A váll díszítése nagyon ritka.” Elöl azonban a vállat az ipoly-melléki szűrszabók is virágozzák (157, 171 ábra).

„A palóc szűrnek legtöbbször csak a gallérja van virágozva”.

Az Ipoly mellékén „a fekete posztó is divatos volt. Erre is szépen lehetett virágozni, különösen pirossal, sárgával, meg zölddel. A sötétszürke posztót kivételképpen használták a paradés kocsisok.”

„A palóc szűr virágai hímzéssel készültek.”

„Alkalmas erre a posztó anyaga is, melynek határozatlan szövédéke a fonálvezetésben a legnagyobb szabadságot lehetségessé

155. ábra. Palóc cifraszűr.
Sajómelléke. N. M.

156. ábra. Ugyanaz
hátról.

tette. Nem lévén a posztó szemcsés vagy hálószerű texturájú, nem is korlátozta a mester tőjét semmi irányban”.

„A fonalak, amint az nyilvánvaló az anyag természeténél fogva, lehetőleg kicsiny hosszúságban fekszenek. Mennél közelebb fekvő pontokat kötni össze, ez az elv jut érvényre a szűrvirág hímzésnél. Így például a rózsánál a fonalak a középpont felé futnak.”

„A fonalak sűrűn egymás mellé sorakoznak. Vastagságok lévén, nagyobb foltoknál kissé kidomborodnak. Úgy, hogy színek nélkül is lehetséges a motívumok elkülönítése, bármilyen szorosan le-

gyenek is azok egymás mellé helyezve, mert közöttük barázda keletkezik, mely a rajzot szépen érvényre jutattja“.

„Fonálnak a *hárászt* (berliner) használják. Ennek vastagsága felel meg legjobban a posztó anyagának.“

Az ipoly melléki *szűrvirág* elemeiről ezt mondja Fábán:

„A *szűrvirág* elemei igen egyszerűek. Két főcsoportra oszthatók, *levelekre* és *virágokra*.“

„A *levél* legegyszerűbb és legérdekesebb alakja a *rozmaringlevél* (172. ábra). . . Nagy hasonlósága a *rozmaringlevélre* azonnal szembeötlő, de különben is ez a neve a *szűrszabók szótárában*.“

A *rozmaringlevél* eredetére nézve Fábán nem foglal állást, azonban a *szűrhimzés virágelemeit* a *rozmaringlevélből* vezeti le.

A *forgó* vagy *malom rózsa*-ról azt mondja, hogy az nem más, mint *rozmaringlevelek* elhelyezése valami középpont körül (173. ábra).

Az általa „*liliom*“-nak nevezett virágot — melyet a *szűrszabók kerek tulipánt*-nak neveznek — szintén *rozmaringlevélből* magyarázza, sőt a közepén levő *szívet* is. Látni fogjuk azonban, hogy a *szív* nem egyéb, mint *rózsa-bimbó*, melyet azonban két átölelő *rozmaringlevél* csakugyan *tulipánt*-tá tesz.

Mint fontos levélformát említi Fábán a *rózsalevelet*. Ehhez csak annyit teszünk hozzá, hogy a *szűrszabó almalevélnak* nevezi. Azonban kétségtelen, hogy eredetileg csakugyan *rózsalevél* volt. (174 ábra.)

„A *rózsalevél* meglehetősen nagy formájánál fogva fontos szerepet játszik a *szűrvirágok* kompozíciójánál. Nem lehet már olyan szabadon és könnyedén bánni vele, mint a kis variálható *rozmaringlevéllal*. Alkalmazkodó képessége sokkal kisebb, ezért elhelyezése is nagyobb gondot, több körültekintést kíván. Leggyakrabban a kompozíciók alján látjuk kettésével szimmetrikusan elhelyezve. Erre a két levélre helyezkednek a virágok, ezekre van építve az egész ornamentum.“ (175. ábra.)

A *tölgyfalevél* a legnagyobb levélforma, amellyel a *palóc szűrvirágoknál* itt-ott találkozunk (166. á.) Nagyságánál fogva ez is a kompozíció alapjául szolgál.“

A többi levelet Fábán a *rozmaringlevél változatainak* tartja.

„A legsűrűbben és a legtöbb változatban előforduló virágelem a *rózsa*.“

157. ábra. Dudáló palóc kanász
fenekes ujjú szűrben.
Ipolykeszi, Hont m. N. M.

Erről azt mondja, hogy „Tulajdonképpen nem más, mint a kör és ennek különböző dekoratív képzése. Nem vehetjük a rózsaszigorú értelemben vett stilizálásának, amennyiben csak feltételezhetnénk, ha fölülnézetben szemléljük.”

„A szűrvirágok rózsái sem egyebek. Nevüket talán nem is annyira azért kapták, mintha ehhez a virághoz hasonlitanának, hanem talán azért, mert a magyar nép nagyon szereti a rózsát és átvitte ezt erre a sűrűn használt és kedvelt motívumra.”

Ha ismerjük a múlt század elejéről fennmaradt szűcsminta-könyvek rózsáit és a mai szűcsornamentikát, akkor nem lehet kétségünk a felől, hogy a szűrszabók rózsái csakugyan természetes „teljes” rózsák elstilizált formái, és a szűrrózsák egy felülnézeti és egy félig oldalnézeti rózsára vezethetők vissza. A felülnézeti rózsaszármazottai a 6-os, 8-as, 12-ös—16-os karéjú (szirmú) rózsák, a

félig oldalnézeti rózsái a szíves rózsák, melynek szíve a még ki nem fakadt bimbó. A szíves rózsák csaknem mindig ovális.

A rózsák tehát nem pávaszem, nem is a kör dekoratív képzése, hanem az, aminek a szűrszabó is tartja: rózsák.

Ha lehetne a szűcsornamentika valamelyik elemét azzal gyanúsítani, hogy nem virág eredetű, az talán a forgó rózsák lehetne. Ennek elhajló szirmú ősét ugyanis a magyar nép virágai között nem ismerjük, s ez a díszítő elem sohasem ül száron, mint a többi virág.

158. Ábra. Palóc-cifraszűr. Aldebrő.
Heves m. N. M.

„A szegfű — mint Fábrián mondja — meglehetősen hasonló az ázsiai stílusok szegfűjéhez, csak valamivel esetlenebb, vaskosabb. Itt is hosszsmetszetben látjuk a virágot, de annyira stilizálva, hogy szegfű eredetére csak a körrajzából ismerünk rá.”

Nem tartjuk valószínűnek, hogy a szűrszabó hosszsmetszetben akart volna virágot ábrázolni. Inkább csak tökéletlen oldalnézeti ábrázolás ez. Azonban kétségtelen, hogy nagyon el van stilizálva.

Fábrián felsorolja még a búzakalászt, mint az ipolymenti szűrszabó egyik díszítőelemét. Ez alkalmasint az alföldi gyöngyvirág tovább stilizálása. Ilyen formájában azonban csakugyan a palócoknál fordul elő. Mi váci szűrhimzésről ismerjük (66. Tábla).

A kompozíció másik formája a fűzér, melyet Fábrián szalag-

nak nevez. Ennek tengelye mindig egy hullámvonalú szár. Ilyen a szürelaj hímzése (171. ábra) és az *aszal* (167. ábra).

Sajátságos palóc kompozíció az ujj fenekének a kitöltése. Ez mindig köralakú. Más vidéken nem fordul elő (168—170. ábra).

Az ipolymelléki palóc szűr színeinek elrendezésére, megválasztására, alkalmazására nézve ezeket mondja Fábián:

„A keleti stílusok színeinek elosztása nem mindig szimmetrián, vagy valami más geometriai szerkezeten alapszik, hanem az egyensúlyon és bizonyos szinharmóniára való törekvésen. A nagy színfoltokon belül, melyek az ornamentum kompozíciójához alkalmazkodnak, a színek látszólag minden rendszer nélkül helyezkednek el. De ez a rendszertelenség csak látszólagos.”

„Ehhez hasonlít a palóc virágok színezése is. A színfoltok elosztásában bizonyos konzervatizmus van, mely nemzedékről nemzedékre szállva, szinte megcsontosodott a virágozó-mesterek تلفogásában.”

„Már a színek megválogatásában is mutatkozik valami megállapodás. A tört, kétes színeket nem szeretik. Tercier színek (olyanok, melyek három szín keverékéből állanak) a barna kivételével nem fordulnak elő soha. Például a szürkék teljesen hiányoznak.”

„A színek közül a következők fordulnak elő: újpiros (a karmin és czinóber közt), vörös, czinóber, sötétzöld, rézrozsa, ultramarin, lila, sötét rozsdabarna, kadmiumsárga, fehér, fekete.”

„A színskála a feketétől a fehérig meglehetősen egyenletes. Nagyobb tónusugrás nincsen benne. A középértékű színek itt a vörös, a sötétzöld és a barna. Tömegben ezek is dominálnak, ebből következik az, hogy a színezés összehatása kissé sötét, komoly.”

159. ábra. Szűrös legény. Gömör m.

„A színek megválasztása különben elsősorban a posztó alapszínétől függ.”

„A leginkább használatos alapszín a fehér. Ilyenkor majdnem valamennyi szín helyet kap a kompozícióban. Domináló szín: a fekete és a három középszín.”

160. ábra. Ugyanaz hátulról.

„Ha a posztó színe fekete, akkor egyes színek teljesen elmaradnak. Elmarad a három középszín és természetesen a fekete. Másképpen nem érvényesülhetnének a túlsötét alapon. Ilyenkor sok sárga, világoszöld és cínóber kerül be a kompozícióba.”

„Ha az alap szürke posztó, akkor az egész ornamentum egy színnel, rendesen ultramarinnal himeztetik.

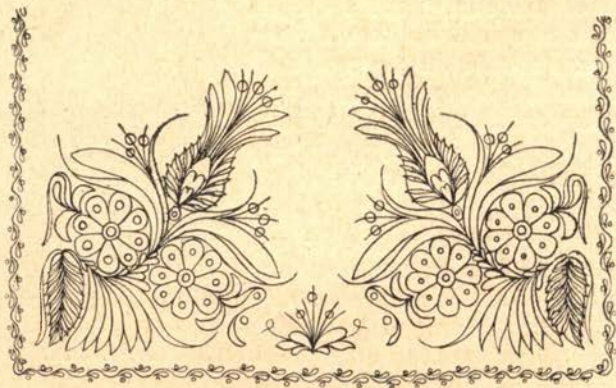
„Dívatos volt az is, hogy hogy csak két színt használtak: pirosat és feketét. Ezt a két színt teljesen egyenlően osztották el, úgy hogy a pirosat és feketét egymással felváltva tették egymás mellé.”

„Mindenesetre legtöbb figyelmet érdemel a nagy virág, a fa (=csokor) színeinek elosz-

tása, melyet a 176-ik ábrán láthatunk. Ez a palóc virágban a színfoltok elosztásának tipikus rendje, nem pedig az, amelyet a többi

ábrán látunk, melyeken a tipikus színelosztást technikai okokból csupán szimmetrikusnak tüntettem fel, amely azonban szintén nagyon általános mód.”

„A nagy virágnak, mint már említettük, szimmetrikus tengelye van, amely mellé szigorú pontos-

161. ábra. Gallér. Ipolymelléke.

sággal helyezkednek el az egyes motívumok. De ez a tengely a színfoltok elosztásánál csak részben szerepel mint szimmetriális.”

„A két középrózsa külső színfoltja, a koronázó liliom két külső szirmának színe egyezik csak meg egymással és hódol a szimmetriának. A többi szín nem tartja meg a szimmetria törvényeit, ezeknek elosztásában szerény véleményem szerint: a ritmus érvényesül.“ (176. ábra).

A felföldi szűr nehéz egységesen jellemezni, hacsak az egri és alsóborsodi szűröket ki nem rekeszljük az összehasonlításból. Ezekről ugyanis fentebb azt mondtuk, hogy rendkívül változatosak és egy-egy faluban évtizedről-évtizedre teljesen más díszítésű szűr jött divatba. Legjobb példák erre a matyóság szűrői. (139—147 ábra). Általánosságban mégis annyit mondhatunk, hogy a Mátra és Bükk déli lejtőin a szűrök hosszabbak, a szűr gallérja kisebb, mint az északi palócságnál. Vagyis a szűr formája inkább megegyezik az

162—163. ábra. Gallervirágok. Losonc.

Győry János műhelyéből.

alföldivel. A debreceni cifraszűrnek nincs semmi rokonsága a palóccal, a kunsági szűrről azonban az ellenkezőt mondhatjuk. A felföldi szűrökön soha sincsen széles szegés, ebben a tekintetben is a kun szűrrel egyezik. Rátét díszítménye sincs. Általában úgy mult el a palóc szűr, mint a bakonyi és somogyi, t. i. a varrógép nem változtatott rajta jóformán semmit. Nem jutott idáig a bihari nyakas szűr s a palóc szűr ősi formájában maradt a végső pusztulásáig. Sohasem fejlődött a kétaszajos típusig, mindvégig egy aszajos maradt. Az egy aszaj sem szélesedett meg, mint pl. a Hajdúságon. A csipke dísz nem szélesedett ki, hanem inkább megvastagodott.

Sehol nem raktak a szűrszabók annyi csipkét egymásra, mint a Palócföldön. Azonban szerkezeti eredetű dísz jellegét mindvégig megőrizte, s olyan helyre csipke nem került, ahol az ősi szabás nem indokolta. A ősi bojtdísz a szűrön mindvégig megmaradt, a galambkosarak nem szorították le.

Általában azt mondhatjuk, hogy a palóc szűr szabása és díszítése az ősi jellegeket jól megőrizte.

Ha most a Cserhát, Mátra és Bükk hegység északi oldalán lakó palócság szűreit vesszük vizsgálat alá, általánosságban a következőket mondhatjuk róla:

Az északi palócság szűrei rövidek, bővek, nagygallérúak s közelállók a dunántúli pásztor szűrök típusához. A pásztorszűrök fenekes ujjúak. Szegésük keskeny, fekete. A fekete szegéshez rendszeren piros aláfogás (cikula) járul. A csipke is fekete és piros, ritkán zöld és kék

164—165. ábra. Gallérvirágok. Losonc.

Győry János műhelyéből.

is járul hozzá. Néha a feleresztés el marad, különösen a gömöri szűrőkön.

Elmaradhatatlan díszítményfolt a váll-elej, az aszaj- és a gallérsarok díszítménye. Fenekes ujjú szűröknél az ujj feneké is hímzett. A további fejlődés folyamán az elejt, gallért és a szűr alját fűzés-szerű hímzéssel keskenyen körülveszik. Ha pedig feleresztéses a szűr, a szűr alján levő fűzés a feleresztéseket követi. A palóc szűr-nél aszajszerű hímzett aljtoldás nincs soha.

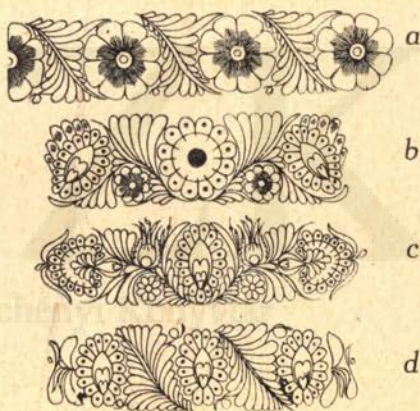
A északi palóc szűrök fűzés-szerű díszítményein elég gyakran észlelhető a formarythmus, vagyis két vagy több díszítmény válogatott szabályos ismétlése,

Az északi palócság szűrhimzéseinek díszítőelemei nagyok. Ez talán onnan ered, hogy a szűrposztójuk is sokkal durvább, mint bárhol az országban s nem bírná el az aprólékos himzést. A fődíszítőelemek ugyanazok, mint a Kunságban: rózsza, rózsabimbó, tulipánt, szegfű. Nem szeretik a gyöngyvirágot, ellenben használják a Kunságon ismeretlen forgórózsát. Levelezésre főképpen a rozmaring szolgál, de e mellett nagy szerepe van az *alma* (= rózsza) levélnek is, amely azonban ritkán zöld, inkább vörös és kompozícióban virág értékű. A gömöri szűrökön pedig egy különleges többszínű kerék levél szerepel a füzérekben, amelyről előbb, a rimaszombati szűröknél már szólottunk. A rozmaringlevél bokorvirágban mindig világos- és sötétzöld. Laza füzérekben bordó, piros, fekete, sötét kék is lehet. A szár mindig piros, de nagyobb virágkompozícióban a szűrszabó meglehetősen elhanyagolja, sokszor el is marad.

Az északi palócság szűrein a virágok többnyire vörösek különböző árnyalatban. Ritkán kékek is lehetnek, sárga színnel azonban alig

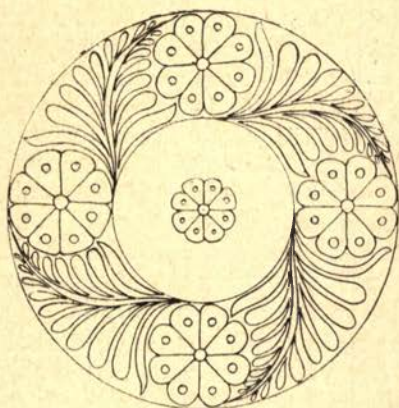
166. ábra. Gallérvirág. Ipolytarnóc.

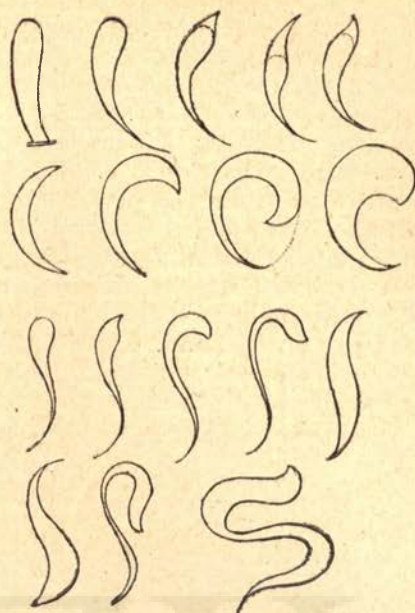
167. ábra. Aszajok. Losonc.

találkozunk. Ez annál feltűnőbb, mert a déli palócság elég gyakran használja a sárga színt. Színhatásra az északi palóc szűr a kunságival eléggé megegyezik. A színek fogyása és az elszíntelenedés az északi palóc szűrön nem észlelhető. Azt mondhatjuk, hogy a pusztulás szele teljes színompájában érte. A déli palócság szűreire ezt már egyáltalán nem mondhatjuk.

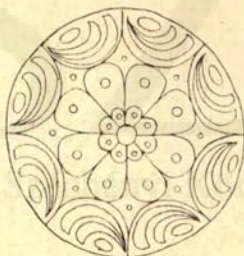
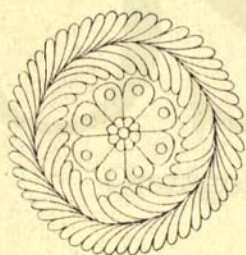
A színrythmus, melyet Fábián Gyula az ipolymenti palóc szűrökön észlelt, az egész palócságnál kimutatható, habár nem olyan nagy mértékben, mint ahogy ő azt a 176 ábrán feltünteti.

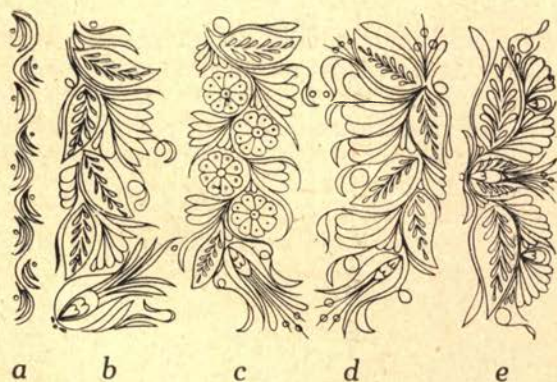
168. ábra. Szűrujj feneke.
Ipolytarnóc.

172. ábra. Levelek. Ipolymelléke.

169—170. ábra. Szűrujj fenekek. Ipolymelléke.

171. ábra. Vállvirágok. Losonc.

173. á. Bokorvirág forgó
rózsákkal. Losonc.

1812.-ik évi felvidéki általános árszabás a szűrscapók és szűr-
szabók műveinek árát a következőképpen szabja meg:

Szűr Capók Limitatiója:

	Forint	Krajczár
Egy 24 Réf hosszaságú, és egy Réf szélességű leg- jobb Posztóból csinált fejer Szűr Posztónak vége	12	—
Hasonló hosszúságú, és szélességű, de alább való fejer Szűr Posztónak vége — — — — —	10	—
Ugyan olyan nagyságú fekete Szűr Posztónak vége	8	—
Ha maga ad az Ember 22 Gyapjut, tartozik a' Csa- pó egy vég Szűr Posztót tsinálni — — —	1	42
Fekete Pokrócz — — — — —	1	—
Fejer detto — — — — —	1	8
Jó féle Fürtös nagy Pokrócz — — — — —	3	—
Alább való Fürtös detto — — — — —	2	—

Szűr Szabók Limitatiója.

Bundára való leg-nagyobb öreg Szűr a' minő négy telik ki a' fellyebb meg-határozott végből —	4	—
Hasonló nagyságú, de alább való Posztóból készült öreg Szűr — — — — —	3	24
Nem Bundára való, hanem közönséges nagy Szűr jó féle Posztóból — — — — —	3	24
Alább való posztóból hasonló nagy Szűr — —	3	7
Utánna való kisebb alább való Posztóból — —	2	33
A' leg-kisebb, Suhancznak való — — — — —	1	25
Egy jó nagy Szűr szürke Posztóból — — — — —	2	—
Hasonló közepszerű nagyságú — — — — —	1	21
Leg-kisebb hasonlóból — — — — —	1	8
A, leg-jobb Posztóból való leg-nagyobb Magyar Szűr Kankó — — — — —	2	—
Hasonló Posztóból Lengyel Szűr Kankó — — —	2	16
Jó Posztóból, kisebb Magyar Szűr Kankó — —	1	42
Hasonló Posztóból, kisebb Lengyel Szűr Kankó —	1	59
Ugyan ezen jó Posztóból leg-kisebb Magyar Szűr Kankó — — — — —	1	25
Ismét hasonlóból kisebb Lengyel Szűr Kankó —	1	42
Ugyanezen alább való Posztóból leg-kisebb Ma- gyar Szűr Kankó — — — — —	1	8
Ollyatén Posztóból készült leg-kisebb Lengyel Szűr Kankó — — — — —	1	25
Szürke alább való leg-nagyobb Szűr Kankó — —	1	8
— — — — —	1	—
Leg-kisebb — — — — —	—	51
Jó posztóból készült leg-nagyobb fejer Szűr Nadrág	1	25
Hasonlóból kisebb nadrág — — — — —	1	8
Annál kisebb — — — — —	—	51
Alább való Posztóból leg-nagyobb Nadrág — —	1	8
Hasonlóból kisebb — — — — —	—	51
Annál is kisebb — — — — —	—	36

A palóc szűr öltéselemeiről Palotay Gertrud¹ ezeket mondja: „A palóc szűrön igen jól megfigyelhetjük, hogy miképpen váltotta fel a hímzés a posztóapplikációt olyan darabokon, amelyeken mindkét díszítésmódot alkalmazták. Ezeken a hímzés keskeny, többszínű csík alakjában vonul végig az applikáció szélén (38 ábra 15).”

„A palóc szűr öltésmódjainak sokfélesége szerves összefüggésben van a díszítmények változatosságával és a színek élénkségével. A hímzett szűrök virágkorában, mikor a díszítmények nem stilizálódtak el felismerhetetlenségig és a színek értéke is ludatos volt a szürszabó előtt, az öltésekkel is igyekezett kimutatni a díszítmény szerkezetét, azaz a legmegfelelőbb öltéssel is igyekezett hangsúlyozni azt a hatást, amit a rajzzal is a színezéssel elérni kívánt. Később már kizárólag a laposöltést és a száröltést használták fel.”

174. ábra. Rózsaleveles disztimény-folt. Ipolymelléke.

175. ábra. Szűrűjdisz. Ipolymelléke.

„A palóc szűrhimzéseken használt öltések és ezeknek alkalmazása a következő:”

„*Laposöltés* rozsmaringlevélen, rózsán, bimbón, almalevélen, tulipánon mint a szirmok felületkitöltő öltése szerepel, ezért sűrűn egymás mellé dolgozzák, hogy tömött hatást keltsen. Van azonban olyan rózsa is, amelyet ritkásan varrnak ki laposöltéssel és ezt úgy öltik, hogy szirmok hatását keltse. Így minden 4—5 öltés után egy kis hézagot hagynak, amely vagy üresen marad, vagy kitöltik néhány rövid fekete laposöltéssel.”

„*Száröltést* elsősorban szárakra és indákra, az almalevelek

¹ Népr. Értesítő XXII, évf. 1. sz.

közepén végig érezésre, továbbá a díszítmények körül konturnak (39. ábra 21.) vagy a díszítményeken belül a színek elhatárolására alkalmaznak.”

„Láncöltés csakis betűk kivarrására használatos.”

„Huroköltés díszöltésként keretül, vagy almalevélen szerepel (38. ábra 18). Érdekes a virágok körülvarrásánál alkalmazott huroköltés- száröltéskombináció (38. ábra 16).”

„Farkasfog mint csík szerepel (38. ábra 6.) és több elemből álló díszítmény keretétül, másik változata pedig almalevél érezésén

176. ábra. Bokorvirág színrythmussal. Ipolymelléke.

(39. ábra 22), különálló levélen. (39. ábra 28) és a laposhimzéses tulipán átvarrásán. (39. ábra 30.)”

„Fércelőltést kizárólag az átvarrások leerősítésére használnak (39. ábra 31).”

„Rácsöltéssel a kerek virágokat varrják ki (39. ábra 29). Ez igen kellemes változatosság a különben sok laposöltéses virág között. Csiknak szintén használják. (38. ábra 7).”

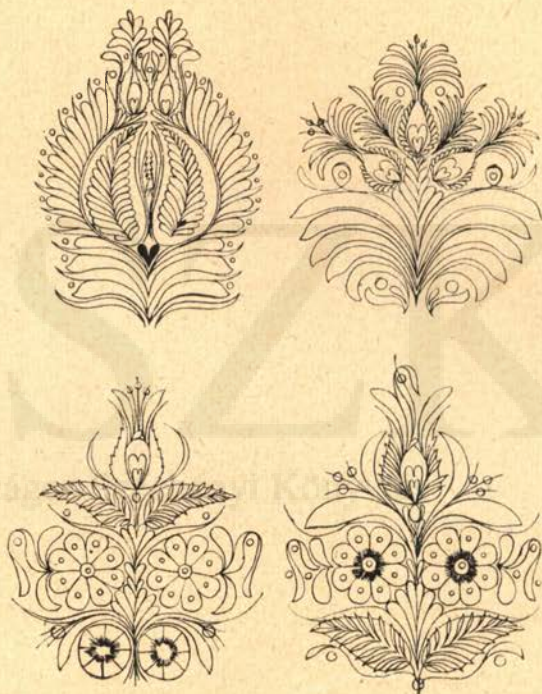
„Erező-öltés almalevelek közepén húzódik végig; tulajdonkép-

pen huroköltéssor, amelyben azután a huroknál még egy-egy ellenkező irányú öltést varrnak (38. ábra 17).“

„Az annyira kedvelt *átvarrások* leggyakoribb módjai: laposhimzésen fércelőtés (rózsán 39. ábra 31); laposhimzésen farkasfog (tulipánon 39. ábra 30); laposhimzésen csillagöltés (virág közepén 39. ábra 25), laposhimzésen ellenkező irányú laposöltés (almalevélen), laposhimzésen száröltés (a száron ülő bimbók átvarrására).“

A borsodi és matyó szűr öltéselemeiről Palotay Gertrud ezeket mondja:

„Öltésmódjaiban nagyon hasonlít a palóc szűrhez, de annál még nagyobb tömörség és változatosság jellemzi.“

177. ábra. Bokorvirágok. Ipolymelléke.

„Laposhimzést rozmaringlevélen, kerek rózsán virágok közepén, virágszáron, általában felületkitöltéseken alkalmaznak.“

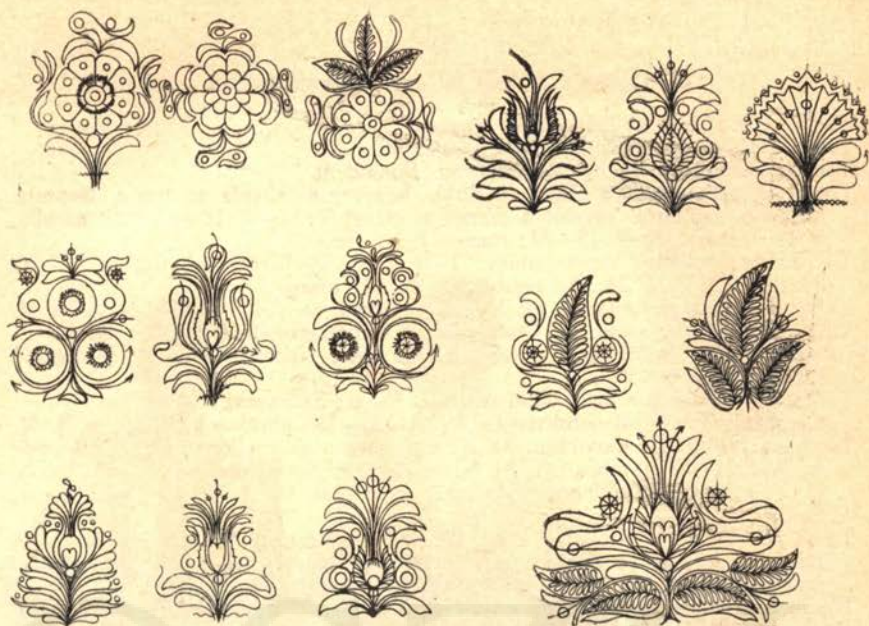
„Száröltést szárazon, indákon találunk.“

„A láncöltés csak egy megváltozott alakjában fordul elő: nem öltenek vissza a kiindulási pontba és így egyik oldala nyitva marad (38. ábra 8). Kosarak és cimerek konturjául alkalmazzák.“

„Huroköltés ritkán fordul elő, konturként vagy betűk himzésére, csillagszerű laposöltéses rózsákat szoktak vele körülfogni.“

„Farkasfogból leginkább keretül szolgáló csikot varrnak, de előfordul farkasfoggal kihimzett különálló levél is (39. ábra 28).“

„A rostélyozás, ami nem egyéb, mint szövésutánzat, kedvelt

178—179. ábra. Egyéb és bokorvirágok. Ipolymelléke.

öltése a matyó szűrgallér kosárcáinak. Ezzel is a strukturát a kosár fonását akarják feltüntetni (39. ábra 21).“

„Fogasöltésből igen szép, különálló csillagokat varrnak ki (38. ábra 13). Csillagöltés a rózsák közepén, a laposhimzésen átvarrva szerepel (39. ábra 25).

„A dupla keresztöltést (38. ábra 14.) a borsodi szűrszabók is nagyon kedvelik. Csakul a széleken csaknem mindig alkalmazák.“

180. á. Nyeregtakaró.
Ipolymelléke.

„Átvarrással leggyakrabban a borsodi szűrőkön találkozunk. Két, de néhol három rétegben is van himzés egymás mellett. Legkedveltebb fajtái: laposhimzés laposhimzésen (tulipánon 39. ábra 24.); farkasfog laposhimzésen (cimer felső részén, tulipánon 39. ábra 30); csillagöltés laposhimzésen (virág közepe 39. ábra 25); vagy egy-egy más színű laposöltéssel tarkázott átöltés a lapos himzéses alapon. Ide tartozik az átöltésnek az a módja is, mikor a már kész laposhimzéses területre átöltünk a szomszédos, ugyancsak laposhimzéses, de másszínű felületről (39. ábra 31).“

A színes táblák magyarázata:

53. Tábla. Cifraszűrös férfiak. Gömör megye.
 54. Tábla. Cifraszűrös legények, Eger, Heves m.
 55. Tábla. Cifraszűrös legény, Mezőkövesd, Borsod m.
 56. Tábla. Diszítőelemek a Mátra és Bükk hegység vidékéről részint a Néprajzi Múzeum szűreiről, részint a szerző gyűjtéséből; 1—4, 11—12, 14: szegfű; 5, 10: bimbó; 8—9, 15—22: rózsza; 7, 13: levél.
 57. Tábla. Diszítőelemek ugyanonnan: 1—2, 4—7. 9—13 tulipánt; 8, 15, 19—20, 23: levél; 14, 21, 24, 25: bimbó; 3, 16, 18: rózsza.
 58. Tábla. Cifraszűr gallérjának egyik fele. $\frac{1}{3}$ Gömör m. A 155—156 ábrához! N. M.
 59. Tábla. a: szürelej virág. $\frac{1}{2}$. Gömör m. b: Gallérsarokvirág. $\frac{1}{2}$. Borsod m.
 60. Tábla. Cifraszűr gallérjának egyik fele. $\frac{2}{5}$. Eger, Heves m. Az 54. Táblához! Lt. sz. 48893
 61. Tábla. b: Ugyanazon szűr oldal részlete. $\frac{2}{5}$. a: Szüraszaj. Borsod m.
 62. Tábla. Szürgallér felső sarokvirága. $\frac{3}{4}$. A 135—138 ábrához! Borsod m. N. M.
 63. Tábla. a: szürgallér elejvirága. $\frac{1}{3}$. d: ugyanazon szürgallér virága $\frac{1}{3}$. Gömör m. A 159—160 ábrához! N. M. b: részlet egy borsodmegyei szűréről $\frac{1}{3}$. N. M. c: részlet egy gyöngyöspatai szűr aszajából. $\frac{1}{3}$. A 153 ábrához! L. sz. 83433.
 64. Tábla. a: Egri szűr aljáról. $\frac{1}{2}$. L. sz. 48893; b: gyöngyöspatai. szűr aljáról. $\frac{1}{3}$. A 153 ábrához! L. sz. 83433.; c: gömöri szűr válláról $\frac{1}{3}$ N. M.; d: gömöri szűr gallérjáról. $\frac{1}{3}$ N. M.; e: borsodi szűr aszaja. $\frac{1}{3}$. N. M.
 65. Tábla. Szürgallér $\frac{1}{3}$. Gyöngyöspata, Heves m. A 153. ábrához! (L. sz. 83433.)
 66. Tábla. Szürgallér sarokvirága. Vác, Pest m. Erdődyé Holló Valéria tulajdona.
 67. Tábla. U. az, u. onnan.
 68. Tábla. U. az, u. onnan.

Az egyszínű (fekete) táblák magyarázata:

- LXV. Tábla. Szürgallér sarokvirága. $\frac{2}{3}$. Mezőkövesd, Borsod m.
 LXVI. Tábla. Szűrűjja felhasítását bezáró virágdíszítmény. $\frac{1}{1}$. A 136. ábrához! N. M.
 LXVII. Tábla. b: Az előbbi szűr alsó fél gallérközépvirága. $\frac{1}{2}$. a. c: mezőkövesdi szűrök gallérjából. $\frac{1}{2}$.
 LXVIII. Tábla. a: felsőborsodi szűréről; b: mezőkövesdi szűr gallérja $\frac{1}{4}$. A 140. ábrához! L. sz. 83739.
 LXIX. Tábla. a: gömöri szűréről. $\frac{1}{2}$. N. M. b: mezőkövesdi szűr gallérja $\frac{1}{4}$.
 LXX. Tábla. Szűr alja. $\frac{2}{5}$. Mezőkövesd. A Borsod—Miskolci Múzeum egyik szűréről.
 LXXI. Tábla. a: szürelej virág felső része. $\frac{2}{5}$. Mezőkövesd. b: gallérsarokvirág. $\frac{1}{2}$ Felsőborsodi szűr gallérjáról.
 LXXII. a: gömöri szűréről. $\frac{1}{2}$. N. M. b: szűrűjfenék virágozása. $\frac{2}{3}$. Felsőborsodi szűréről.
 LXXIII. Tábla. a—b: felsőborsodi szűrök gallérsarokvirága. $\frac{1}{2}$.
 LXXIV. Tábla. Felsőborsodi szűr gallérsarokvirága. $\frac{1}{2}$.
 LXXV. Tábla. Felsőborsodi szűr gallérsarokvirága. $\frac{1}{2}$.
 LXXVI. Tábla. a: gömöri szűr feleresztésközi virágozása. $\frac{1}{3}$. b: gömöri szűrvirág. $\frac{1}{2}$. c: felső borsodi szürgallér sarokvirág $\frac{1}{2}$.
 LXXVII. Tábla. Felsőborsodi gallérsarokvirág. $\frac{1}{2}$.
 LXXVIII. Tábla. a—b: egri szűr részlete. $\frac{2}{5}$.
 LXXIX. Tábla. U. a, szűr fél gallérja. $\frac{2}{5}$.
 LXXX. Tábla. U. a, szűr elejvirága. $\frac{2}{5}$.

53. Férfiak, Gömör m.
Männer.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

54. Legények, Eger.
Burschen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

55. Matyó legény, Mezőkövesd.
Matyóbursche.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

56. Diszitőelemek, Palócság.

56. Ornamente, Mátra-Bükk-Gegend.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

57. Diszítőelemek, Palócság.

57. Ornamente, Mátra-Bükk—Gegend.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

58. Szürgallér részlete, Gömör m.

58. Detail vom Kragen, Kom. Gömör.

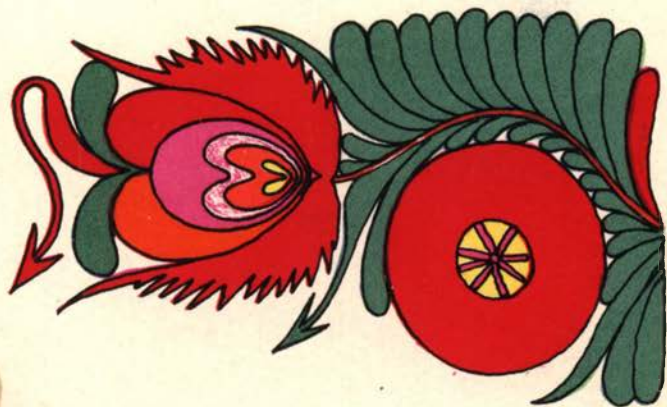
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

59. Detail vom Kragen, Kom. Borsod.

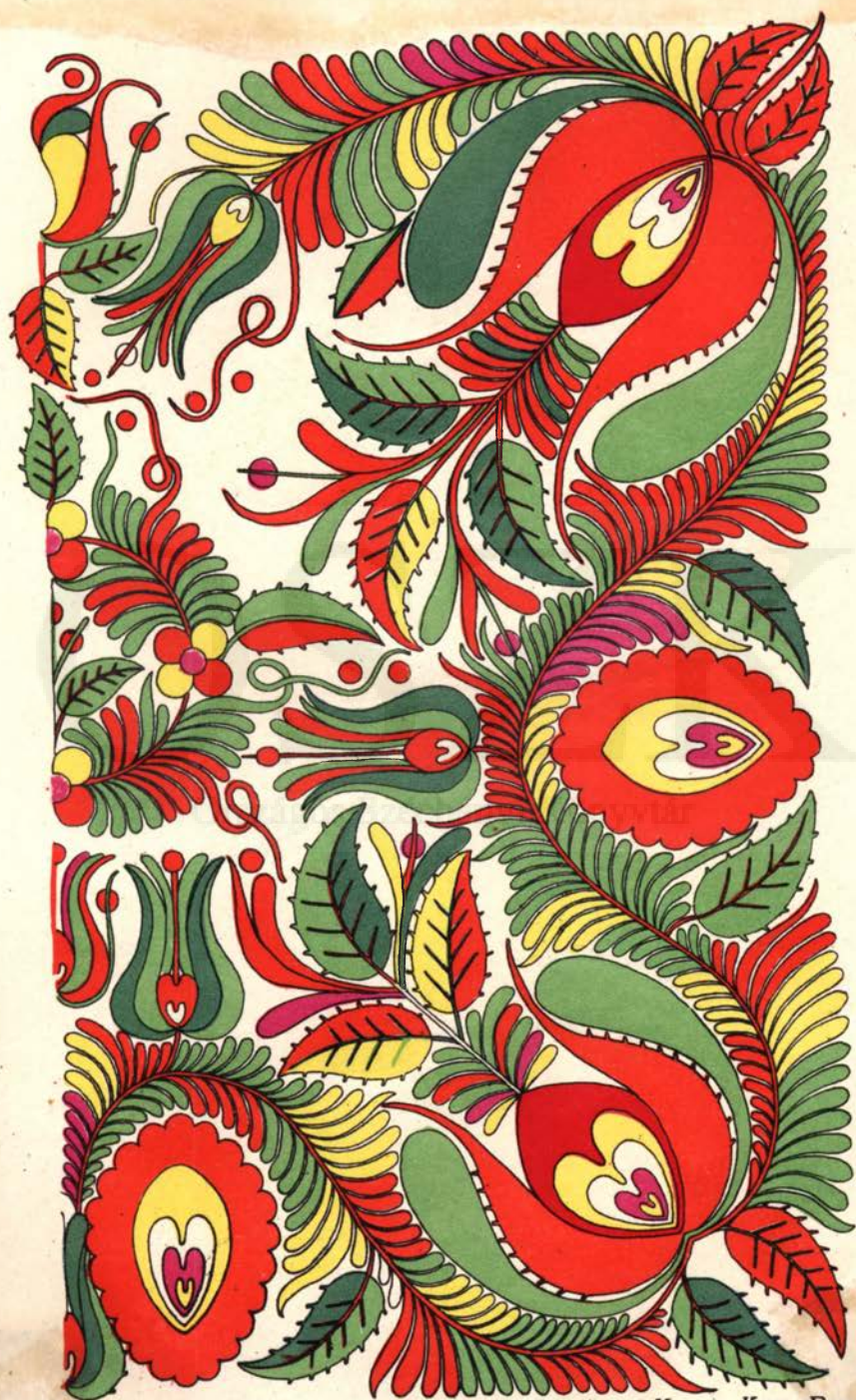

59. Szűrgallér részlete, Borsod m.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

60. Szürgallér reszlete, Eger.

60. Detail vom Kragen, Kom. Eger.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

61. Szűroidal részlete, Eger.

61. Detail vom Seitenteil, Eger.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

62. Szűralja himzéze, Borsod m.

62. Stickerei vom unteren Rand, Kom. Borsod.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

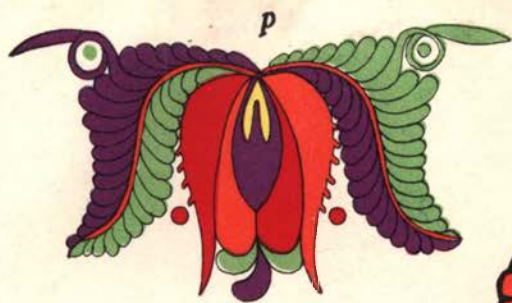

63. Szürgallér és részletek, Palócság. 63. Kragen u. Detailstücke, Mátra—Bükk—Gegend.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

65. Szürgallér, Heves m.

65. Kragen eines Filzmantels, Kom. Heves.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

66. Gallérrészlet, Vác.

66. Kragendetail, Vác.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

67. Gallérrészlet, Vác.

67. Kragendetail, Vác.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

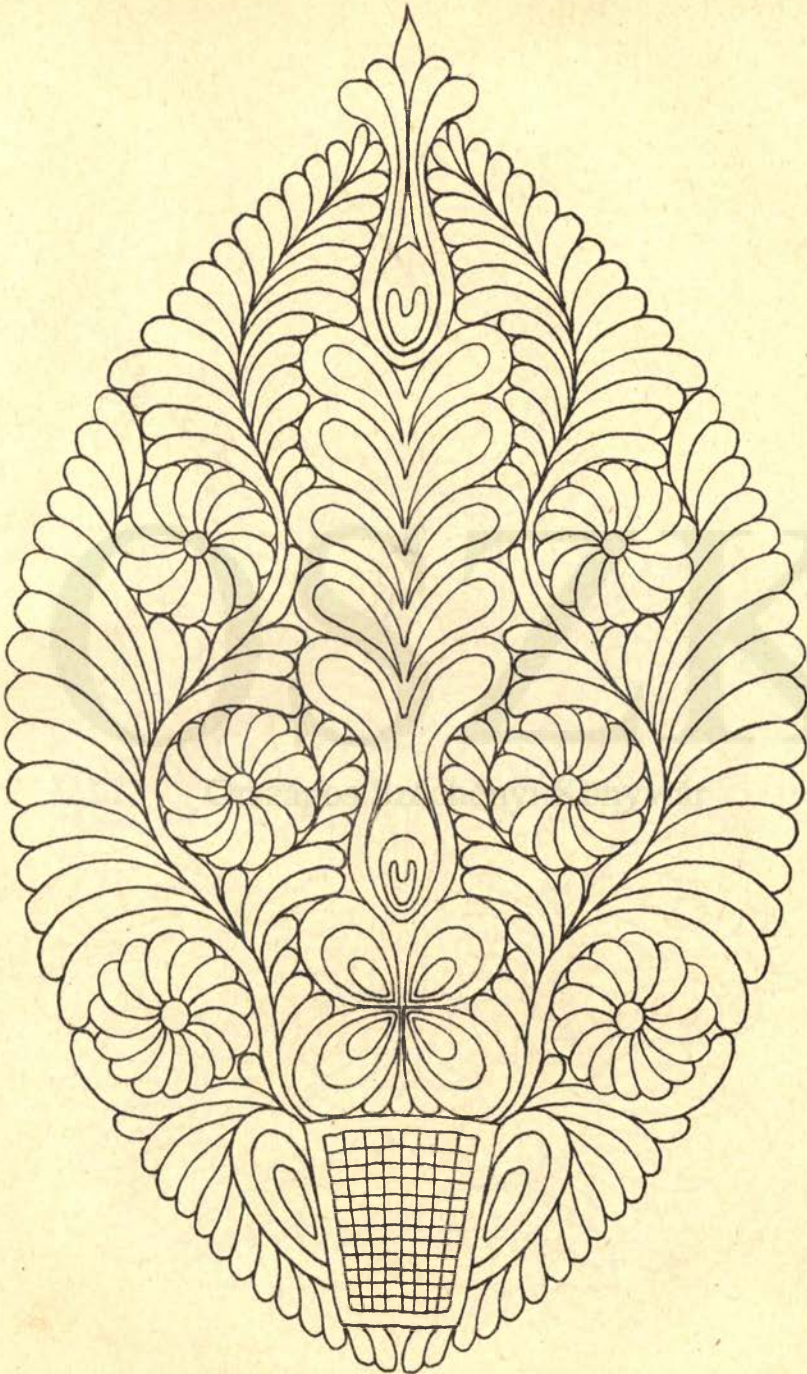
68. Gallérrészlet, Vác.

68. Kragendetail, Vác.

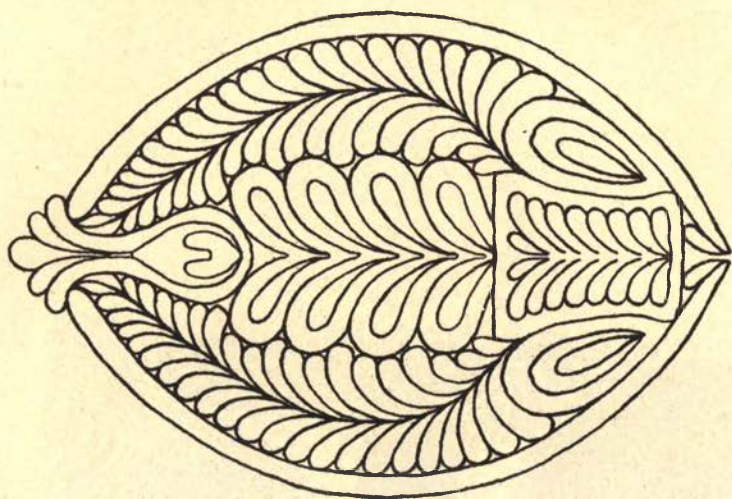
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

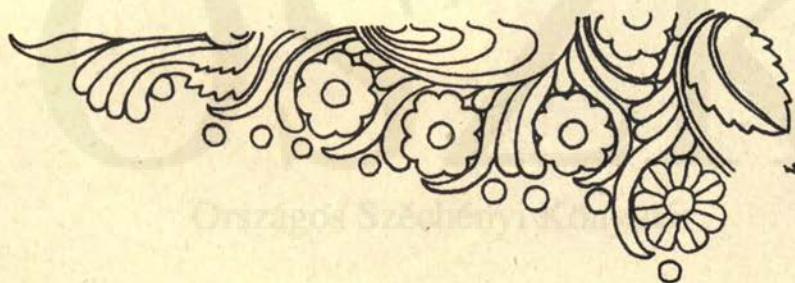

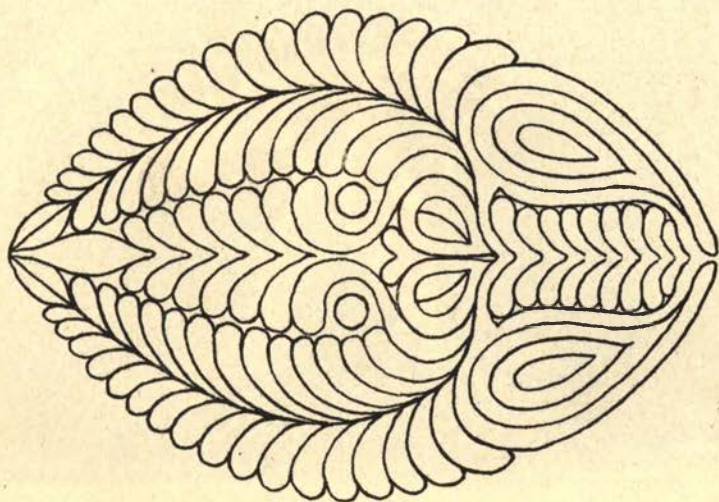

c

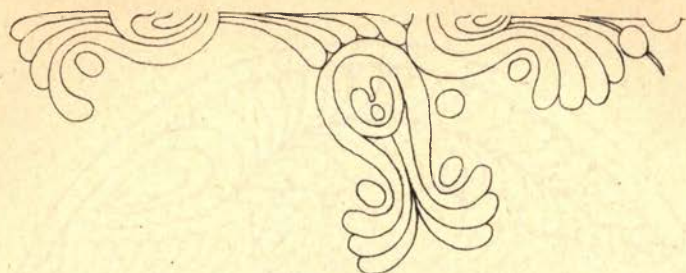

b

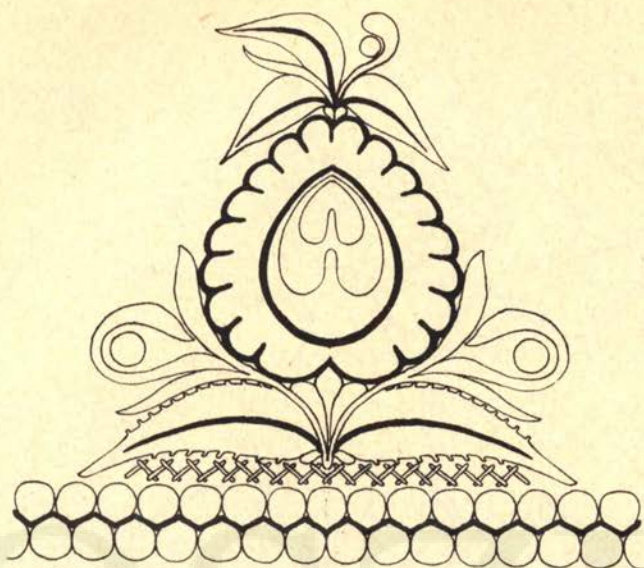

a

2

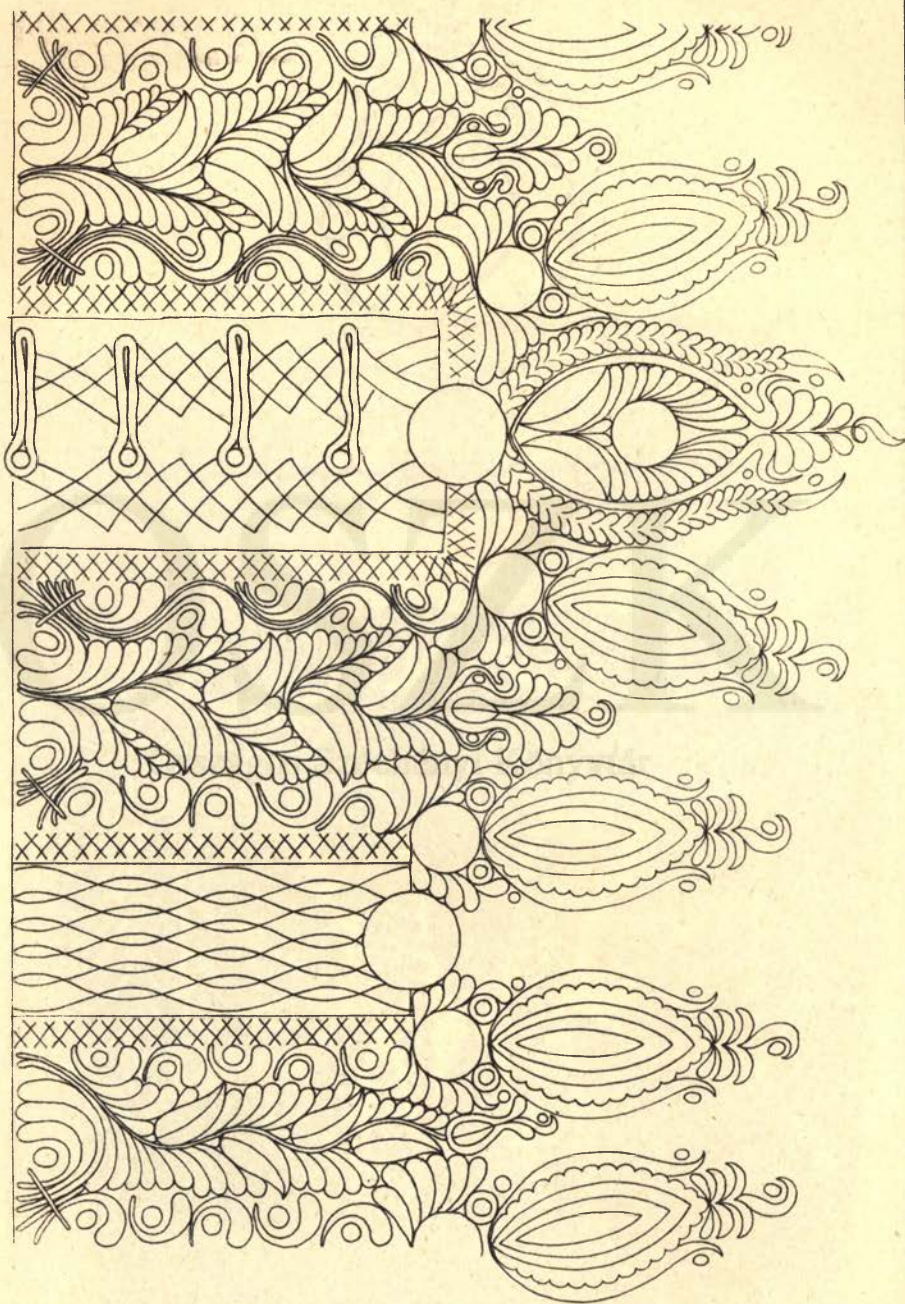
6

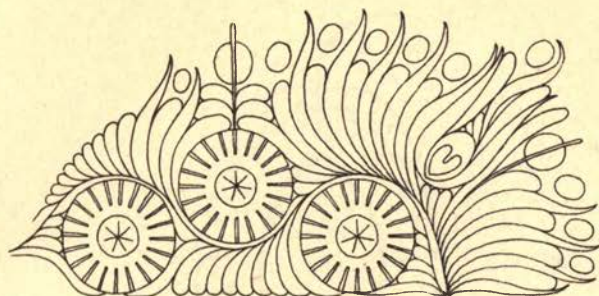

a

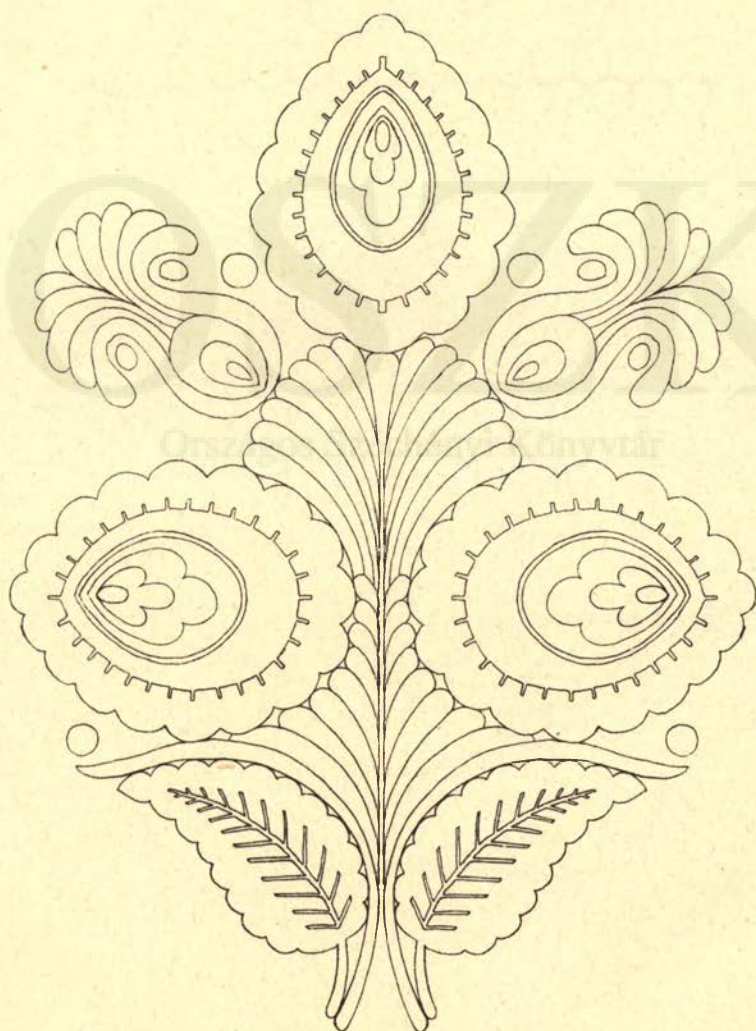

b

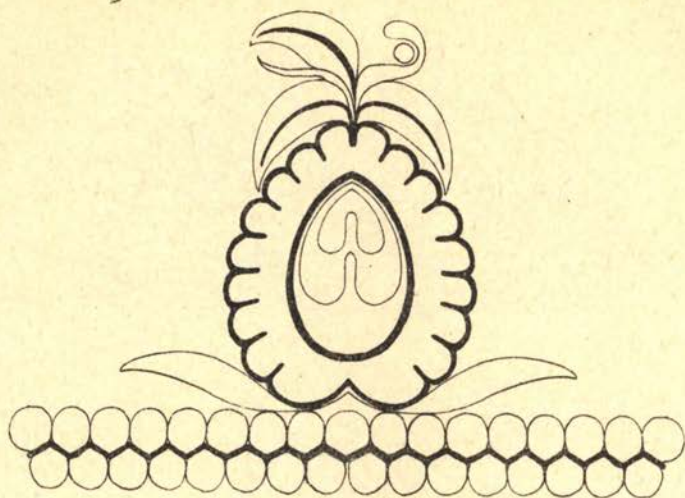

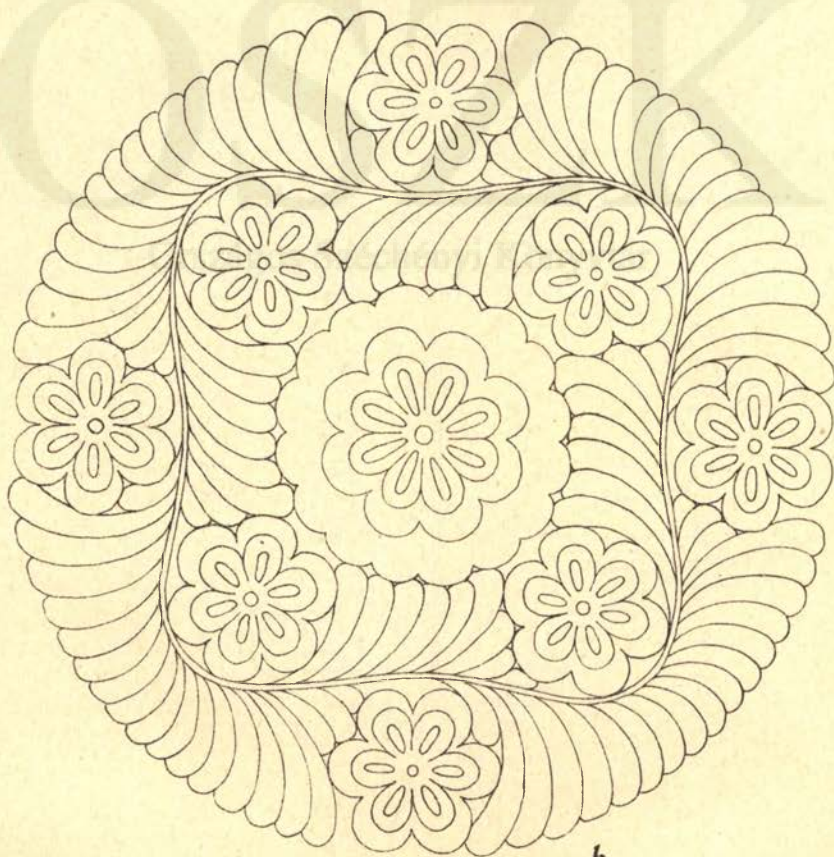
a

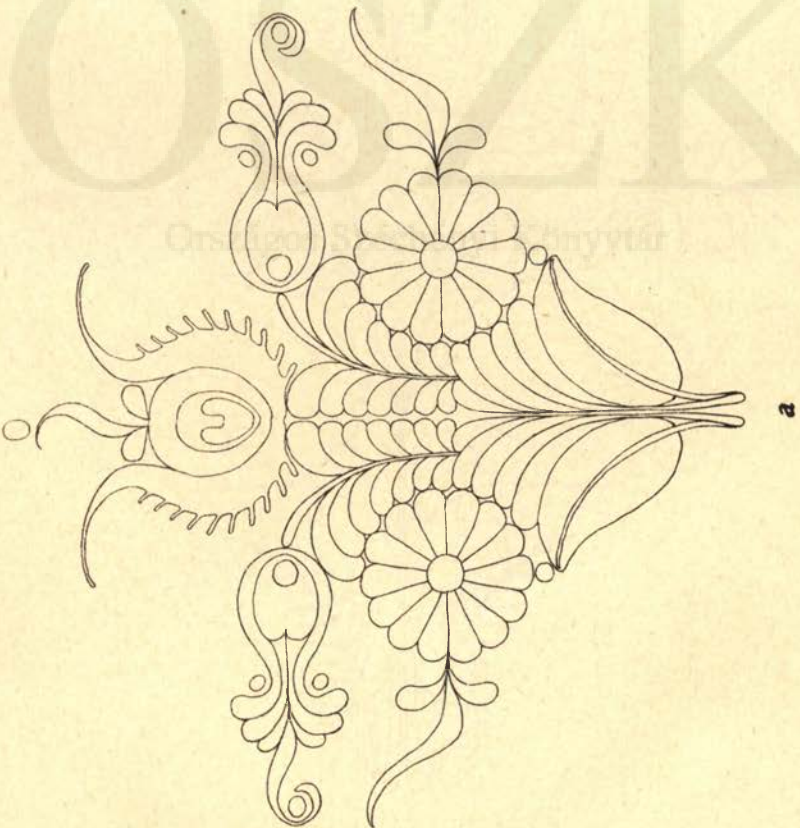
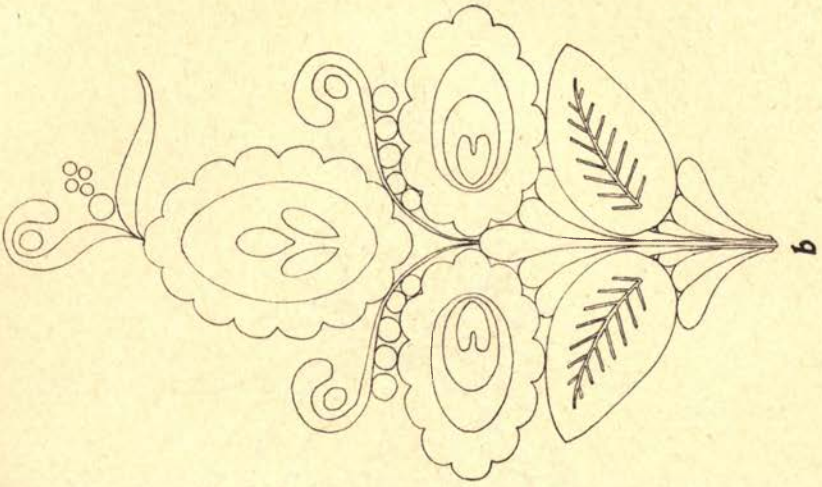
b

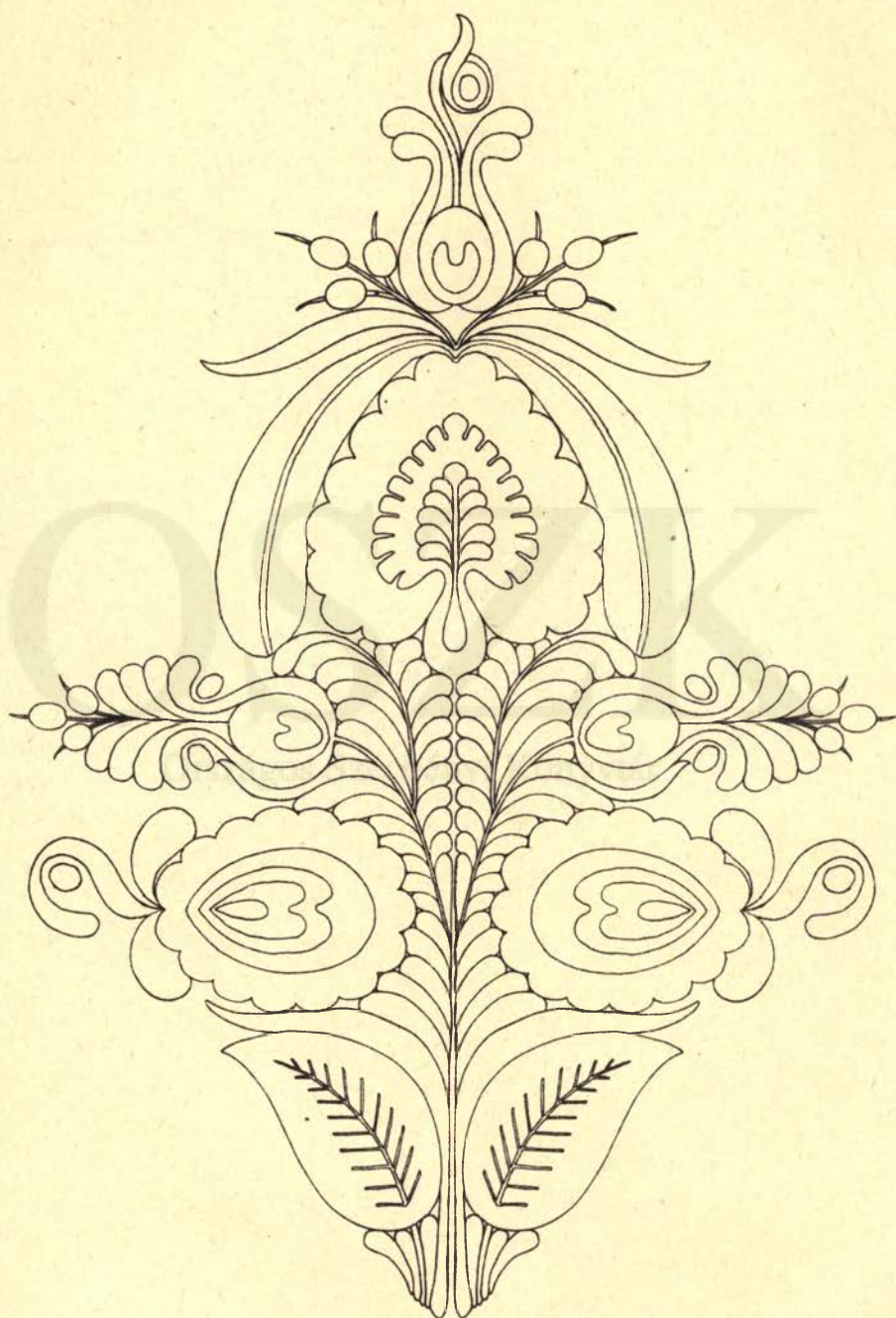

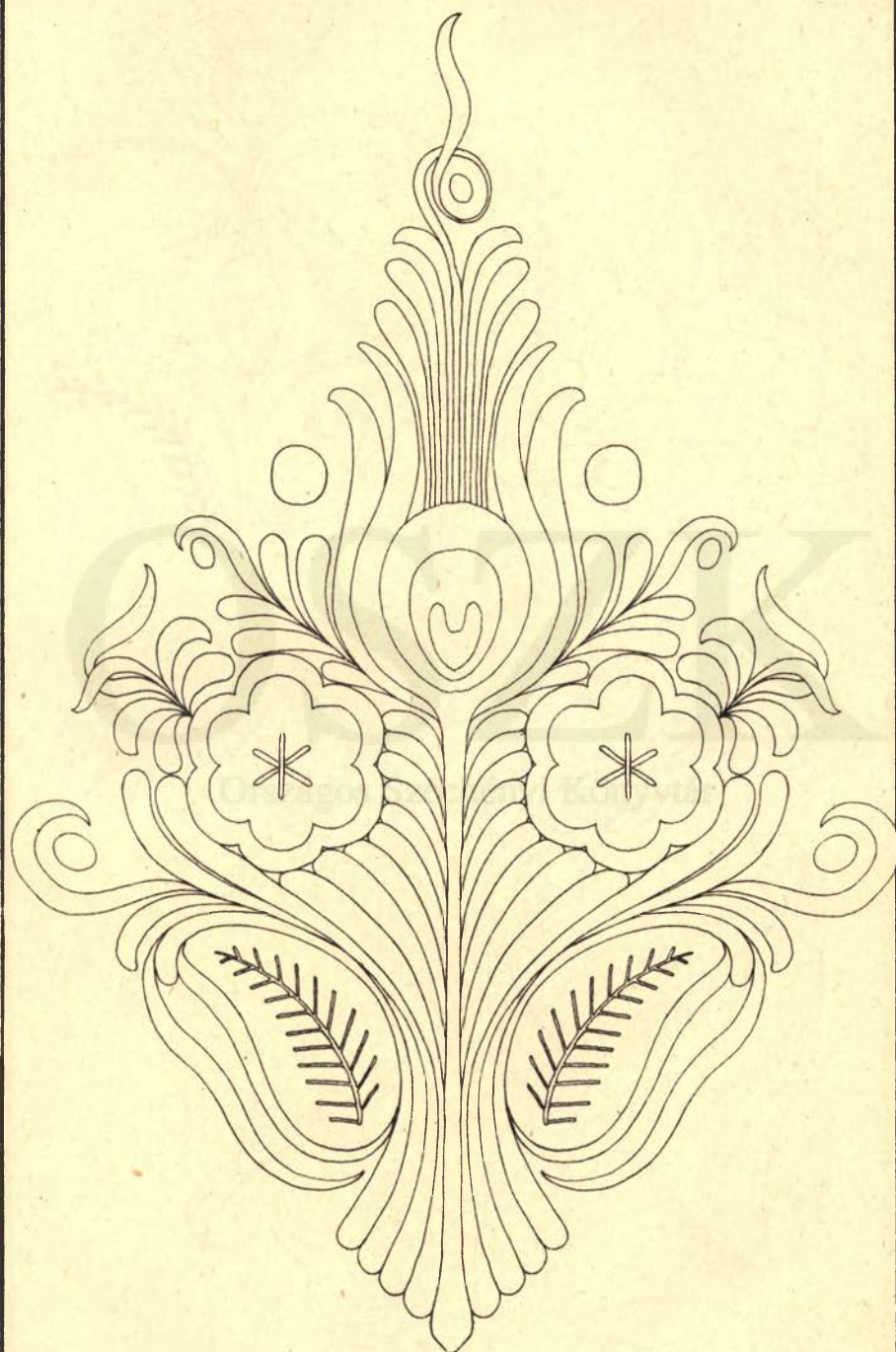
a

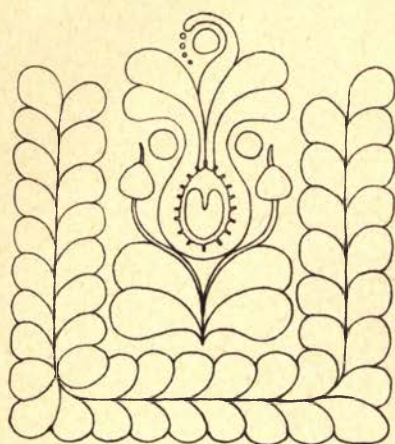

b

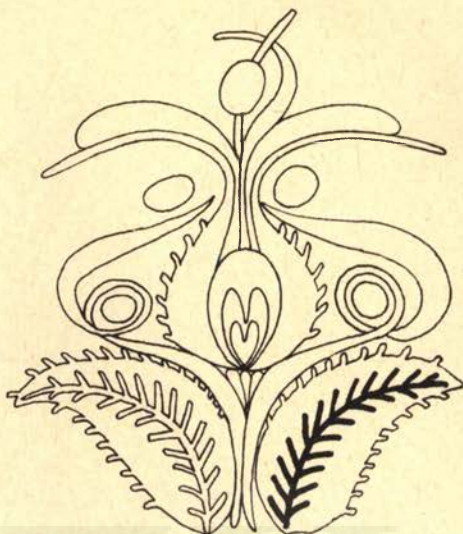

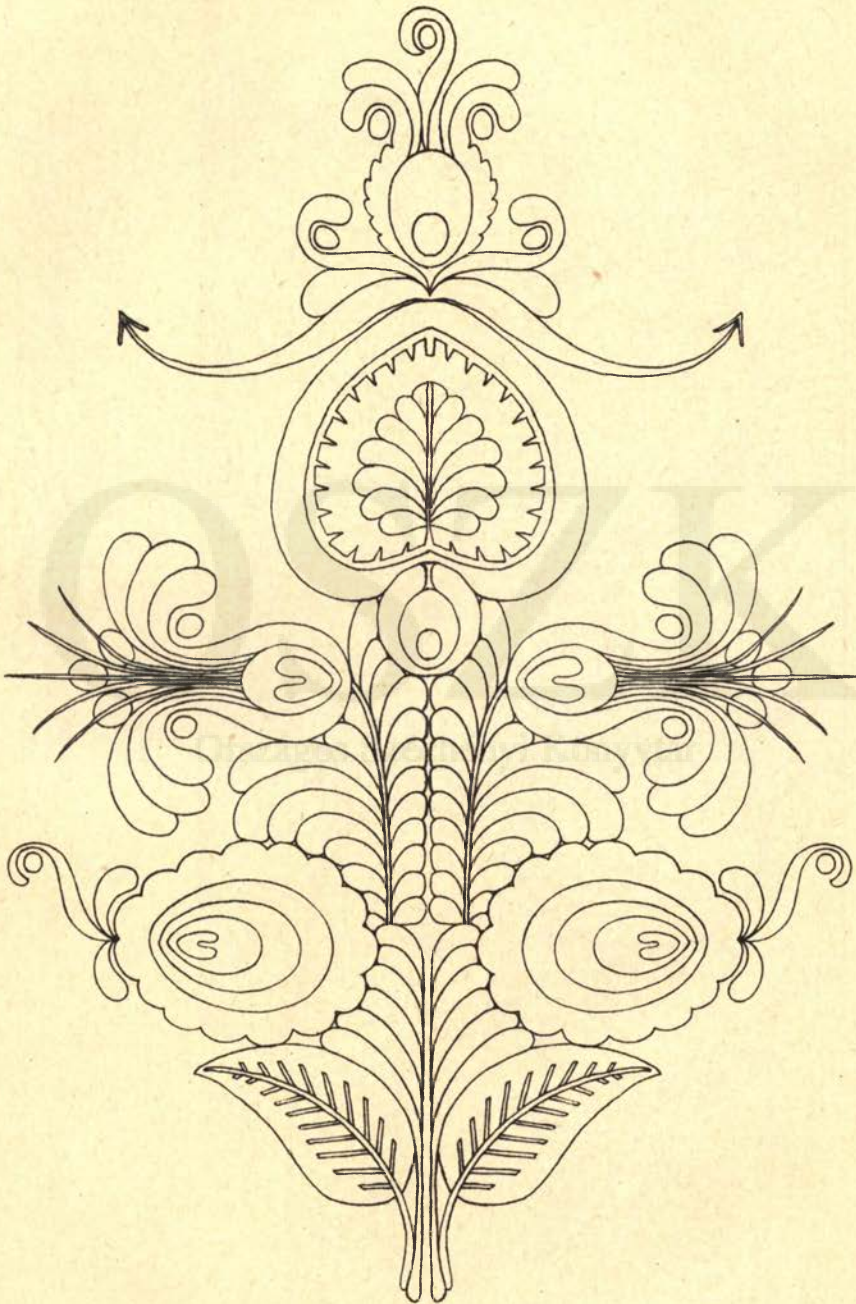
a

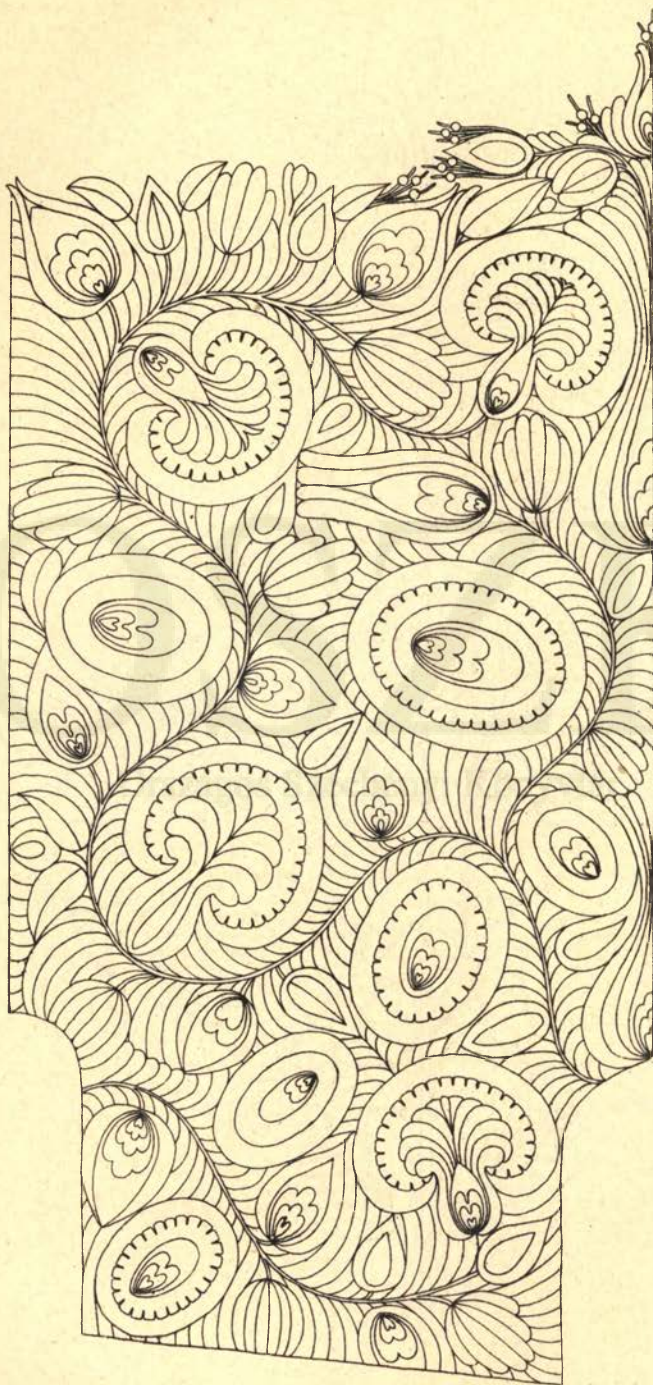

b

c

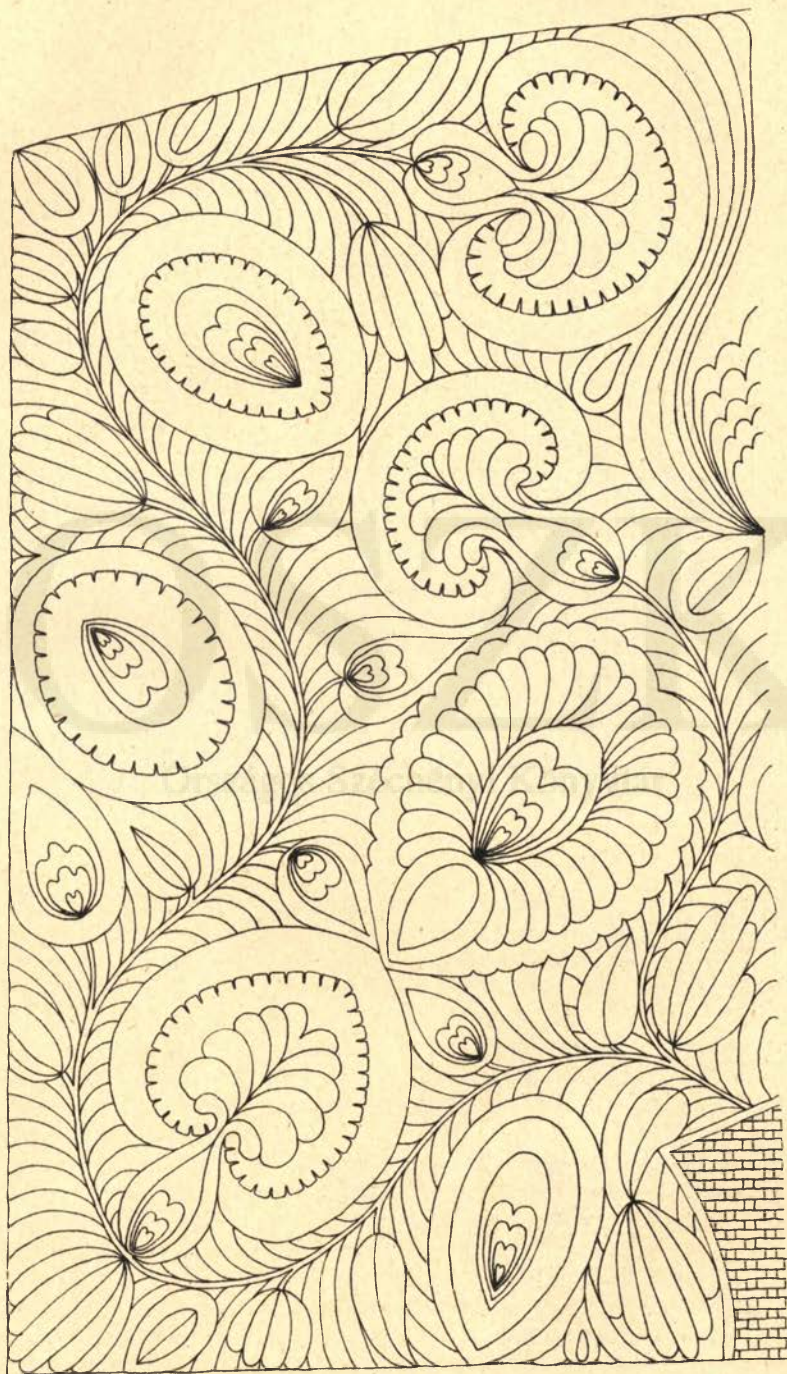

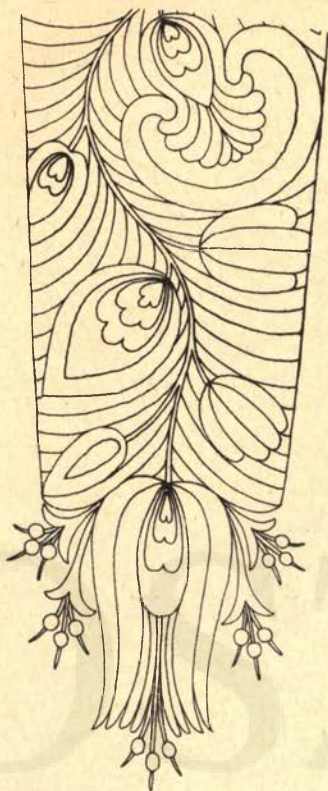

2

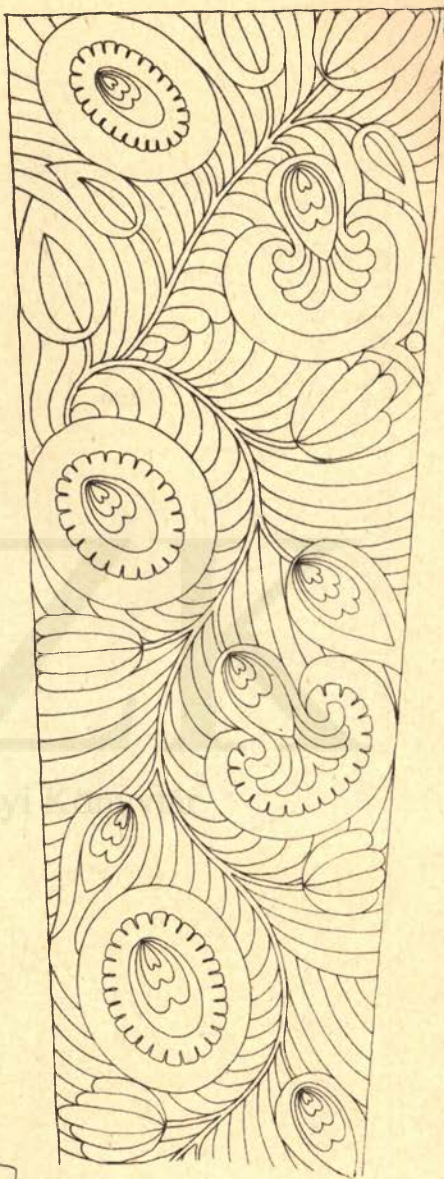

b

b

a

c

VII. A dunántúli cífraszűr.

A Dunántúl keleti oldalán, Esztergom, Komárom, Fejér, Tolna, Baranya megyékben a nép az alföldihez hasonló szabású szűröket visel. A Dunántúl többi részén azonban, különösen Veszprém, Zala, Vas és Somogy megyékben a magyar szűrnek egy sajátos ősi formája él, melyet leginkább a pásztorok, főképpen pedig a kanászok hordanak, jobban mondva hordottak. Ezt a szűrűt leginkább *bakonyi*-nak vagy *somogyi*-nak szoktuk nevezni, mert a kanászság — aki kizárólag ezt a szűrűformát viselte, — ebben a két vármegyében volt otthonos.

Ez a szűrűforma szabás tekintetében megegyezett az alföldi nyakatlan szűrrel, azonban alkotó elemei egészen más méretűek voltak, miért is a szűr formája lényegesen különbözik az alfölditől (181. ábra).

Viseltek ezenkívül a Dunántúl más egyéb szűr-, részint a kabáthoz, részint a subához hasonló köpenyeg-féléket is. Ezeknek analógiáit az Alföldön vagy egyebütt az országban hiába keressük. (182—184, 190 ábra)

Történet.

Dunántúl a szűrviseletnek nagy multja van. Az erdélyi szászok után a veszprémi csapók voltak leghiresebbek. A mult század derekán itt harminc csapó működött. A jelesebbek: Fehér Sándor, Fehér Károly, Szél Ferenc, Körösi György, Jánossy Ágoston, Hires Antal, Kommer András, Nemcsik stb.

A veszprémi csapók egészen a háborúig működtek, sőt a háború alatt is lópokrócot csináltak a hadsereg számára. A háború után azonban lassanként mindegyik felhagyott a mesterséggel, főleg nyersanyag hiányában.

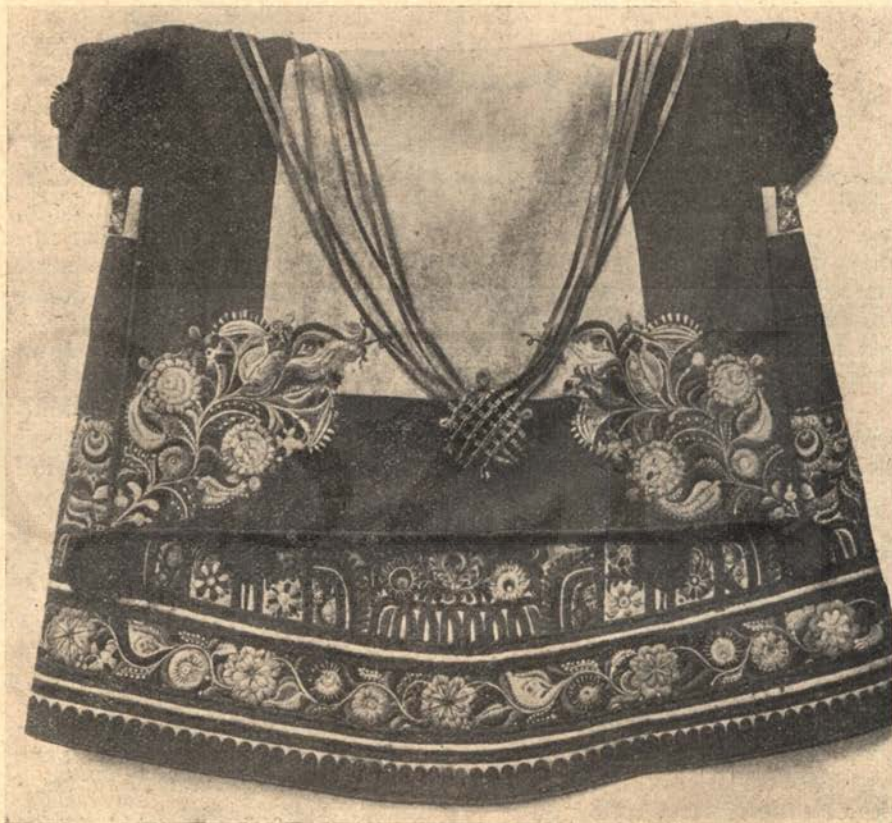
Veszprémen kívül Várpalotán is voltak csapók. Ezek azonban már 30 évvel ezelőtt elpusztultak. A várpalotai csapó céh emlékeit, — egy csapó szövőszék csontból faragott finom művű mintáját és egy mérő láncot — a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára őrzi.

A veszprémi szűrposztó az utóbbi évtizedekben nem volt valami jóhírű. A szász posztóval egyáltalán nem tudott versenyezni. A háború után Fejér Sándor csapó és fia szűrposztógyárat állított fel Veszprémben, mely ma már a szászokéval versenyképes posztót

állít elő. Sajnos a meghalt szűrszabó mesterséget ez már nem állítja talpra s a gyár is egyre kevesebb szűrposztót állít elő, inkább lópokróc és takaró készítéssel foglalkozik.

A nagymultú szűrszabóság a Dunántúl annyira elpusztult, hogy ma már alig 4—5 szűrszabó dolgozik. A szűrszabóságot itt is a háború ölte meg.

A veszprémmegyei szűrszabómesterség multját — sajnos — alig ismerjük. A veszprémi céh iratai nem kerültek elő, talán telje-

181. ábra. Kanászszűr hátulról. Bakony. N. M.

sen el is kallódtak. A Nemzeti Múzeum Levéltára ugyan őrzi a veszprémi magyar-német és szűrszabó céh 1766 márc. 8-án kelt, Mária Terézia által kiadott eredeti céhlevelét.¹ Ez azonban csak a sablonos szöveg, mely a veszprémi szűrszabó mesterség történetére jóformán semmi adatot nem tartalmaz.

A legöregebb veszprémi szűrszabótól, a 83 éves Rigó István-

¹ A céh ezen articulusokat 1845-ben beadja a vármegyének. Ugyanazt teszi a devecseri céh is az 1772 évi articulusaival. Állítólag több céh emlék található Pépán az Esterházy kastélyban.

tól több értékes felvilágosítást kaptunk a veszprémi szűrszabó mesterség multjáról.

Ő a mesterséget atyjától, Rigó Márton szintén veszprémi szűrszabótól tanulta, aki 1801-ben született és 76 éves korában halt meg, mint tisztos, jómódú céhes mesterember. Emlékezetük tehát több mint száz évre terjed és többé kevésbé pótolja az írott emlékeket.¹

Rigó Márton egy Kisovics nevű veszprémi szűrszabónál tanult. Mikor felszabadult, ugyanitt segédkedett. Azonban nem egy-

hamar lett céhes mesteremberré. Ennek nagy ára volt. A remekeléshez nyolcszáz forint kellett, még akkor is kérdéses volt, hogy vajjon beveszik-e a céhbe vagy sem?

Ha egy szűrszabó legény szűrszabó özvegyével vagy lányával lépett házasságra, akkor felényibe került a céhbe lépés. Ezért Rigó Márton egy félkezű szűrszabó lányát is eljegyezte, csak hogy beléphessen. Az öreg mesterek azonban éltek a gyanúperrel és elutasították. Ekkor a legény kupec kedéshez fogott s így teremtetle elő a 800 forintot, melynek ellenében őt is bevették a szűrszabó céhbe. Mikor belépett 1825–1830 táján a veszprémi hetivásárban harminckét helybeli szűrszabó rakodott ki s voltak olyan öregek, akik délre már összes szűreiket eladták. Mikor pedig 1869-ben fia, Rigó István céhbe állott, a veszprémi hetivásárban már csak hét helybeli szűrszabó rakodott ki. A szűrszabók létszámának csaknem egy ötödére való lecsökkenése azt bizonyítja, hogy amikor az Alföldön még virágjában volt a szűrszabóság, Veszprémben már erősen halódott.

A veszprémi szűrszabók igen gazdag, büszke és tekintélyes emberek voltak, akik mindenféle mesteremberrel egy asztalhoz le-

182. ábra. Juhász szűrkabát.
Sárvár, Vasm. N. M.

¹ Valószínű, hogy a Veszprémi Ipartestület irattárában is találhatók adatok legalább is az újabb korra vonatkozólag.

sem ültek. Említésre méltó jelesebb helybeli szűrszabók:

Molnár István, Molnár Mihály, Rigó Márton s fia István, Jády Pál, Jády Ferenc, Póstás Ignác, továbbá Stermeczky és Kisovics. E két utóbbi Horvátországból származott, ahonnan többen is jöttek Magyarországra szűrszabó mesterséget tanulni, vagy itteni műhelyben dolgozni, közülük aztán többen magyar szűrszabó lányát vették el s itt ragadtak.

Rigó István emlékezete szerint már atyja felszabadulásakor, tehát már száz évvel ezelőtt is teljes virágjában volt a cifraszűr. Ezt bizonyítják a bakonyi cifraszűrt tiltó szigorú vármegyei intézkedések is, melyek ez időtájt kezdődnek, melyről ezeket írja Eötvös Károly:¹

183. ábra. Csuklyás szűr kabát hátulról.

Somogy m.

A Somogy megyei Múzeum tulajdona, Kaposvár.

A bakonyi cifraszűrt „egész Veszprém vármegye erdős táján viselték a nyájörző emberek, fiatal cselédek, munkára járó zsöllérek. Zala, Somogy, Vas vármegyékben ez a szűr volt egykor nagy divatban, ezt viselték a duhajok, útonállók és szegény legények is le egészen Szlavóniáig. Elterjedt még Tolna, Baranya, Fehér, Komárom vármegye szegényebb népe között is.”

„Válla, háta, ujjai széle be voltak fődve barnapiros posztóval, de szép kacskaringós virágalakokra kiszabott posztóval s az a posztó ékes varrással, ékes zsinórozással rá volt erősítve a szűrposztóra. Ezért nevezték a bakonyi szűrt egyúttal cifraszűrnek is. Sobrinak és társainak különösen cifra volt a szüre. S a nyalkább, módosabb kannászok és juhászok is utóbb Sobri szüre után szerezték be a magukét.”

„Szűr kötője hasított szíjzból. Rendesen rózsára volt kötve, ki lehessen könnyen oldani. Sobri szürének nyakkötője hosszú, értékes aranylánc volt. Ezt találták vérző holttestén Lápafőnél.”

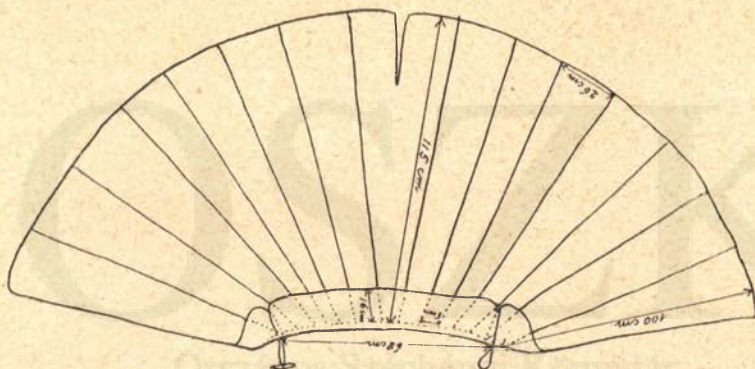
Hasonló diszes szüre volt Milfajt Ferencnek is, kinek 1836-ból származó, több kiadást ért arcképe egyúttal a bakonyi cifraszűrnek legrégibb ábrázolása (34 ábra). A kép aláírása szerint „Milfajt Fe-

¹ A Bakony. II. kötet. A bakonyi szűr, 203—218 l.

rentz hires rabló, ki 1836-ik eszt. Deczember 24-én Veszprém vármegyéken Rögtön törvény mellett felakasztatott." Ez a kép valaha nagyon népszerű volt a Dunántúl, Mézeskalácsosok is formájukba vették és mézesbáb alakjában árusították.

Milfajt szűrén a bakonyi szűr minden jellegzetes díszítményét megtaláljuk. Gallérja szélesen szegett. Aszaja, akasztófája mint a mai szűr. Ujjai befenekeltek, himzettek, válla patkós. Oldala himzett vagy applikált. A himzés alatt rácsos vagy patkós himzett sáv. Elejét bőrsallanggal köti össze. Vállán baltaakasztója is van. A kanászkalapot, mentét és himzett bőrmellest, hosszú bőgatyát viselő betyár haja két varkocsba fonva csüng alá.

A szép cifraszűrt bizony nem adták ingyen. E nélkül pedig nem kanász a kanász. Ha tehát nem tellett a béréből szűrre, akkor lopott, de mégis előteremtette az árát. Az első lopás után jött a többi. A kanászból betyár lett. A betyárság jutalma pedig az akasztófa.

184. ábra. Gallerszűr szabása. Kastélyosdombó, Somogy m.

Hogy is mondja a nóta ?

„Cifraszűröm Beszperémbe vettem,
Érte harminc forintot fizettem.
Hogyha azt a nyakamba terítem,
Még az angyalát is elkerítem!”

A cifraszűr bűnre csábító hatalmát már jókor észrevették a városok és vármegyék. Csepreg város jegyzőkönyvében például ezt olvassuk¹:

„1815 aug. 4-én megtiltatik a nagykarimájú kalapok viselése, (minthogy ilyeneket leginkább gonosztevő zsványok, s más gyanús személyek hordanak, hogy azok fedezete alatt bátrabban gyakorolhassák tolvajságukat), úgy a veressel kivarrott betyáros cifra szűrök hordása is; s egyúttal meghagyatik kemény büntetés alatt a mesterekből, hogy ilyeneket készíteni ne merészeljenek.”

Zala vármegye 1824 dec. 13-án szintén elhatározza, hogy „ezenül nyájörző erdei embernek *veszprémi szűrt, bakonyi szűrt,*

¹ Farkas Sándor : Csepreg mezőváros története. Bp. 1887. 284 l. A város IV. sz. jegyzőkönyve 236. lapjáról való idézet.

czifra szűrt viselni nem szabad, E szűrnek használata örökre eltiltatik s a szolgabírák utasíttatnak, hogy járásuk területén jövőre a szűr viselését meg ne engedjék, s a tilalom ellen vétők testi fenyítéssel illettessenek.“¹

Ezenkívül elhatározták, hogy atyafiságos átirattal megkeresik a szomszédos Vas, Veszprém, Somogy vármegyéket, hogy ők is tiltásák el a bakonyi szűrt „s ezzel vessenek ők is gátat az erkölcsök elvadásulásának s a köznép közt is mindinkább terjedő fényűzésre való hajlandóság kicsapongásainak.“²

Veszprém vármegye nemesi közönsége Zala átiratát 1840-ben, jó későn tárgyalta egyik közgyűlésen. De már ekkor előtte voltak a veszprémi, palotai és pápai csapók és szűrszabók alázatós folya-

185. ábra. Cifra kanász szűr, Karád, Somogy m. N. M.
Németh István műhelyéből.

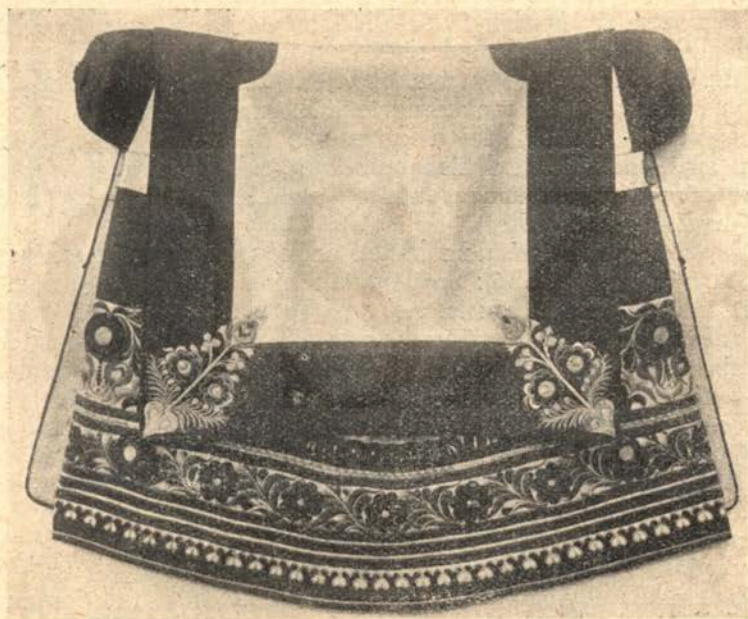
modásai. A vármegye aztán úgy látszik ad acta tette az ügyet. Hiszen saját szűrszabóiról lett volna szó!

Azonban a Bach korszak kevesebb jóindulatot tanúsított a szűrszabókkal és cifraszűrök tulajdonosaival szemben. Mingyárt a szabadságharc után eltiltotta a cifraszűrt. A belyár-féle ember ez időben még feles számmal tanyázott a Bakonyban s a Dunántúl

¹ Eötvös K. i. m. 209 l.

² U. ott.

egyéb erdőiben, s ezek nem vettek tudomást a tilalomról s tovább rendelték a szebbnél szebb cifraszűröket. A szűrszabók pedig nem nagyon érdeklődtek a felől, hogy a betyárok honnan veszik a szűr árára való összeget, az a fő, hogy alku nélkül fizettek. Így aztán a kemény tilalom ellenére is serényen cifrázták a szűröket a szűrszabók. A Bach zsandárok úgy gondolták — hiszen volt is benne valami logika —, hogy könnyebb a cifraszűrt a szűrszabóműhelyben megcsípni, mint a betyár válláról lekasztani, ezért szorgalmasan, naponta több ízben látogatták a szűrszabóműhelyeket, s ahol a tilalom ellenére cifraszűrt készítettek, azokat nyomban elkobozták s a szűrszabót is hűvösre tették. A szűrszabók tevékenységét azonban a börtön sem tudta megbénítani, mert hiszen a művészkedési hajlamot a műpártolók is egyre serkentették. Így aztán

186. ábra. Ugyanaz hátulról.

a zsandárok kijátszására éjjel csinálták a cifraszűrt még pedig a pincében, jól bezárkozva. Nappal pedig cifrázatlan paraszt szűr föltött bóbiskoltak a műhelyekben, ha jöttek a zsandárok a munkát ellenőrizni.

Devecserben volt egy öreg szűrszabó, — kinek már az öreg Rigó is csak a keresztnévét tudja ; — „Ferenc bácsi.” Az öreg Ferenc is suttyomban, pincében csinálta a cifraszűröket, míg rajta nem vesztett. Ekkor aztán őt is bevitték a veszprémi tömlöcbe, mely akkortájt sokszűrszabót befogadott. Ferenc bácsinak azonban sok gyermeke volt, akikről a zsandárok bizony nem gondoskodtak. Azonban a betyárbecsület nem hagyta éhezni a családot! A kanászok és betyárok éjszakánként bezörgettek az asszonyhoz és élelmet hoz-

tak az éhező családnak. Mire Ferenc bácsi kiszabadult, az udvar tele volt malaccal, süldővel.

A zsandárok nemcsak a hímzést, hanem a piros posztószegést is üldözték s akin ilyen szűrt találtak, annak nemcsak a hímzését kaparták le, hanem a piros szegést is lefosztották. A cifraszűr a piros szegéssel, virágokkal, zöld levelezéssel akkortáiban a magyarság szimbóluma volt, már csak azért is üldözték. Indokul azonban azt hozták fel, hogy a köznép erején túl költekezik s ilyen cifra ruhák miatt adózó polgári kötelezettségének nem tud eleget tenni.

Ami azt illeti egy-egy szép cifraszűr telemes pénzbe került. Rigó Márton egy segédje egész télen dolgozott egy cifraszűrön, melyet az öreg mester három esztendeig hordozott vásárról-vásárra, azonban senki sem tudta megfizetni, bár mindenkinek nagyon tetszett. Egyszer egy somogyi vásárban meglátja egy legény és próba nélkül azonnal alkudni kezd reá. 42 forintban megalkudtak. Mikor a mester a szűrt a legény nyakába terítette (— ez ugyanis a mester kötelessége volt), az megkérdezte tőle, hogy hova való. Veszprémi vagyok! — felelte. „Hej a kutya álló fáját! Ott szenvedtem én három esztendeig! Mióta kiszabadultam, azóta mindig keresem a régi szűröm párját, akit a zsandárok elvettek tőlem, hála Istennek most megtaláltam!”

A szép szűr mellé nem kellett szónok, az maga beszélt. (181. ábra) A pápai szűrszabók arról voltak híresek, hogy sohasem szólitották meg a vevőt. Igaz is, hogy olyan szép szűröket csináltak, hogy még a veszprémi szűrszabók is elismerték, hogy szebbek voltak, mint az övéké. Éppen ezért a pápai vásárba nem mentek. A többi szűrszabók azonban csalogatták sátraikhoz a vevőket, jöllehet a céhszabályok tiltották az ilyesmit. A dunántúli szűrszabók sátraikat olyan formán vonták fel, mint az alföldiek.

A felső Dunántúl leghíresebb vásárai a veszprémi, székesfehérvári, várpalotai, győri, zirci, nagyvázsonyi; alul pedig a karádi, igali, mágocsi, bonyhádi, mezőkomáromi és paksi voltak. A fehérvári vásáron 28—30 szűrszabó rakodott ki még a nyolcvanas években is, amikor egy-egy vásárban 800—1000 szűr kelt el darabonként 12—15 ft-jával. Fehérváron azonban nem volt keletje a veszprémi vagy somogyi formájú szűrnek. Itt már az alföldi formát viselték.

A Vasárnapi Ujságban 1879-ben Gelléri Mór¹ megemlékezik a székesfehérvári kiállításról, sőt azt képekben be is mutatja. „A negyedik kép a ruházati osztály egy érdekes csoportját, a szűröket mutatja be, Két kiváló iparos állítja ki e nembeli készítményeit. Áchim János Békés Csabáról és Tengery Imre Budapestről. Csabáról még a szűrszabó társulat is szépen van képviselve. A cifraszűrök barátai most is teljes meglepéssel konstatálhatták, hogy ez iparágunk folyton szépen fejlődik, habár a szűrkészítők meg éppen arról panaszkodnak, hogy a deli magyar legények már nem oly sok szűrt vásárolnak mostanában, mint a régi jó időben.”

¹ 24 szám, 388 l.

A negyedik számú képen két nyakas cifraszűrt látunk, mindkettő teljesen alföldi szabású. Egyiknek — melynek csak a hátulja látszik — gallérja és alja dusan ki van hímézve. Másik elülről látszik. Ennek az eleje és ujjja hímzett. Az ára, — amint a felírás mutatja — 100 forint.

Fehérváron mint legrégibb szűrszabót Hollenzer Jánost emlegetik. Utána a Gyurkovics Testvérek: János és Lajos következnek, akik 25 évvel ezelőtt voltak virágjában. József főherceg uradalmába is ezek dolgoztak, igen gazdag emberek voltak.

Várpalotán Galló Mihály és Ásbóth János voltak híres szűrszabó mesterek. Mindkettő a háború első évében halt meg 90 éves

187. ábra. Kanász szűr. Szentgál, Veszprém m. N. M.

korában. Utánuk már csak egy szűrszabó maradt Magyary Károly, aki Fehérváron tanult s jelenleg 60 éves és mint utolsó hírmondó, folytatja még ma is a kihalóban levő szűrszabó mesterséget. Az ő adatai nyomán próbáljuk az egykor virágzó várpalotai és fehérmegyei szűrszabó mesterséget méltatni.

Magyarynak az apja: Antal csapó mester volt Várpalotán.

Tatán Balázs János az utolsó szűrszabó, de már nem dolgozik. Magyaryn kívül Kisbéren van még egy szűrszabó, aki folytatja a mesterségét.

Komárom városában már régen kihalt a szűrszabóság, de a megyében még az utóbbi időben dolgozott a két Kozma testvér. Győrben is volt szűrszabó, de a szűrszükségletet inkább a pápai és veszprémi szűrszabók látták el.

Debrece ² Debrecen egyik kisebb fészke volt a szűrszabóknak, olyan féle, mint Várpalota. Itt mindig volt 3—4 szűrszabó. Sümegen is voltak, de kevesebb számmal.

A veszprémi szűrők legnagyobb fogyasztója a veszprémi püspökség és káptalan volt. Amaz évente 32, emez 52. drb. szűrt rendelt. Míg a püspökség és a káptalan rendelte a szűrőket, addig valahogy elégedtek az utolsó mesterek, de később a birtokot bérbe adták, a szűr járandóságot pedig a cselédeknek pénzül adták ki, így aztán a szűrszabók kikoptak a munkából. Az öreg Rigó szerint ma is megélne két szűrszabó, ha a püspökség és a Káptalan maga csináltatná a cselédség szűreit.

Mint említettük, Komáromban már emberemlékezet óta nem lakik szűrszabó. De hogy itt is virágzó iparág volt a szűrszabóság, kitűnik a Nemzeti Múzeum Levéltárában őrzött komáromi céhiratokból.

Kezdetben a komáromi váltómíves szabók egy céhben voltak a szűrszabókkal s 1687-ben váltak külön. Elválásuk alkalmával az alábbi pontokban állapodtak meg:

„1. Mind privilegiumnak kiadásában, zászló és másféle aprólékos jószág megváltásában s egyéb költségekben váltómíves uraimék két részben, szűrszabó uraimék pedig harmadik részben concurrálni köteleztetnek. A privilegium originalisa a váltómíveseknél marad, párja készül a szűrszabóknak. A legények cassájának $\frac{1}{4}$ részét a váltómívesek a szűrszabó legényeknek tartoznak kiadni.”

2. Egymás temetésére kölcsönösen el kell járniuk.

3. A válás utáni restancia behajtás után egyenlően szétosztatik.

4. „Hogy ha pedig történetből valamelyik váltómíves uraimék közül szűrszabó uraimékat vagy borítal között, vagy uton vagy akárhol meg nem böcsülné, legfőképpen ezen egymástól való elválás iránt csúfolná, úgy vice-versa szűrszabó uraimék is abban tapasztaltatnának, nemes magistrátus, mint fő céhmester uraimék által büntetődjenek.”

5. „Az atyamester-pénz már osztályba ment, azért cassáltatik.”

6. „A processió járásban az fog a váltómíves uraimék után menni a német szabó és szűrszabó céh közül, amelyiknek a zászlója hamarabb kész lesz.”

A komáromi szűrszabó céh Nyereghjártó József komáromi jegyző által kiadott artikulusa, mely 1735 okt. 6-án kelt¹, az alábbiakat tartalmazza:

1. Aki mester akar lenni céhgyűlésre 1 frtot, Szent András templomára 1 frtot, beálló pénzt 25 frtot kell letennie. „És mivel már mostanában mi szűrszabók a magunk mestersége szerint a remeket meg fogjuk csinálni, ugymind egy harmincz singes vég szűrűből négy darabot, az az két fél fertálos öreg szűrt és két singes dalmánszűrt, Ezen remeket is magcsinálni s azonkívül fölöstökömet és ebédet adni tartozik” a remekelő. Ha pedig azon ifjú a remeket megcsinálni nem akarná (mely is szabad akarattján léssen) tehát tartozik a remekért 20, fölöstökömért 12, ebédért 45 forintokat letennie” és pedig 34 frtot mindjárt a céhbe beállításakor, a többit pedig 2 év alatt. A mester fia mindennek felét fizeti; remeket neki is csinálnia kell, céhgyűlésre 1 frtot, Szt. András templomára is 1 frtot kell letennie. Özvegy is így fizet. Ha mester fia mester lányt vesz el, céhgyűlésre 1 frtot, a Szt. András templomára is 1 frtot és a céhnek egy aranyot kell letennie; a remekét meg kell csinálnia vagy meg kell váltania,

¹ Comaromiensium sartorum ceales articuli No 106. A Nemzeti Múzeum levéltárában,

2. A becsületes ifjú tartozik a céhet 2 év alatt Contentálni, különben a mesterségtől eltiltatik.

3. Mikor a céhet kifizeti, a céh tartozik neki legént és inást adni. Egy esztendő alatt tartozik megházasodni, ha ezt elmulasztja 12 frt büntetést fizet, a második esztendőben pedig 24 frtot.

4. Öreg és kis céhbeli mesternek tartozik egy-egy pár egy forintos késsel.

5. Processiókor a céh mester parancsoltasson, különben 4 frt. a büntetése. Aki elkésik 20 pénzt, aki elmulasztja 50 pénzt, aki nem akar megjelenni 1 frtot fizet.

6. A céhmesterek ha hibáznak, duplán büntetődjenek. A céh emberei ha elmennek, helyttest állítsanak. A céhmester évente 1 öl fát kap.

7. Temetésen részt kell venni.

8. 4 cselédnél többet tartani nem szabad, kölcsönkérni azonban lehet.

9. A céh végzéseit más előtt kibeszélni: 4 frt. büntetés terhe alatt tilos.

10. Aki a céh végzésének ellenáll, megbüntettetik.

188. ábra. Ugyanaz hátulról.

11. Ha mester megbetegszik s ápolója nincs, a céh tartozik éjszakára két embert adni mellé, nappalra pedig egyet, reggeli 6 órától esteli 6 óráig; aki elmulasztja, 40 pénzt fizet büntetésül.

12. A szolgáló mester két hetenként megy a céhmesterhez, s szót kell fogadnia, különben 40 pénzt fizet. Ha meg akarja magát váltani aprószentekkor 5 frtot kell letennie, stb.

13. Inast 2 hónapnál tovább szegődetlenül tartani nem szabad.

14. A Legény 2 hétig próbaidőt tölt, ha ez eltelik „fizetése lészen 8 forint és fél aratás egy esztendőre, ha pedig hét számra akarna maradni, tehát egy hétre lészen 25 pénz fizetése, amely mester ember pedig többet adna a megirt fizetésen fölül, büntetése két forint lesz.”

15. „Esztendőszámós legény tartozik a gazdájának mindennemű külső munkájára elmenni zúgolódás nélkül.

16. A felszabadult legény 3 esztendeig vándorolni tartozik vagy mesterlegényeskedni. Ha nem akar, a céhnek 4 frt. bocskor pénzt fizet.

17. Csak róm. kath. vallású inast szabad felfogadni.

18. „Hogy ha történet szerént valamely itt való, avagy vidéki kereskedő vagy pediglen fölséges királunk szekeresei számára mundért varratna, egyáltalában ne legyen szabad egy mesternek fölfogadni, avagy varni húsz darabon fölül.” Aki ez ellen vét 4 frtot és 2 font vásznat fizet.

19. 4 kántort tartunk.

20. Misetartás szt. Márton napján, Aki későn jön 50 pénzt fizet, elmulasztásért pedig 1 frtot.

21. „Ha történettel himpellér szabó jönne be a városunkba vég szűrt vásárolni, praesumptiónk legyen, mindenek előtt el vehessük tőle. Kész munkát pedig az ollatin himpellér ha be hozand, azonnal confiscáltassék, melynek fele a Nemes magisztrátusé mind fő céhmesteré, fele pedig a szűrszabó céhé lészen.

Egy másik évszámnélküli, de szintén a XVIII századból származó articulus is maradt ránk a komáromi szűrszabókról, melynek egyes pontjai lényegesen különböznek az itt közölt 1745 évitől. A Nemzeti Múzeum Levéltárában őrzött egykorú másolatot csak ki vonatosan közöljük :

Pásti András céhmester, Esztergomi István, Farkas György, Vigh Mártony, Matlakovics Mihály, Baksics Ferenc, Borbély József, Bogma Ferencz, Németh János, Szita István komáromi szűrszabók a többi szűrszabók nevében céhártikulusokat¹ állapitanak meg, melyek közül az első az istentiszteleti szolgálatról intézkedik, A második szerint zászlót kell tartani, „melyen angyaltól köszöntetett Szűz Mária és Mihály arkangyal legyen“, továbbá, hogy a Processiókon mi lesz a teendőjük. A harmadik a vallás, vándorlás, céhbeállítás ügyeiben rendelkezik. A negyedik a remekelés módját szabja meg, mely szerint a legény tartozik „egy harmincz singes vég szűrből mesterségének megmutatása végett négy darabból álló szűrt ki szabni, meg varni, úgy mint két-két singes szűrdolmánt két galléra egy metszéssel tizenöt és fél sing szűrből; az ujjá hosszasága fél fertály héán egy sing, bősége fönt fél sing, az ráncza magassága egy sing fél fertály, az alja bősége négy sing harmadfél fertály minden toldás nélkül, úgy az pálhája is vígig eresztve toldás nélkül. A megirt singnyi szűrből pediglen semmi kölletlen és haszontalan darab meg ne maradjon. Meg maradt 14 és fél sing szűrből pediglen tartozik két fél fertályos hosszú szűrt kiszabni és megvarni, és a hosszasága legyen két sing és egy fertály, az ujjá hosszasága fönt három fertály, bősége fél sing minden toldás nélkül, egyedül az egyik ujjában megengedettik; a szűr pediglen legyen egész aszalra, mely aszalnak bisége legyen egy fertály és egy fertálynak negyed része, a pálhája is mindenekben hasonlóképen, az alsó bisége és része három sing és másfél fertály, a gallérja egy sing hosszára és minden toldás nélkül legyen a vállán pedig két előeresztés melyet ha becsületesen megcsinál, a céhbe beveszik.

A bevételért a céhtaksa 30 frt. Meg kell házasodnia; legényt kap. Ha a remeke hiányos, tovább tanuljon,

A 6-ik pont a céhmesterválasztásról;

a 7-ik a céhmester és szolgált mester köteleességeiről;

a 8-ik a helyettesítésről;

a 9-ik az egymást megbecsülésről szól s az „attával, teremtetével és lélekkel káromkodást 2 font viaszgyertya” bírsággal bünteti.

A 10-ik a tisztátalan életet bünteti;

A 11-ik szerint az özvegy tarthat 2 legényt és 2 inast;

a 12-ik úgy intézkedik, hogy a városba behozatandó és eladó szűrök közül senki 10 végnél többet nem vehet, ha vesz, köteles a céhmesternek bejelenteni, hogy másnak is jusson. Mundért és számos munkát 10 darabon felül nem vállalhat egy mester sem.

a 13-ik a Temetésről;

a 14-ik a családi kedvezményekről;

a 15-ik a Kántor gyűlésekről;

¹ Nemzeti Múzeum levéltára, Cehales articuli No 286.

a 16-ik a Céhen kívüliekről és himpellékről intézkedik.

A 17-ik a legényeknek 2 Próbahetet ír elő. Hetibérük 25 pénz ; a fizetés egy esztendőre 8 frt, fél aratás és minden héten maga kezére szombaton délután szabad munkája leszén fizetésül ; aki többet fizetne, céh büntetését várja.

A 18-ik szerint az inas, mester római katolikus legyen.

A 19-ik szerint a legények és inasok legfelsőbb fellebbezési fóruma a czéh.

A 20-ik titoktartást ír elő. Mindezeknek utána: „Dicsértessék és tiszteltessek az Gabriel angyaltól köszöntetelt Szűz Mária és ördögök ellen győzödelmet tett Szent Mihály arkangyal.”

Az itt közölt évszám nélküli, de az írás jellege után ítélve a XVIII század közepe tájáról származó céh artikulások közül ránk nézve legtanulságosabb a negyedik pont, mely a remekelésről intézkedik. Ez alaposan leírja a remekművet, azonban himzésről nem beszél semmit, mivel — úgy látszik — ekkor még nem himeztek Komáromban sem a szűrszabók.¹

A győri szűrszabó céh iratai 1746-ból maradtak ránk. Ennél Nyugatmagyarországon csak a rajkai régebbi, mely 1677-ből való. A pápai 1767-ben, a köpcsényi 1770-ben, a magyaróvári 1818-ban, a mihályi 1827-ben kelt.²

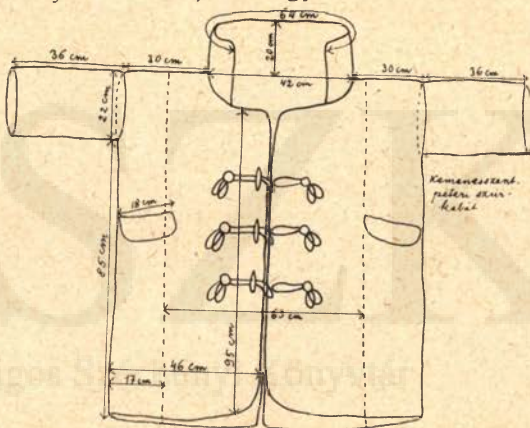
Somogy megyében 1813-ban tűnnek fel először a szűrszabók³, ekkor ugyanis a karádi szűrszabó iparosok szűcsökkel, magyar és német szabókkal egy közös céhet akarnak létesíteni. 1816-ban a szigetvári magyar-, német-, apró-, és szűrszabó céh visszakéri a megyétől céhleveleit, melyeket a vármegye azelőtt 10 évvel kért be megvizsgálás céljából.

1840 január 6-án kap szabadalomlevelet a toponári vegyes céh, melynek tagjai között vannak szűrszabók is.

A karádi szűrszabó céh artikulusai kimondották, hogy mint másutt, úgy náluk is 25 pénz legyen a hetibér, nehogy a szűrszabó szolgák és urak egymással viszálykodjanak ; ha azonban a legény többet érdemel, ura adhat neki többet is.⁴

Karádon a szűrszabó inasnak fél vég szűr járt, amíg szolgált.⁵

A múlt század második felében még virágzott somogymegyei szűrszabóságról Gönczi Ferenc⁶ ezeket írja :

189. ábra. Szűrkabát szabása.

Kemenesszentpéter, Vas m.

¹ A Nemzeti Múzeum Levéltárában található a kiskomáromi szűrszabó céh levelei is 1781 szept. 14-ből.

² Szádeczky Lajos: i. m.

³ Valentényi Gáspár: A somogy megyei céhek 39. l.

⁴ U. ott. 100 l.

⁵ U. ott. 93. l.

⁶ Somogyi Ujság. 1929. december 25. sz.

„Még a mult század vége felé is szép számú szűrszabó volt Somogyban. A főbb gócpontok a járási székhelyek voltak. Ezeken kívül Karádon, Görgetegen és Kadarkúton is volt egy-kettő. Ezek a szűrszabók Somogy határán túl is jártak, sőt átmentek Horvátországba: Verőcére és Szlatinára is.”

„A módosabb szűrszabók segédeket tartottak, akiket akkor még legényeknek neveztek. Fizetésük évi 180—200 forint s ellátás volt. A legényeket mindig karácsonkor választották. A szegődés egy évre szólt, a szűcsöktől eltérőleg, hol a legények vízkeresztkor változtak.”

A legények reggeli 5 órától este 9 óráig dolgoztak, tehát az évre szánt mintegy két órai időt leszámítva naponként legalább 14 órát! Este, 9 órán túl a legények szabadon dolgozhattak saját jövedelmükre. Ilyenkor a hosszadalmas, türelmes munkát igénylő pástorszűröket készítették, amelyek a legcifrábbak voltak.”

„Öt-hat év múlva a legény az ilyen „saját kezére” készített

190. ábra. Rátétldiszű juhász szűr, Pápa.

munkából s fizetéséből annyit gyűjtött össze, hogy maga is önállóvá lehetett, mert mintegy 500 forint elég volt a berendezkedéshez.”

„A szűrszabóknak télen, farsangkor volt a legtöbb munkájuk, mert a pógárember új szűrben szeretett diszelegni a lakodalomban.”

„Évenként az u. n. „szaporábból” 200—300 szűrt készített egy-egy szűrszabó maga, vagy legényével együtt. Ha azonban sávos cifrárt készítettek, akkor jóval kevesebbet. Az egyszerűbb szűrt a béresek, kocsisok, s szegényebb emberek viselték.”

„A galléros egyszerű szűr 13-14 forintba, de ha ki volt erősen cifrázva, 35-40 forintba került. A még egyszerűbbek, pl. az ujjas köpenyegek 6-7 forintért keltek el.”

„Vásárra átlag 30-40 db. szűrt vitt egy-egy szűrszabó. Mikor mennyi volt készen. A vásáron, mikor még ezen iparág virágzott, 8-10 szűrszabó került egymás mellé az árusításnál. Később a szűr-

divat leszorultával mind kevesebb sátorban árultak. Gyönyörűség volt szemlélni 8-10 sátorban a szebbnél-szebb szűröket.”

A vásáron bevárták egymást. Addig egy szűrt sem adtak el, míg mindenki ki nem rakodott. Rendszeren 10 órakor rakodtak ki s kezdték az árusítást.”

„Egy szűrszabó évenként 50-60 vásárra ment. Mindegyiknek meg volt a maga vidéke, aminthogy a szűrdivat is különbözött vidékenként annyira, hogy meg lehetett ismerni, melyik a szigetvári, melyik a csurgóvidéki stb. ember.”

„A szűrök Somogyban 1900 körül kezdtek rohamosan kimenni a divatból, a világháború pedig egészen véget vetett neki.”

„Kaposvár legutolsó szűrszabója a még ma is élő 75 éves Vajda Sándor, aki egyszerű polgár családból származott. Kaposmérőben született s Kaposváron tanulta ki a mesterségét. Legény volt Karádon, Csurgón, Nagykanizsán s Horvátországban Belováron, ahol szintén dolgozott magyar szűrszabó. Eleinte, — mint mondja

191. ábra. Legények himzett szűrmellényben. Csököly, Somogy m.

— jól ment a szűrszabóság. Legényeket is tartott. Később gyengén majd a világháború kiütésétől kezdve sehogysem ment a mestersége. Az utolsó 14 szűrt 1914-ben adta el.”

„A Somogy megyei Múzeumegyesület három féle szűrt készített vele, amelyek igazi díszai e nemű gyűjteményének.”

Vajda Sándor Kaposváron Hosznik Cyörgynél tanult 1869—1871 között. Ebben az időben Vanicsek György volt még itt szűrszabó.

Szigetváron Teszlák István és Szücs József, Kadarkuton Fekete János, Görgetegen Halász Viktor, Visontán Diáki Sándor voltak jelesebb szűrszabók. Rinyahosszúfaluban Fodor János volt a szűrszabó, aki még ma is él. Csurgón Györffy Józsefet, Jakab Józsefet, Gál Jánost, Dobor Istvánt, Marczaliban Fábián Istvánt, Pusztakovácsiban Tandori Józsefet, Sárdon Vámos Istvánt, Nagybjajomban Szabó Pált, Böhönyén Bodnár Károlyt, Karádon Csik Mihályt, Gyöngy

Ferencet és Németh Istvánt említhetjük. Ez utóbbinak egy szép cifra kanászszűrét a Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára őrzi. (185-186 ábra.) Nagyberkiben Pap Mihályt és Tárnok Flórit említette az öreg Vajda Sándor. Ezen elhalt jeles mesterek kezeiből kerülhettek ki azon utolsó hirmondónak mondható cifraszűrök, melyeket múzeumaink őriznek.

De szóljunk valamit a Dunántúl egyéb vidékéről is!

A Duna—Dráva szögében, Baranya és Tolna megyékben a céhes szűrszabóság emlékei szintén nem nyulnak nagyon messze. Legrégibb a siklósi 1716-ból aztán a szegszárdi 1795-ből, a simon-

192. ábra. Garibaldi szűr, Kaposvár.

A Somogy megyei Múzeum gyűjteményéből.

dunántúli szűr típusok ismertetésére.

törnyai 1777-ből, az ozorai 1771-ből, a dombovári 1774-ből, a vörösmarti, kisdorogteveli 1833-ból.

Szlavóniában a szűrszabóság elég virágzó volt. A legrégebbi céh itt a valpói 1780-ból, a többi mind a XIX században keletkezett. Ilyenek voltak pl. a daruvári 1833-ból, a deakóvári 1838-ból, a dályai 1840-ből, a vukovári 1832-ből, a schidi 1818-ból.¹

Horvátországban szűrszabó céheket csak a Magyarországhoz közelebb fekvő részekben találunk. Legrégibb az alsó-körösi 1764-ből, utána a varasdi 1771-ből, a kaproncai 1819-ből, a krapinai 1837-ből. Legrégibb a jaszikai 1814-ből.

A horvát-szlavonországi szűrszabó céhek a szűr dél felé való terjedésével állanak kapcsolatban. Midőn a mesterség pusztulni kezdett, sok dunántúli és alföldi szűrszabó a Dráva Száva közére költözött, hol a mesterség tovább élt.

Most pedig térjünk át a

Szűrformák.

A nagygyallérú, fenekesujjú rövid, de igen bő kanászszűr igazi hazája a Bakony és Somogy erdővidéke volt. A Dunántúl keleti ol-

¹ Szadeczky L. i. m.

dalán azonban az alföldi szűrforma divatozott.

A bakonyi kanászsűr (187-188 ábra.) abban különbözött a somogyitól, hogy gallérja egy pár ujjnyival hosszabb volt, mint maga a szűr. A bakonyi szűr gallérja nem volt szabályos trapez alakú, a trapez oldalai kissé homorúak voltak, ezért a szűr gallér sarka nem derékszögű, hanem inkább hegyes volt. A somogyi szűrök gallérja ellenben legtöbbször négyszögű, minden bekanyarítás nélkül. (186 ábra.)

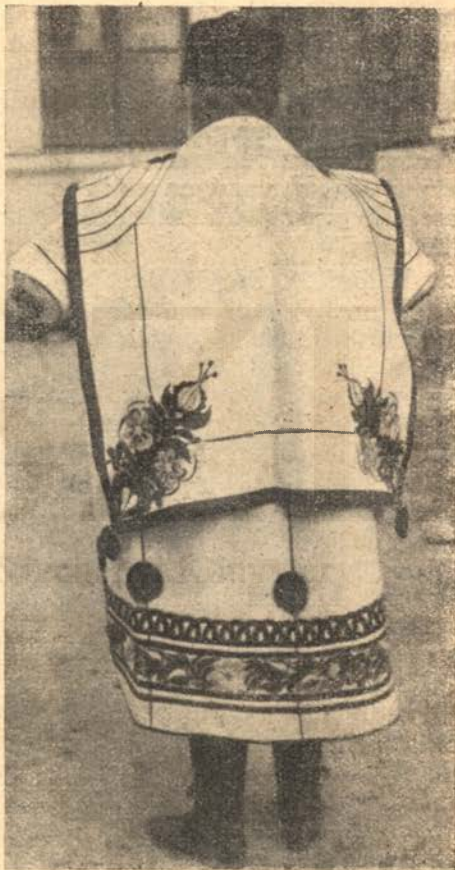
A bekanyarított szélű bakonyi kanász szűrt *fecskefarkúnak* neveztek éppen lecsüngő hegyei miatt. (87. Tábla, c.)

A dunántúli kanász szűr a többi magyar szűrnél jóval rövidebb, ellenben sokkal bővebb. Ujjai igen rövidek, elcsökevényesedettek és egy köralakú posztódarabbal be vannak fenekelve. A kanász szűrt tehát felölteni nem lehet. A szűrűj az elejkihajtó, illetőleg a gallér alól legfeljebb egy arasznnyira ér ki. A bakonyi kanász, aki a derekán nem visel *készséget*, mint az alföldi pásztor, minden használati tárgyát — acél, kova, tapló, lükrös, sótartó, dohányzacskó, kés, stb. — a szűr ujjában tartja.

A kanász szűrt elől a mellen egy szíjcsatt tartja össze. Néha ez a csatt sallangos, olykor pedig a sallangot a háton átvetve viselték (181. ábra). Mivel a kanászsűr igen bő, az egyik vállon lecsúszik. Hetyke kanászok így is szokták viselni (1. ábra).

A szűr rövidségét a szűr-szabók azzal magyarázzák, hogy az erdőben élő kanász gyakran jár bokros, bozótos helyeken, irtásokban s ha hosszú volna a szüre, az lépten nyomon beleakadna a bozótba, tuskókba. Aztán a disznó után is szaladni kell, a hosszú szűr pedig nagy akadály futáskor (86—87. Tábla).

Hogy ez a magyarázat helytálló, onnan is következtethetjük, mert a szűr alját mindig színes posztóba szegik, tehát díszítik, s ha a szűr itt kopásnak volna kitéve, bizonyára nem tennék. A múzeumokban őrzött dunántúli kanász szűrök alján kopást tényleg nem

193. ábra. Ugyanaz hátulról.

találunk. Ezzel ellentétben a hosszú alföldi és felföldi szűrök alja tenyérnyi széles posztószéllal ki van toldva éppen a kopás ellen s az aljára szánt díszítmények: csipkék, himzések, ezen toldás felett vannak.

A kanász szűrök gallérja rendkívül nagy. Egyebek között ez is nagyon megkülönbözteti az ország többi szűrétől.

A Dunántúl tipikus szűre, a bakonyi vagy somogyi, nem nagyon különbözött egymástól. Az igazi bakonyi szűr lefelé harangalakúlag szélesedett (188. ábra). Ezt az alakját azáltal érte el, hogy az oldalrész nem téglány, hanem trapez alakú volt. A szűr formájának megfelelőleg a gallért is trapez alakúra szabták, mégpedig úgy, hogy a gallér három szabad oldala nem egyenes vonalú, hanem kissé homorú volt. Így aztán a szűr gallér sarkai hegyesek voltak. Az ilyen hegyes sarkú, bekanyarított gallérú kanász szűröket *fecskefarkú*-nak nevezték.

Ezzel szemben a somogyi szűr minden alkotó eleme négyszögű, illetőleg téglányalakú az ujjak fenekét kivéve, gallérja sem trapez, hanem négyszögletes. Általában a somogyi szűr ősi formájú, mint a bakonyi.

Valószínű, hogy a dunántúli szűr gallérja valaha nem volt ennyire nagy. A múlt század első feléből fenmaradt tükrösök szűr-ábrázolásai is ezt bizonyítják (84—88. Tábla). A gallért ugyanis úgy tekinthetjük, mint egy-egy csuklyává alakítható fejtvédőt. A gallért azonban mai méreteiben csuklyának használni nem lehet.

A dunántúli kanász szűrnek betoldott, himzett aszaja nincs. Az alföldi aszajt egy színes, többnyire piros alakú posztófolt jelképezi, s tulajdonképpen a dunántúli szűrszabók azt a részt nevezik *aszal*-nak, amit az Alföldön oldálnak mondanak.

A leghosszabb bakonyi szűr is fertály híján két singes, vagyis 112 cm. hosszúságú. Háta bősége egy singnyi, tehát ugyanannyi, mint az alföldi szűr. A pálha, oldalrész azonban szélesebb, mint az alföldi szűr. A kanász szűr ezért olyan szerföltött bő. A pálha az ujj alatt fél singes, az alja a szegélynél singes. Ez a lefelé bővítés adja a harang alakot. Az elej fél sing szélességű, mint minden nyakatlan magyar szűr; közepén meghajlik, illetőleg kifordul. Ujj fél sing hosszúságú és szélességű posztóból készül. Az alföldi szűr ujj háromfertályos. A szűrűj végét egy kerek posztófolt zárja be, ezért felölthetetlen.

A gallér a nyaknál $1\frac{1}{4}$, lent pedig $1\frac{3}{4}$ sing szélességű, hosszúsága pedig valamivel több mint egy sing. A gallér, mint mondtuk, lefelé szélesedő, trapez alakú. Alja pedig kissé ki van kanyarítva, vagyis úgy tűnik fel, mintha a csücskei megnyultak volna. A csücskö sohasem hiányzik a kanász szűrről sem.

A kanász szűr szabását, sőt díszítését tekintve sem változott semmit száz év óta. A ma élő szűrszabók kanász szűrei éppolyanok, mint az 1836-ban felakasztott Milfaji Ferencé (34. ábra), vagy a múlt század első feléből származó tükrösöké (84—88. Tábla).

Az alföldihez hasonló szűröket, mint mondtuk, a Dunántúl keleti oldalán viselték. Átmeneti forma a kanász szűrhez a csökölyi (Somogy m. 21. ábra). Ez szintén fenekes ujjú, de hosszabb, mint

a kanász szűr; gallérja pedig kisebb; körülbelül akkora, mint a palóc szűr. Széles posztóborítás, szegés sohasincs rajta. Az alján ugyan szokott lenni fekete himzés sáv, de kevesebb, mint a kanász szűrön. A csökölyi szűr, — melyet leginkább a polgárság viselt, — kevésbé díszes, az alján levő himzésen kívül némi zsinordiszitése van a vállán, az aszajon s a gallér sarkain. Egy széles posztós szűrfeleséget Csurgó tájékán viseltek. Ez a csökölyihez hasonlított. Alja feketével volt himezve. Ennek egy példánya a Kaposvári Múzeumban látható (3574 sz.)

A Dunántúl keleti oldalán egészen olyan formájú szűröket vi-

194. ábra. Cifra juhász szűr, Bakony.

seltek, mint az Alföldön. Ilyeneket ma is csinálnak, főként kocsisoknak. Ma már a nyakas szűr is készítenek a kocsisoknak.

40 év előtt még viseltek a kocsisok egy nagy kerek gallérú szűrformát Fejér megyében. Amint mondják, ez a szűrforma valaha másfelé is el volt terjedve. Ma már azonban nyomtalanul eltűnt. (13. ábra.)

A dunántúli szűröknek egy másik fajtája a *juhász-szűr*. Ez egy

kabátformájú, kevésbé bő, szűrposztóból készült ruhadarab, melynek szintén több változata volt (3, 182—183, 190. ábra).

A juhász szűr valamivel hosszabb, mint a kanászoké. Szabása is teljesen más volt. Azt mondhatnánk, hogy nagyjából olyan volt, mint a mi télikapátunk (189. ábra). Alkalmasint az úri rend ruhájának az utánzásából keletkezett. Viselték ezt a szűrkapátot az Alföldön is a mesteremberek. Ott *gubaszűr*-nek nevezték.

A juhász szűrnek mindössze arasznyi széles gallérja volt, melyet azonban kihimeztek (183, 190. ábra). Eleje és hátulja a vállon volt összetoldva, sőt az ujját is nem alul, hanem felül, a váll felől eső oldalán varrták össze. Az elej, oldal és hát az ujjabb típusu juhász szűrőknél olyan szabású volt, mint a mi télikapátunké. A régebbi juhász szűrök ellenben kissé harangaljúak voltak s több trapez alakú keskenyebb szélből voltak összevarrva. A gallér alá rendszeren egy hegyes csuklyát is varrtak (183. ábra).

A Kaposvári Múzeumban levő *csuklyás szűrt* (Lelt. sz. 4664.) Vajda Sándor csinálta (183. ábra). Állítása szerint jobbára uradalmi cselédek viselték Somogyvár, Öreglak s a Balaton vidékén. Ez a szűr elől összeér, mint egy kabát, sőt össze is gombolható. Nyakánál kihajtója van s arasznyi hosszú gallérja. Ez utóbbi borított és himzett.

Keskeny szelekből van szabva s a szelek körülbelül egyforma szélesek. Az a rész, mely az alföldi szűr oldalának felel meg, szintén egy ilyen szélből van, vagyis nem három: pálya-, aszaj-, oldal-darabból. Ujja kívül van összevarrva. Eleje és hátulja a vállon összetoldott s varrása az ujjáéval együtt halad. Ujja hajtókás, felöltethető. Zsebe nincs, de a zsebet egy-egy rávarrott zsebleffentyű jelképezi.

A Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára két darab vasmegyei himzett juhász szűrt őriz, egyik Sárvárról (3, 182. ábra), a másik Kemenesszentpéterről származik. Mindkettő egyforma szabású, a sárvárinak azonban gallérja alá varrott csuklyája is van.

A kemenesszentpéteri juhász szűr szabását a 189. ábrán láthatjuk. A szűr hátulja singes szélességű, hasonlóképpen a két oldal-elej is. Vagyis a szűr három szélből készült. Ujja nem fenekes, hanem nyitott. Nyaka arasznyi széles, letűrhető. Hátul a háthoz van varrva, elül a kikanyarított elejhez. A zsebek leffentyűi alatt zsebnyílás van, mely a szűr bélése alá vezet. Vagyis a bélés szolgál zsebul.

A szűrkapátok a múlt század vége felé terjedtek el Somogy-, Zala-, Vas-, Veszprém-, Győr-, Komárom- és Fejér vármegyékben. Leginkább Pápán csinálták (190. ábra). Még ma sem ment teljesen ki a divatból.

A dunántúli szűrnek egy másik formája a köpenyeg-szűr. Juhászok viselték. Első tekintetre a mi kerek esőgallérunkhoz hasonlít, azonban nem ebből ered, hanem a paraszt suba utánzata. A köpenyegszűr ugyanis olyan keskeny trapez alakú szelekből készül, mint a suba (2. ábra). A kaposvári múzeumban őrzött¹ (184. ábra) szűr 15 szélből áll. Hátul a felhasítást tartalmazó szél azonban

¹ 2636 l. sz. a.

kétszeres. Ez a szűr teljesen zsinórozással van díszítve, ami délszláv hatás. A Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának is van egy szép köpenyeg szüre, mely Sárváron készült Vas megyében 1873-ban. Ez 16 szélből van összeállítva. Eleje s alja széles posztórózsás szegéssel van körülvéve s a posztóvirágzás mellett díszesen himezett is. Ilyen szűröket Veszprémben is csináltak. Az öreg Rigó a múlt század végén fajszi vőlegényeknek csinált egy télen tíz darabot, mind egyformát. A legények úgy rendelték, hogy a nyaktól lefelé és a szűr aljától felfelé nyúló sujtás díszítményei összeérjenek.

A szűrkabátot és a köpönyeg szürt színes posztóból is csináltak. Leginkább fekete, szürke és zöld színű posztókat használtak. A zöld posztó főképpen Dunaföldváron és környékén volt divatos, elvértve még ma is lehet látni.

195. ábra. Ugyanaz hátulról.

A somogymegyei Csökölyön, Szennán és Gigében egy sajátos, fekete bőrrrel szegett és cifrázott, vörös gyapjúfonallal gazdagon kihimezett karazsia posztómellényt viseltek a legények. Némelyek szerint nem csak szűrszabók, hanem szűcsök is készítették volna. Legutóljára egy öreg zsidó készítette Gigében. Ma már divajtól multa. Csökölyön azonban még található. (191. ábra.)

Régen szűrdozmányt is viselt a nép, ma már csak a baranyamegyei sokácság hordja. Elvértve a háború előtti öregebb baranyai és tolnai magyarokon is lehetett egyet-egyet látni. A szlavonai Harasztin, Kórogyon és Szent Lászlón lakó ősi eredetű magyarság még ma is hordja. (9. ábra).

Diszítésmód.

A dunántúli szűrök részint színes posztó rátéttel vagy szegéssel; részint himzéssel; részint zsinórozással díszítettek.

A bakonyi kanász szűr fődiszítménye a szegés és rátét (69. Tábla). A himzés a ránkmaradt bakonyi szűrökön csak alárendelt jelentőségű (70. Tábla.)

Diszítményei szerfölött ősinek látszanak, éppen ezért érdemes nagyobb figyelemre méltatni.

A szűr szélei köröskörül vörös posztóba vannak szegve, azonfelül a gallért, ujjat és az elejt széles posztó szegés veszi körül. A szegés az elejen $\frac{1}{4}$ sing, a galléron $\frac{1}{3}$ sing, az ujjon $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{4}$ sing szélességű. Az ujj feneké is vörös posztóval borított. A dunántúli szűr szegéstdíszítését már 150 év előtti források is említik. Az erdélyi, nevezetesen a kolozsvári szűrről tudjuk, hogy már 300 év előtt is színes posztóba szegték.

Nagyobb piros posztófoltot az oldal és pálha összetoldása fölött találunk. Ez a színes posztódíszítmény három derékszögű négyszögből alakul, s a három téglány egy betűt formál (36. ábra) Alakja, mérete állandó és nem hiányzik egyellen dunántúli cifra kanászszűrről sem. Akármilyen cifra legyen is a dunántúli kanászszűr, arra nincs eset, hogy erre az oldalfoltra bármilyen himzeit díszít tegyenek. Ha semmi dísz nincs is a dunántúli nagygallérú szűrön, ez az aszal-folt rajta van, vagy legalább zsinór jelképezi. Különben ugyanezt elmondhatjuk az alföldi vagy felföldi szűrről is. Jellemző, hogy a bakonyi s általában a dunántúli szűr posztódíszítése, szegése majdnem mindig piros. Tudjuk, hogy a szücsök is legszívesebben piros irhából vágott virágokkal, foltokkal, vagy szegéssel díszítenek. Itt bizonyosan van valami közös a szücs és szürszabó rátét-díszítésmódban. Melyik az ősi? A szücs tanulta-e a szürszabótól, vagy megfordítva?

Kétségtelen, hogy az applikáló díszítésmód igen régi. El van terjedve úgy a finn-ugor, mint a török-tatár rokonainknál s általában az egész Keleten. Írott emlékeink hamarabb említik ezt a díszítésmódot, mint a himzést. Fel lehet tehát tételeznünk, hogy már a honfoglaló magyarságnál is megvolt.

Ha tüzetesebben megvizsgáljuk a dunántúli szűr rátét díszítményeit, különösen a szegésféléket, sok hasonlóságot találunk nemcsak a magyar szücs rátétdíszítményeivel, hanem a középázsiai török népek ilyenmű termékeivel. A Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárában Turkesztánból több rátétdíszítésű nemezen takarón a dunántúlihoz hasonló díszítményeket találunk (23,—24 ábra). Szegésrátétünk egyrésze megegyezik a karakirgizek sátornevez rátéteivel. Ez a találkozás nem a véletlen műve. Ha a szűr megőrizte kezdetleges, ősi, évezredes vagy talán még régebbi szabását, valószínű hogy díszítményeinek egy része is éppen ilyen régi.

Vannak a szűr rátétnek olyan díszítményei, melyek minden valószínűség szerint bőrdíszítmények utánzatai.

Tudjuk, hogy a nagyobb bőrruhák, mint pl. a subák, több juh bőréből készülnek. A bőrből a szücs a lehető leggazdaságo-

sabban törekszik kiszabni a ruhát, tehát ez egész bőrből igyekszik a legnagyobb négyszöget, a subánál a legnagyobb trapezt kivágni. Ha pedig ez nem sikerül, a bőrt azokon a helyeken, ahol a tervezett négyszöget nem adja ki, — kitoldja. Rendesen a nyaki részen — hol bőr gyorsan keskenyedik — kell kitoldani egy negyedkör alakú cikkel, hogy négyszögletes legyen a bőr. A két szomszéd bőr összetoldása után által pedig ez a negyed kör félkörre lesz. Az ilyen toldás természetesen meg látszik a subán (25. ábra), ezért a szűcs igyekszik a toldást dekoratívvá tenni. Vagy körülhimezi, miáltal a toldásról eltereli a figyelmet vagy pedig letakarja egy keskeny irha szallal, mely a toldás fölött vezet végig. Később ez az irhafolt elveszti tulajdonképpen rendeltetését és pusztán disztiménnyé válik, vagyis szükségképpen nem kell, hogy toldás legyen alatta. Megisméllódik az eset, amit az asz eredeténél mondtunk, (36. ol-

196. ábra. Ugyanazon szűr oldala

dal), hogy a szerkezeti elem disszé vált. A szűcsök ezt a negyed, vagy félkör alakú vóctakarót mint disztiményt gyakran alkalmazzák. A bakonyi szűrökön is megtaláljuk ezt a félkör-patkó-alakú rátétet az oldal és a hát összevarrásánál, (71. Tábla) sőt a vállon is (21. ábra). A bakonyi szűrön a két összevarrandó posztó közé beiktatott hasonló színű posztócsik pedig nem egyéb, mint a szűcsök vóca! (36. ábra) Ez a vékony posztóból készült szűr vóca idők folyamán annyiban módosult, hogy nem varrták a két összetoldott posztó közé, hanem csak egy sodrott zsinórral jelképezik. A sodrás szerepe később módosult. Amikor a színes posztó csipkéket a toldások fölé kezdték varrni, a csipkéket a sodrás fogta le s fogja ma is.

A bakonyi kanász szűr oldala patkódíszítésének felső részén egy ollóval kicsipkézett posztórózsát találunk, melyről három különböző színű posztóból vágott sallang csüng le (71. Tábla.) A posztórózsza és a belőle lecsüngő három sallang nem lehet más, mint a subák gombházrózsája s annak bőrsallangjai! Ezekkel akasztották fel a hosszú suba alját, ha gyalog jártak, különben a suba alja a földet septe volna. Láthatjuk tehát, hogy a dunántúli kanász szűr nagyon sok szücsreminiscenciát őriz.

A bakonyi szűrök rátét díszítményei nincsennek varrógéppel levarva mint a bihari szűrökéi, sőt azt mondhatnánk, hogy a varrógép sem terjedt el a veszprémi és somogyi szűrszabók között. Vajda Sándor kaposvári szűrszabó például életében sem varrt gépen. A dunántúli szűrszabók egy pár Alföldről beszármazott szűrszabót kivéve a rátétet kézzel varrják le. A applikálandó dísz piros posztóból vágják ki, s a dísz szélén fekete gyapjú, vagy pamut fonalat vezetnek körül s azt fekete vagy színes cérnával a rátéttel együtt a szűrposztóhoz öltik. A fekete kontur erősen kiemeli az applikált díszítményt (81 Tábla b, c.)

A bakonyi szűr szegélyyszerű applikált díszítményei mellett leggyakoribb díszítmény a tulipánt. Ez épúgy nem természetes (80. Tábla), mint az alföldi szűrök himzett tulipánja. Levelei a himzett szűrök rozmaring leveleire emlékeztetnek. A rátétben a szűrszabó a rózsát felülnézetben ábrázolja. (81, 83 Tábla. g. 26, 190 ábra.) Az ujj rátétborításában a rátét rózsába belehímezi a bimbót. A rózsát szegély díszítményekben is alkalmazzák, mint rátétdíszítményt. A sárvári köpenyegszűr szélén jól látjuk a rózsza ilyen alkalmazását. (26. ábra.) Azonnal kitűnik, hogy ez a rózsza, meg az előb tárgyalt félköralakú vóctakaró applikált dísz mennyire szücseredetű, ha a 25 ábrán bemutatott szentgáli suba válldíszítményeit a veszprémi szűr oldaltoldásalatti patkódíszével (73 Tábla) s a sárvári szűr kabát szegélyével (26 ábra.) összehasonlítjuk. Maga a rátét zsinórral, fonallal való konturozása, illetőleg a konturral együtt való leöltése, (80 Tábla) a vóc használata, továbbá himzés alkalmazása magán a rátétben, szücs technikára emlékeztet. Ezek alapján kimondjuk, hogy a bakonyi rátét díszítésű szűr díszítménye szücseredetű. Az a nagyhasonlóság, ami a szűr- és szűrornamentika himzései között van szintén azt bizonyítja hogy a szűrhimzés is a szücs himzést vallhatja ősenek.

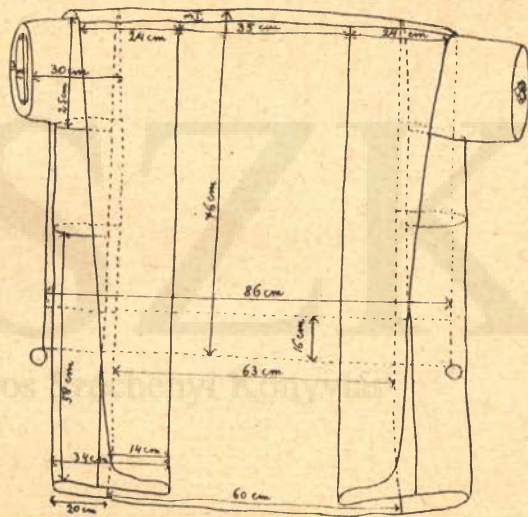
A bakonyi szűrön, más magyar szűről eltérőleg figurális díszítő elemeket is találunk. Leggyakoribb ilyen díszítőelem a madár, mely többnyire galamb vagy fecske. A madár is rátét, azonban különböző színű himzéssel ékesített. A galamb csőrében többnyire virágot tart, a fecske levelet visz. Szoktak néha a szűrre juhnyáját, gulyát, pásztort sőt még tájképet is ráhímezni vagy ráapplikálni (195. 199. ábra.)

A bakonyi szűr virágelemei, madarai nagyon emlékeztetnek a dunántúli pásztorfaragások spanyolozott díszítményeire. Ha tudjuk, hogy a dunántúli pásztor nagy előszeretettel ábrázolja magát vagy szűrös társait, (84—88 Tábla) akkor nem lehet kétségünk a felől sem, hogy a karcolt és piros-zöld spanyolviasszal berakott pásztor-tükrösök, — borotvatartók stb. díszítőelemeit sőt díszítményeit is

elsősorban a szűréről vette. (200 ábra) Hiszen ezt a ruhadarabját szerette legjobban. Ennek disztiményei, színei állandóan szemei előtt voltak. A pásztorfaragványok virágelemei között ott látjuk bekarcolva cifraszűr rozsmaringleveleit. A szűrornamentika hatását még a karcolt disztiményű somogyi kobakokon (= ivőtökök) is felismerhetjük.

A bakonyi szűr tulajdonképpen rátétdisztiményűnek mondható, mert a himzés elenyészően csekély rajta. Önállóan alig szerepel. Leginkább magát a rátétet díszíti, vagy annak kerete, járuléka. Magától értetődik, hogy a rátét piros színével összhangban van. A bakonyi szűr színhatása azonban a vörös szegéseken, foltokon és disztiményeken nyugszik, ezért a himzés színezésében törvényszerűséget hiába keresünk. A veszprémi szűrszabó az átmeneti színek egész skáláját használja. Nem idegenkedik az alföldi szűrszabónál szokatlan narancs- vagy kék színtől sem. A himzés azonban oly jelentéktelen a rátétes bakonyi szűrön, hogy a szűr általánosan piros disztiményeit alig befolyásolja.

A piros szín ellensúlyozására a szűrszabó eredményesen csak a feketét használja. Ezzel hajdan virágot nem hímezett, hanem csak széles csíkokat a szűr alján, továbbá egymásba fonódó félköralakú disztiményeket, melyeket patkónak nevezett. (69—71. Tábla.) Ezeket a patkókat eleinte csak a szűr oldalán alkalmazta a szűrszabó, később azonban áterjedt a szűr hátára is, még pedig a szűr hátán levő rátétdisztimény ro-

197. ábra. Kanászsűr szabása. Somogy m vására. Ezeknek a feketével hímzett csik- vagy félköralakú disztiményeknek az eredetét nem tudjuk, de azt gyanítjuk, hogy zsinórdisz lehetett az ősiük s most azt utánozzák. Ezek lehetnek a szűr legrégibb disztiményei, s valószínű, hogy a cifra jelzőt ezek után kapta a szűr, mert a cifrázás a régi magyar nyelvben köröcskével való disztítést jelentett.

A piros szegésű cifraszűröket a nemesek, gulyások, kanászok viselték s ezelőtt mintegy 45 évvel hagyták el teljesen. Fenekes ujjal csak kanászok hordták.

Fekete szegéssel is csinálták, főként juhászoknak, Néhol egyéb pásztorok is hordták a fekete szegésű és hímzésű szűrűt.

Uradalokban kék posztó díszítéssel is csinálták. Így készültek a szűrök a Festetich féle toponári uradalom ígás kocsisai számára is. Zöld-piros és fekete szegéssel is csinálták. Zölddel leginkább polgároknak készítettek ujjas szűröket.

A Bach korszakban s a kiegyezés éveiben az úri hölgyek is viseltek cifraszűrt. Ezek fekete posztóból készültek, himzett virágai pedig piros, fehér, zöld színűek voltak (7. ábra. 81. Tábla a., 82. Tábla, 84. Tábla c.)

A hatvanas-hetvenes években a hatóság Somogy megyében is üldözte a szélesen szegett cifraszűrt s a zsandárok itt is lekaparták a cifraságot a szűrről. A színes posztót könnyen le lehetett hasogatni a szűrről, azonban ahol oda volt varrva a szűrhez, ott egy színes vonal maradt, mintegy konturja a színes borításoknak (192—193. ábra)¹ Ez aztán egy új cifraszűr-típus keletkezésére adott alkalmat. A szűrszabók ugyanis nem a régi módon borították és szegték a szűröket, hanem csak ezeket a konturokat varrták fel a szűrre. Vagyis egyenesen megnyúzva készítették a szűrt, hogy a zsandároknak ne legyen semmi dolga, de azért a szűrön mégis meglássék a régi díszítés vonala. Ez a szűrt Kaposvárott *Garibaldi-vagy paraszt szűrnek* nevezték, díszítését pedig *cigulásnak*. A befogatott keskeny csipkét ugyanis *cigulának, cikulának* hívják szűrszabónyelven.

Csököly tájékán nem volt divat a posztóborítás. Itt színes sodrással, mint zsinórral díszítették a szűröket s a zsinór alá cigulát fogtak. Ezeket a szűröket *csipkésnek* nevezték (21. ábra).

A szűr elején, a mell tájékán a szegőposztóból körülbelül 20 filléres nagyságú karélyokkal csipkéket raktak egymásra, úgyhogy tenyérynyi szélességben a szűr eleje pikkelyes volt. Ezt *baklu-nak* nevezték. Ugyancsak rojtokat is vágtak s varrtak a szűr elejére. A szűrökön alkalmazott, ollóval kicsipkézett vastag posztó- vagy dupla-rózsák is a szűr elengedhetetlen cifraságai közé tartoztak (71. Tábla).

Emlékeznek az öregek apró posztórátét díszítésű fekete szűr-dolmányokra is. Ezek olyanok lehettek, mint a torockai mágyarok szűr-dolmánya (79. Tábla).

A posztódíszítményeket a zsinórozás váltotta fel. A zsinórral részint a zsinóros magyar ruhák díszítményeit, részint a szűr-díszítményeket utánozták. A somogymegyei múzeumnak van egy igen szépen zsinórozott köpönyeg-szűre Kastélyosdombórol (2. ábra). A zsinórból való rácsozást a zsinór-bokorvirágban *dupla dezentnek* nevezik.

A bakonyi cifraszűrök koszorú sávjaiban is találunk zsinórozást. Ezek rendszeren egymást keresztező félkörívek, vagy hullámvonalak. Valószínű, hogy a himzett sávok, karikák és duplakarikák, patkók is — melyeket *rostél*-himzéssel varrtak fel — zsinórdíszítmények lehettek valaha.

Mikor a varrógép divatba jött a 70-es években, a rávarrt zsinórt vagy színes fonalat varrógéphemzéssel kezdték utánozni. Ez a tűzésmód megfelel az alföldi *nyargalásnak*. A Dunántúl azonban csak az Alföld felől bevándorló szűrszabóknál jutott nagyobb szerepe, mert a dunántúli szűr halódásán már a varrógép munkaegyszerűsítő korszaka sem tudott segíteni.

¹ A szűr a készítőmester, Vajda Sándor vállán van.

A szürkabátokat csak a 70-es 80-as évekig himezték. Azután már leginkább posztóvirággal diszítették. Többnyire fekete, ritkábban bordó virágokat varrtak a szűrre. A virágokat a régi mód szerint a széleken vezetett és odavarrott színes fonallal konturozták. Később az alföldi szűrszabók hatására varrógéppel varrták le, de egészen az applikáció háborúelőtti pusztulásáig szokásban volt a rátét kon-

198. ábra. Cifra gulyás szűr. Csurgó, Somogy m.

A Veszprémi Múzeum gyűjteményéből.

turozása, melyet az ügyes szűrszabó géppel végzett. A rátét mintái bokorvirágok voltak, leginkább a kanászsürgallér sarokvirágát utánozták. Annyi stílust azonban nem tudtak belevinni, mint a bihari szűrszabók.

A legszebb applikált juhászsűrök Pápán készültek (190. áb.)

A bakonyi és somogyi sűrök — amennyiben himzettek voltak —, nem sokban különböztek egymástól (194—196. ábra). Azonban — sajnos — a ránk maradt dunántúli cifrasűrök közül csak kevésről mondhatjuk bizonyosan, hogy bakonyi eredetű. Az ismert himzett cifra kanászsűrök legtöbbike somogyi.

Mint már említettük, a somogyi cifrasűr szabása annyiban tér el a bakonyitól, hogy gallérja nem trapez, hanem négyszög alakú. (197. ábra.) Valamivel rövidebb is, mint a bakonyi. A somogyi kanászsűr sohasem rátét diszítésű, hanem mindig himzett.

A somogyi sűrök is mintázott szegésűek. Legtöbb esetben ezek is cinóber piros posztóval vannak szegve, gyakran azonban karmin vagy bordóvörössel is szegték, sőt néha, zöld, fekete, kék szegésű sűrőket is készítettek.

A somogyi cifrasűr általános színhatása is vörös a széles szegés miatt, azonban ezeken már a himzés színei is érvényesülnek.

A himzés majdnem mindig a vörös szegésen, posztóborításon foglal helyet. Ritkábban a csupasz sűrposztón is himeznek, például az oldalon, az aszaj alatt. Gyakori eset, hogy a himzett diszitmény a vörös borításról átnyúlik a borítatlan területre is, különösen a gallérsarokvirágnál, néha pedig a sűr elején (kihajtóján) látjuk ezt. Mivel a himzés piros alapú, a himzett virágokban kevés a piros szín, ellenben a magyar sűrön ritkán használt kék és sárga színt is elég gyakran alkalmazza a somogyi sűrűszabó.

Egy tipikus somogyi cifrasűr¹ himzésében a következő színeket találjuk: bordó, sötét karmin, királyvörös, cinóberpiros, rózsaszín; zöld, halvány (alma) zöld; kék, halványkék, lila; narancssárga, fehér fekete.

A kék, halványkék és lila a virágokban használatos, mégpedig többnyire a virágok külső szirmaiban. A virágok belsejében inkább a vörös színárnyalatai szerepelnek. Ahol azonban a virág nem a vörös posztó borításon fekszik, hanem a fehér sűrposztón, ott a vörös színárnyalatok a virágok külső szirmában is szerepelhetnek. A zöld színárnyalatai csak a levelezésben fordulnak elő. A narancssárga és fehér színek a virágok belsejében használatosak. A fekete csak a himzés keretétől szolgáló sávok, patkófrizék himzésére. Az ismétlődő virágformák egyhangúságát a sűr alja kószorujában a sűrűszabó színrythmussal enyhíti.

Egy még mindig színdús, de a színek hanyatlását mutató somogyi cifrasűrön² az alábbi színeket találjuk: karminvörös, téglavörös, narancs, rózsaszín, drappszín. Jellemző, hogy a posztóborítás színe, a cinóberpiros a himzésekben végképpen hiányzik. Ennél is jobbra a kék és a késsel kevert színek szerepelnek a virágelemekben. A zöld színek főleg a levelezésben fordulnak elő. A vörös színek inkább a virágok belsejében használatosak. A fehér és sárga úgy a virágok belsejében, mint önállóan előfordul. A fekete itt is a sávok, patkók, általában a keretek színe.

Hogy milyen volt a himzett dunántúli cifrasűr a múlt század

¹ Garay Ákos tulajdonában.

² N. M. lt. sz. 4710.

derekán, álljon itt Horváth Ferenc nagykanizsai szűrszabó remekének egykorú leírása², aki a párisi világműtárlatra 1855-ben egy magyar cifraszűrt készített „se nem rövid, se nem hosszú ujjakkal csuklya nélkül, melynek gallérja piros selyembárony s a szegélyek is ilyenből vannak, a bélés hasonlóképpen piros, de nem bárony szövetből van. Hátul alant egy szív fölött a magyar korona

199. ábra. Ugyanaz hátulról.

ragyog kihimezve, mellette két felől egy-egy fatörzs, melyek mind-egyikén páva áll. A fatörzsek mellett mindenféle gyümölcs, a pávák

² Vasárnapi Ujság 1855. 199 l.

fölött pedig különféle virághimzetek díszítik a korona környékét. Az egész gubát (= szűr) rózsák, tulipánok, nefejejtsek egyéb virágokkal s közöttök és mellettök repkedő madarakkal lepik el. Az egész guba nagy gonddal és fáradsággal készül annál is inkább, mint-hogy Horváth nem tud rajzolni s himzését mind maga szabad kézzel készíti minden minta nélkül. A gombkötő munkán szinte a magyar jelvények díszlenek, köztük az ősi buzogány is. Az egész gubán valóságos tiszta magyar színezet, szabás és eredetiség ömlik el. Készítője május 21-én mutatta be Nagykanizsán szép művét s másnap utnak indíttá Párizs felé.

Nem tudjuk biztosan eldönteni, hogy ez a remekbe készített szűr kanász szűr volt-e vagy szűr kabát. Azonban a Veszprémi Múzeum is őriz egy remekbe készült somogyi cifraszűr, melyet Dobor István csurgói szűrszabó készített a múlt század 60-as éveiben. A cifraszűr valamelyik Festetich herceg készítette, később egyik alkalmazottjának ajándékozta, kitől vétel útján jutott a Veszprémi Múzeum tulajdonába. (198—199 ábra).

A szűr erős fehér posztóból készült, finom széles piros posztó szegéssel, melynek szélébe zöld vagy fehér cikula van befogva. Kissé harangaljú. Alja lekerekített. Oldalán a szokásos dunántúli H betű formájú piros posztófolt. Fenekén ujjá piros posztóval borított, szélein rátét rózsákkal. Az ujjon s a szegések szélein kézzel varrott lúzések, melyek mintái az alföldi géptűzésekhez hasonlítanak.

A széleken körülfutó fekete sávok és félkörív sorok fekete gyapjú fonallal vannak himezve, egyebütt az egész selyemmel himzett.

A szűr elején fönt vázából kinövő virágcsokor természetes ábrázolásban. A virágok alig stilizált rózsák felülnézetben, szegfűk oldalnézetben, rózsabimbók, nefejejtsek, gyöngyvirágok természetes színben. Rózsa- és gyöngyvirág levelek sötétebb és világosabb színben váltakoznak. Rozmaringlevél nincs, a virágcsokorban s a virágok és levelek között a tér kitöltetlen. A váza oldalára a mester a magyar cimert himezte és a három betűt É. A. H. (Éljen a Hazá!)

Szintén az elején, az előbbi virágcsokor alatt, hosszú laposöltésekből alakított négyszögsor van. Ez alatt 7 sor almás csipkéből alakított pikkelyes mező. A csipkesorok nemzetiszínű elrendezésben vannak.

Ez alatt a szűr aljáig három hosszú leveles virágszár húzódik le a szűr aljáig, egyik szegfű, másik rozmaring és szulák (*Convolutus*). A kiindulásnál két röpködő pillangó. Alul a mester neve, Dobor István Csurgón, S. m. (Somogy megye.)

A szűr oldalán fehér alapon a magyar címer, mely fölött két koszorút tartó angyal lebeg. A cimert egyik felől tölgyág, szőlőfűrtös venyige, virágzó és gyümölcsös körte- és almaág, másik felől búzakaralász, búzavirág, konkoly, szegfű és repkénycsokor övezi. A feleresztések mellett piros mezőben rózsáág rózsákkal és bimbókkal részint rózsá, részint rozmaringlevéllel, melyek azonban nem zárkoznak össze.

Ezeztől jobbra és balra vázákból kinövő virágszál, mely fönt tulipánban végződik.

Alul piros alapon fekete csikok között koszorú vonul körül, mely a szűr hátsórészén bőségszaruból indul ki. Virágai rózsák felülnézetben, bimbók, tulipánok, szegfűk, galambbegyek (*Ranunculus ficaria*), jácint, gyöngyvirág, ibolya ; mindegyik lehetőleg a maga levelével.

A koszorú fölött és alatt taréjos hullámszerű csik vonul végig.

A szűr hátán erdős táj hegyekkel. Az előtérben gulya az álláson. Mellette balról kút, e mellett szűrös pipázó gulyás áll a kutyájával. A gulyától jobbra az erdő szélén pásztorkunyhó. A hegyek közül a falu tornya látszik. A hegyek fölött a kék eget felhők takarják, de a nap azért látszik. Az égen madarak röpködnek.

A gallér sarkaiban egy-egy virágcsokor, a már említett természetes virágokból és levelekből, erősen összezsúfolva. A szűr gallérját a szegésein belül 3 oldalról rózsaaág veszi körül, kinyílt és nyíló rózsákkal, bimbókkal. A leg-sarokban azonban egy-egy stilizált szűrszabó bimbó s fölötte tulipán diszeleg. A gallér alján tájkép, mely egy nagy várost ábrázol. A városon folyó folyik keresztül. Háttérben hegyek. A tájképet koszorú övezi.

A szűr alja szép rátéttel szegett, A feleresztések végénél posztó rózsák. A gallér sarkain is nagy posztó csücskők. A szűrszíj rózsaín egy-egy magyar cimer ezüsből.

A somogyi szűrnél is megismétlődik az a jelenség, mely az ország többi szűrénél is mindenütt észlelhető, hogy a tiszta színek közé átmeneti színek tola-kodnak, a színek harmoniája megromlik,

majd egy színnek több színárnyalata jut uralomra s bizonyos ősi, hagyományos színek lemaradnak a szűrről. Némely somogyi szűrön azt látjuk, hogy a szűrszabó bizonyos virágot vagy levelet tarka fonallal himez, vagyis a virágot vagy levelet egymásba fokozatosan átmenő színekkel himezi. Ez a forma egységét bontja meg (N. T. lt. sz. 77047). Legtöbbször azonban a fekete szín hatalmasodik el a szűrön, s nemcsak a keretszerű sávokat és patkókat himezi feketére a szűrszabó, hanem a levelezéseket is. A fekete levelek között itt-ott néha még meghúzódik egy zöld vagy más színű levél. A virágok is legfeljebb egy két színűek. Végül mind a levél, mind a virág feketévé válik. Legfeljebb a fekete virág közepén egy-egy színes pontocska jelképezi az egykori színpompát. A fekete — a

200 ábra. Spanyolozott 'űkrös szűrvirágokkal. Dunántul.

szomorú gyász színe — a himzés halálát jelenti. Ha egyszer valahol elfeketedik a szűr- vagy szűcshimzés, az ott többé színes nem lesz soha, sőt bizonyos, hogy rövid idő múlva teljesen lemarad a himzés a ruháról.

Ami a somogyi, általában a dunántúli szűr diszitő elemeit illeti, nem nagyon változatosak. Az ismétlődő formákat inkább színezéssel teszi változatossá a szűrszabó.

A somogyi szűrről hiányzanak az alföldi keskeny, hosszú rozmaringlevelek. A levelek inkább végük felé vastagodók, lapátszerűek, vagy pedig kigyózó orsóformájúak. Ez a kétféle levél igen gyakran egymást váltogatja. A somogyi szűrszabó a levelet nem rakja szorosan egymás mellé, mint az alföldi, hanem hézagot hagy köztük. Ezt azért teszi, hogy az alapanyag színe jól érvényesüljön. Ha zöld a levél, akkor a világos és sötétebb zöld árnyalatai változnak. A somogyi szűrön ismeretlen a levelek olyan árnyazása, hol az egyik oldal sötét (esetleg fekete), a másik világos. Ez az alföldi szűrök sajátja. Határozott szár sincs mindig a virágkompozíciókban, legfeljebb csak a gallérsarokvirágban. Ha van szár, az többnyire rózsaszín. Piros nem lehet az alapanyag miatt. Legtöbbször azonban egy-egy megnyujtott levél veszi át a szár szerepét.

A szűr alja-koszorúja ha nem pirossal borított, akkor a koszorú rózsái lehetnek piros posztóból applikáltak, fekete zsinór konturral. Ez esetben a levelezés többnyire fekete.

A piros alapú alj-koszorúban bizonyos távolságban kerek rózsák vannak, melyek színei rythmikusán változnak (77. Tábla). Ezek a rózsák vagy felülnézetben vagy félprofilban ábrázoltak. Az alapszín miatt sohasem pirosak. Vagy 8, vagy 16 karélyúak.

Az alja-koszorújában szoktak hegyére állított bimbót is rakni a rózsák közé, a hullámos szár mellé. Ezek az alföldi bimbóktól eltérőleg sem kívül, sem belül nem karélyosak, azonban a bimbók egyik oldalának a színe különbözik a másiktól (77. Tábla d.). Színes levelekből is alakítanak bimbóféle virágot, melyet leginkább a hosszában metszett hagymához hasonlíthatnánk. Ez mindig a vastagabb végénél fogva ül a száron. Az előbbi bimbótól megkülönböztetendő: levélbimbónak fogjuk nevezni (73. Tábla. 14.) Szoktak tölgyfalevelet, gyöngyvirágot, leveles gyöngyvirágot, bimbós tulipánt, csillagrózsát, nefelet, bogycát, sőt bogycából alakított rózsát is alkalmazni a szűr alja koszorújában. Ennek virágai karmin, bordó, barna, kék, lila színűek. A virágok belső része halványkék, királyvörös, narancssárga, fehér, halványzöld, halványrózsaszín stb.

Az oldalvirág az aszaj alatt egy rózsából indul ki, mégpedig a rózsát kétfelől átölelő szárral. (76. Tábla. a.) A harmadik szár — ha van — a rózsából indul ki. Míg az alja koszorújában a levélerek a piros posztó alap miatt sohasem pirosak, az oldal bokorvirágának szárai mindig ilyenek, mert az egész virág fehér alapon van.

Az oldalvirág lefelé csüngő bokra három rózsából áll, vagy ha csak egy rózsza van, akkor a rózsza körül levélbimbók, bimbók, árvácskák, bogycák találhatók. Ha a térkitöltés úgy kívánja, gyöngy-

virágokat, leveles gyöngyvirágokat, bogyókat is raknak a többféle árnyalatú zöld levél közé.

A *feleresztésekben*, vagy a *feleresztések* mellett leveles szárok vannak, esetleg közbeiktatott 8 szirmú rózsákkal, csillagrózsákkal, bogyórózsákkal. Olykor 16 szirmú rózsát alkalmaznak, ez esetben a rózsaszirmjai rythmikusán váltakozók.

A háton ritkábban van virág. Ha mégis van, akkor az rendszeren felfelé irányuló bokor, mely egy rózsza alól kinövő piros szárból s az e köré csoportosuló levelekből, nefejejtsekből, levélbimbókból, gyöngyvirágból, bogyókból áll. A virágok különböző vörös színárnyalatúak. A levelek hegyesek vagy tompák. Zöldek, de a zöld színárnyalataiban váltakozók.

A dunántúli kanászszűr elejére is szoktak virágot tenni, mely vagy bokor vagy füzér. (76. Tábla. b.)

A füzérnek hullámos szára van. A száron hegyes vagy tompa levelek, — rózsza, nefejejts, gyöngyvirág, leveles gyöngyvirág, csillagrózsza, bogyó, stb. — ülnek. A bokorvirág (74—75, 78. Tábla.) alkotó elemei lefelé, vagy felfelé irányuló, esetleg vízszintesen fekvő rózsza, rózsabimbó, levélbimbó, tulipánt, szívalak, stb. A virágok közeit váltakozó formájú és színű levelek töltik ki. Az elejvirág alatt legtöbb esetben piros posztóborítás van.

Az *elejen* a felső bokorvirág alatt egy mezőt szoktak hosszú, lapos öltéssel két oldalra behímezni. Ebben valamennyi hímző szín szerepel.

A dunántúli kanász szűr gallér sarkában mindig szokott egy-egy bokorvirág lenni, amely túlnyomórészt a gallér széles piros posztóborításán nyugszik (186, 195, 199 ábra. 75 Tábla). Rendszeren csak a virágcsokor legfelső motivuma — mely többnyire levélbimbó vagy tulipánt, bimbós tulipánt — nyúlik át a gallér borítatlan részére. A dunántúli szűrökön a nagy gallérfelületet nem használja ki annyira szűrszabó, mint pl. a bihariak, kunok, palócok. A két sarok csokrán kívül nem igen találunk egyéb hímzésfoltot a galléron. (195, 199 ábra).

A gallér bokorvirágai sohasem kétoldali szimmetrikusak már csak a hullámos szár miatt sem. A szár a gallér sarkából indul ki; többé-kevésbé hullámos. A gallérvirág főeleme a bimbós rózsza, de van 8 szirmú rózsza, rózsabimbó, nefejejts, bimbós tulipánt, levélbimbó, gyöngyvirág, leveles gyöngyvirág, bogyó, bőségszaru stb. A virágok közeit váltakozó színárnyalatú és formájú zöld levelek töltik ki. A leveleket esetleg erezések tarkítják, és pedig a sötétzöld levelet sárgászöld ér, a sárgászöldet sötétzöld ér. Általában a dunántúli szűr színrythmusa a levelek színezésében jut leginkább kifejezésre.

A juhász szűrök hímzése (78. Tábla) meglehetősen eltér a kanász szűrökétől.

A juhász szűrnek a hátát, ujjait, (78. Tábla, a.) alját, elülső, alsó sarkát s a zseb környékét hímezik ki. (3, 182 ábra). Keskeny, színes posztóval borított gallérját is ki szokták hímezni (183, 190 ábra), továbbá a posztóvirágos szélek, szegélyek mellékét is.

A juhász szűr fődíszítménye a háton van s a felhasítástól in-

dul ki. A virág szára innen egyenesen halad felfelé s jobbra-balra ágakat bocsájt ki, melyek végein bimbós tulipánt ül. Az ágak körül tompavégű rozmaringlevelek ülnek, azonban nem érnek össze, úgy hogy a posztó alap kilátszik. (3. ábra).

A bakonyi szűr fődíszítőelemei nagyjából ugyanazok, mint az alföldi szűröké. Rózsák felül és oldalnézetben. Az előbbiek kerek, utóbbiak többnyire oválisak. A bimbót magában is alkalmazzák, tulipántot is alakítanak belőle. Pusztán levelekből is alakítanak bimbót, melyet virágként kezelnek. A bimbó egyik oldalát gyakran másféleképpen színezik, mint a másik oldalt. Alkalmazzák a nefelejtset is továbbá egy hasonló, de három levelű virágot, melyet herelevélnek neveznek. (72—73. Tábla.) Régi dunántúli szürgalléron még a bőségszarut is megtaláljuk, ez arra int bennünket, hogy az uri hímezések vagy egyéb ábrázolások hatását sem kell figyelmen kívül hagynunk (74 Tábla 9. sz.). Posztóból leginkább a tulipántot és rózsát ábrázolják. Figyelemreméltó, hogy a posztóvirág tulipánt sohasem bimbós, hanem meglehetősen naturális. A dunántúli szűr hímezések színezése eléggé zavaros. Nincsenek olyan határozott színei, mint az alföldieknek. Tertiár színeket is gyakran alkalmaznak.

A leggyakoribb öltésmódok a dunántúli szűr hímezéseken Palotay Gertrud szerint a következők¹:

„A laposöltés rózsán, rozmaring- és almalevélen, bimbón, tulipánton szerepel, valamint rendszeren mindenféle virág közepén”.

„Száröltéssel szarát, két szín között konturt, almalevélezést hímeznek, sőt köralakban sűrűn egymás mellett vezetve a sorokat, kerek virágot varrnak ki vele. Egyik válfaja (38. á. 12.) igen érdekes.”

„Láncöltéssel a készítő vagy megrendelő nevét hímezik, vagy konturt és virágszarát.”

„Huroköltéssel a virágok szirmát dolgozzák ki.”

„A farkasfog gyakran szerepel a bakonyi szűr hímezéseken, főleg a szűr szélein csikúl, ritkábban levelek erezésén.”

„Rostélyost szintén alkalmaznak, de ritkán és akkor is lazán és szabálytalanul dolgozva.”

„Fogasöltésből virágokat varrnak ki.”

„Hármasöltés elszórtan hézag kitöltésként (39. á. 23.) szerepel.”

„Csillagöltést sokféleképpen és előszereikkel alkalmaznak: egyedül is, virág közepén is, vagy legősibb módján, azaz több egymásföle helyezett posztódarabka leerősítésére.”

„Rézsútöltéssel is készítik levelek erezését (39. á. 20.)”

„Ágasöltés (39. á. 26.) csak a dunántúli szűrökön fordul elő almalevél erezésén, vagy laposöltéses virágok szirmain. (39. á. 23.)”

„A fonatöltés a dunántúli szűr hímezések legjellemzőbb öltése. (38. á. 9.) Bemutatott alkalmazásában a szűrök alján szerepel, ugyanitt csikót is varrnak belőle. Köralakban vezetve, virágokat alakítanak belőle. Egyszerűbb formájában (38. á. 11.) sornak, vagy keskeny, száröltéssel kontúrozott levelek közepének kitöltésére alkalmazzák.”

„Rácsöltéssel (38. á. 7.) keskenyebb, vagy szélesebb csikokat hímeznek.”

¹ Népr. Értesítő, 1930. 1. sz.

„A rátétmunka öltésével diszítik a két egymással érintkező posztódarab szélét.”

„Átvarrások számtalan változatban fordulnak elő dunántúli szűrhimzéseken, de ezeket rendszerbe foglalni nem lehet, mert mir dig a szűrszabó egyéni fantáziájának szüleményei.

A leggyakoribbak laposöltéses alapon himezettek : csillag, nyolcasöltés, ágasöltés, farkasfog, hármásöltés, kis kereszt, láncöltés stb.”

A színes táblák magyarázata :

69. Tábla. Kanász bakonyi cifraszűrben, Szentgál, Veszprém m. N. M.
70. Tábla. Kanász cifraszűrben, Somogy m.
71. Tábla. Részlet bakonyi cifraszűr oldalából. A 187—188 ábrához és a 69 táblához ! Szentgál, Veszprém m. N. M.
72. Tábla. Diszító elemek a dunántúli szűrökről, részint a Néprijzi Múzeum anyagából, részint a szerző gyűjtéséből : 1—3. 5—8, 10, 12—17 : rózsza ; 4, 11 ; bimbó ; 9 : nefelejts.
73. Tábla. Diszítóelemek ugyanonnan : 1, 3—4, 8, 12. 18—19 : tulipánt ; 2, 6, 17 : szegfű ; 5, 7, 11, 14—15, 20 : bimbó ; 9 : bőségszaru ; 10 : madár ; 16, 19 : herelevél ; 13 : nefelejts ; 15 : levél.
74. Tábla. Szürelej himzése, Veszprém megye. A 194 ábrához !
75. Tábla. Szürgallér sarka U. onnan. A 195 ábrához !
76. Tábla. a : szűroldalról ; b : szürelejről U. onnan, A 194—195 ábrához.
77. Tábla, Szűrálja koszorújából. a—c : Veszprém m. A 194—195 ábrához ! d : Somogy megye. A 70. Táblához !
78. Tábla. a : Szűr ujjá himzése. Sárvár, Vas m. A 3 ábrához ! b : Szűroldal himzése. Somogy megye. A 70. Táblához !
79. Tábla. Férfi szűrdommányban. Torockó, Torda-Aranyos m.
80. Tábla. Szűrhat rátétdisze. Szentgál, Veszprém m. N, M. A 188. ábrához !
81. Tábla. a : női szűr himzése, Zirc, Veszprém m. A 7. ábrához ! b : gallérszűr rátétszegélye és himzése. A 26. ábrához ! Sárvár, Vas m. N. M. c : szűrűj rátéte és géppel varrott tűdzései. Veszprém, A Veszprémmegyei Múzeum szűréről.
82. Tábla. Női szűr alja himzése. Zirc, Veszprém m. A 7 ábrához ! A Veszprémmegyei Múzeum szűréről.
83. Tábla a—g : szegélydiszítések dunántúli szűrökről. h : szűrűj borítás kézzel tűzdelt cernázása.
84. Tábla. a : pásztorrajz spanyolviasz berakásos tükrösről. Betyár cifra kanászszűrben, Magyargencs, Sopron m. 1840-ből Lt. sz. 114969. b : ugyanaz, u. azon tükrös másik oldaláról. c : női szűr gallérja. ¹/₈. Zirc, Veszprém m. A Veszprémmegyei Múzeum tulajdonában levő szűréről.
85. Tábla. a : pásztorrajz spanyolviasz berakásos furulyáról. Juhászok cifraszűrben. Ostfivasszonyfa, Zala m. 1872-ből. Lt. sz. nélkül. b : juhász szűrűkésében. Ugyanazon furulyáról. c : Pásztorrajz spanyolviasz berakásos tükrösről, Juhász cifraszűrben. 1842-ből, Bakonybél, Veszprém m. d : Ugyanaz. Pénzeskút, Veszprém m. c—d : a Veszprémmegyei Múzeum tulajdonában levő tükrösökről. (Lt. sz. ⁸⁵/₂₄, 2551.)
86. Tábla. a—b : Pásztorrajz spanyolviasz berakásos tükrösről. Borozó juhászok cifraszűrben. 1873-ből. Pusztagyimót, Veszprém m. Lt. sz. 103714. c—d : Betyárok kezükben puskával és baltával. 1847-ből. Dunántúl. Lt. sz. 121821.
87. Tábla. a : Pásztorrajz spanyolviasz berakásos tükrösről. Betyár cifraszűrben. 1843-ből, Dunántúl. Lt. sz. 121819. Kissé megnagyítva. b : mulató pásztor. Felsőzsid, Zala m. Lt. sz. 69483. Másfélszeres nagyság. c : Kanász cifraszűrben. Veszprém m. Lt. sz. 103759. Kissé nagyítva. d : Pásztorrajz karcolt tükrösről. Betyár cifraszűrben. A felírás szerint Sobri Jóska és Répa Rozi emléke. 1891-ből. Somogy m. Lt. sz. 16486. Kissé nagyítva.
88. Tábla. a : Pásztorrajz spanyolviasz berakásos tükrösről. Kanász cifraszűrben. Pap József 1874 felirással. Dunántúl. Lt. sz. 121816. Kissé nagyítva. b : Pásztor cifraszűrben, Dunántúl. Kissé nagyítva. c : Kanász cifraszűrben. Kisbajom. Somogy m. Lt. sz. 59222. Másfélszeres nagyítás. d : Pásztor cifraszűrben, Dunántúl.

69. Kanász, Szentgál, Veszprém m.
Schweinehirt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

70. Pásztor, Somogy m.
Hirt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

71. Kanasz szür oldala, Szentgál, Veszprem m.
Seitenteil vom Filzmantel.

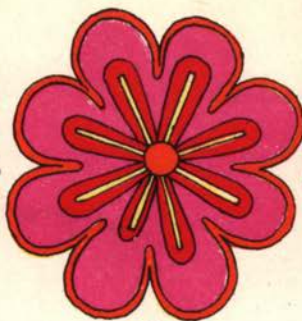
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1.

2.

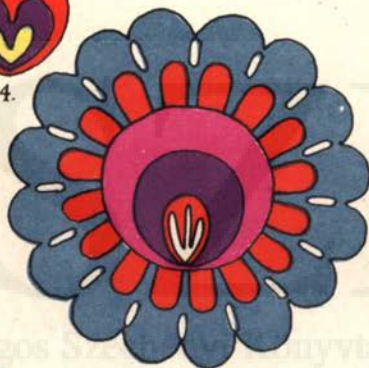
3.

5.

4.

6.

7.

8.

9.

10.

11.

13.

12.

14.

15.

16.

17.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

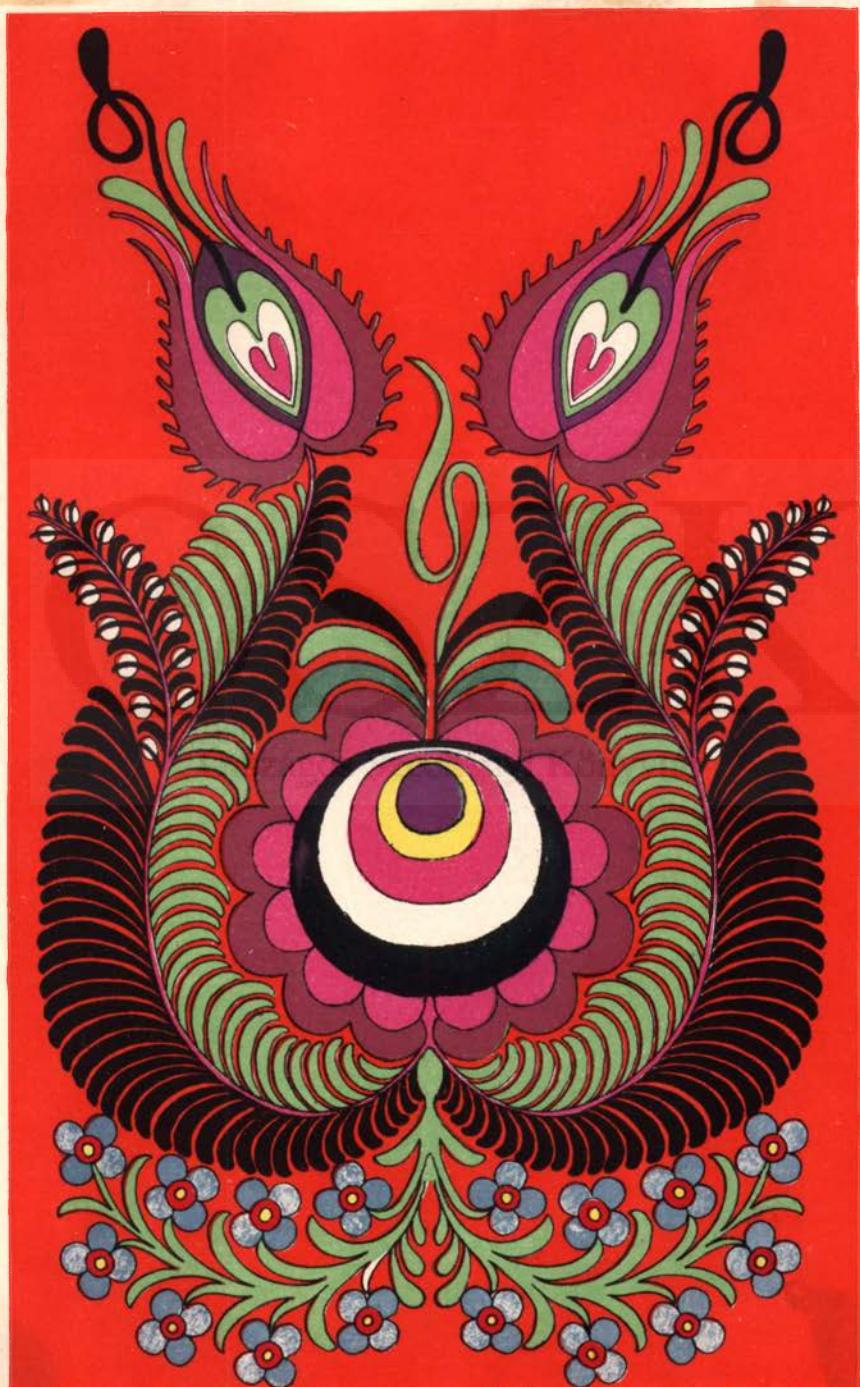
73. Diszítőelemek, Dunántúl.

73. Ornamenten, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

75. Szűrgallér himzése, Veszprém m.

75. Kragenstickerei. Kom. Veszprém.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

76. Szűrelej és oldal himzése, Veszprém m.

76. Stickeren vom Vorder- u. Seitenteil, Kom. Veszprém.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

c

d

77. Szűralj himzések, Dunántul.

77. Stickerei vom unteren Rand, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

78 Szűrhimzések, Dunántúl.

78. Stickerein vom Aermel u. Seitenteil, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

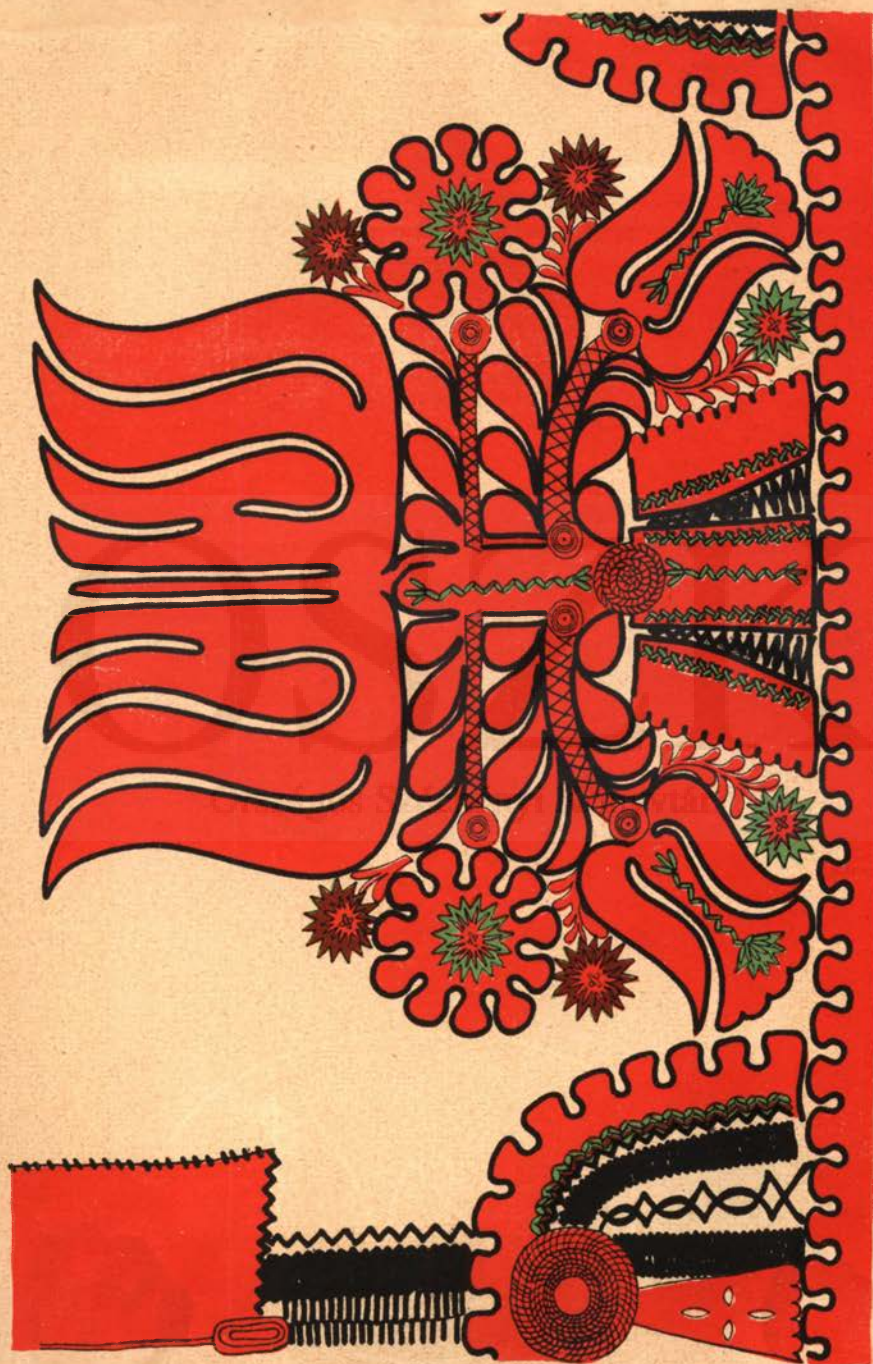

79. Férfi rátétes szűrdolmányban, Torockó.

OSZK

Országos Magyar Könyvtár

80. Szőr háta, Szentgál, Veszprém m.

80. Rücken eines Filzmantels, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

c

81. Szűrhímzések, Dunántól.
81. Filzstickereien, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

82. Női szőr alja, Dunántúl.

82. Unterer Teil eines Frauenfilzmantels, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1800-1810

83 Szegelydiszítések, Dunántúl.

83. Randverzierungen, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

84. Pásztorfaragások. Női szűr gallérja, Dunántúl.

84. Hirtenschnitzereien. Kragen eines Filzmantels Transdanubien

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

85. Pásztorfaragások, Dunántúl.

85. Hirtenschnitzereien, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

c

d

86. Pásztorfaragások, Dunántúl.

86. Hirtenschnitzereien, Transdanubien.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

c

d

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a

b

c

d

88. Pásztorfaragások, Dunántúl.

88. Hirtenschnitzerein Transdanubien

OSZK

Magyar Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Széchenyi Könyvtár

